Osmanlı'da belediye ve ilk 'Başkan' Hızır Bey

popüler tarih

populer.tarih@dunya.com Mart 2004 Sayı 43 4.000.000 TL

212323 04/03
ISSN 1302-6577
9 771302 657001
DÜNYA Yayıncılık

İmparatorluklar döneminde BALKANLAR

Abonelere 'özel hediye' bir kitap daha

merakediyorum@googlegroups.com

İçindekiler

Mart 2004

KAPAK

34 Avrupa'nın arka bahçesi: Balkanlar
Balkanlar coğrafyasını bir 'barut fıçısı' haline getiren Avrupa'nın büyük devletleri, 1878'deki Berlin Antlaşması ile de Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü garanti etme politikasından vazgeçtiler.
Vahdettin Engin

KAPAK: MÜNİF FEHİM'İN 'SİLİSTRE MUHAREBESİ' TABLOSUNDAN DETAY

6 Editörden
8 Ayın Tarihi
12 Basında Bu Ay
14 Karakutu
Kansu Şarman
16 On Soruda: 18. Yüzyıl'da Osmanlı-İran ilişkileri
Erhan Afyoncu
22 Seyyah Marco Polo
Mine Haksal
28 Osmanlı'da belediyecilik
Lütfü Tınç
42 'Kartal Yuvası' Arnavutluk
Orhan Koloğlu
48 Çanakkale şehitleri
İskender Özsoy
52 Halife nasıl sınır dışı edildi?
Ertan Ünal
58 Süveyş'te 'Silahşör Harekatı'
M. Tanju Akad
64 Isınmanın bin bir yolu
Ertan Ünal
70 Altın Mikrofon Yarışması
Erdener Koyutürk
76 Markiz, yeniden...
Başak Çaka
82 Bilim Tarihi: Lavoisier
Fatih Toptan
86 Kırk Ambar: Şarap
Feza Kürkçüoğlu
92 Basın: 1954'e geçerken...
Feza Kürkçüoğlu
96 Dergilerden
Lale Uçan
98 Kitap
Lütfü Tınç
100 Ajanda
Devrim Çakır
102 Televizyon
Olkan Özyurt
104 Bulmaca
Sedat Yaşayan
106 Ayın Fotoğrafı

Popüler Tarih, mevcut aboneleri için yürüttüğü 'özel hediye' kampanyasını sürdürüyor

Geçen ay mevcut abonelerimize hediye olarak dağıttığımız İstanbul tarihinin Bizans ve Osmanlı dönemlerine ilişkin iki kitapçığın ardından bu ay da, yine mevcut abonelerimize Prof. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun 'Dünya Yayınları' arasında yer alan 'Hayatım' adlı otobiyografik yapıtını hediye ediyoruz. Kitap abonelerimizin adreslerine, dergiyle birlikte iletilecektir.

popüler tarih

Yıl: 4 Sayı: 2004/43 Mart 2004
Her ayın başında yayımlanır

DÜNYA YAYINCILIK A.Ş. adına
İmtiyaz Sahibi
DİDEM DEMİRKENT
••
Genel Yönetmen
OSMAN S. AROLAT
••
Yazı İşleri Müdürü
LÜTFÜ TINÇ
••
Editör
DEVRİM ÇAKIR
••
Görsel Yönetmen
MURAT BEŞİKTAŞ
••
Reklam Sorumlusu
GÜLNUR GÜZEL
••
Danışma Kurulu
ERHAN AFYONCU • FAHRİ ARAL
ÜMİT BAYAZOĞLU • YÜCEL DEMİREL
IŞIN DEMİRKENT • EDHEM ELDEM
VAHDETTİN ENGİN • ALPAY KABACALI
HAYDAR KAZGAN • ÖMER KOÇ
ORHAN KOLOĞLU • MURAT KORALTÜRK
CÜNEYT KORYÜREK • İLBER ORTAYLI
SAMİ ÖNAL • NECDET SAKAOĞLU
METİN SÖZEN • ESER TUTEL
••
Bu sayıya fotoğraflarıyla katkıda bulunanlar
VURAL YAZICIOĞLU
MİRHAN BİLİR, MEHMET BARS
••
Abone ve Dağıtım Müdürü
HÜLYA KOÇ
••
Tanıtım ve Halkla İlişkiler Müdürü
NİLAY ŞAHİNOĞLU DOYURAN
••
DUNYA Yayıncılık

© DÜNYA YAYINCILIK A.Ş.

"GLOBUS" DÜNYA BASINEVİ
100. Yıl Mahallesi 34440 Bağcılar - İstanbul
Tel: 0.212. 440 24 24
Yazı İşleri: 0.212. 440 22 77 - 78
Reklam: 0.212. 440 20 64
Abone: 0.212. 440 21 47 - 48 - 49
Fax: 0.212. 440 23 69
e-mail: populer.tarih@dunya.com
Ücretsiz danışma hattı
0.800 219 20 24 • 0.800 219 20 25

LÜTFÜ TINÇ
lutfi.tinc@dunya.com

19. Yüzyıl Balkanlar coğrafyası ve yorgun Osmanlı

Osmanlı İmparatorluğu, Rönesans'tan I. Dünya Savaşı'na dek Avrupa'da patlak veren tüm çatışmalara ve kurulan tüm ittifaklara taraf olmuştur. Çünkü bu çok geniş tarih dilimi içinde, Osmanlı önce Orta Avrupa'nın bir bölümünde sonra da Balkanlar'da, giderek daralsa da, önemli bir egemenlik alanına sahiptir.

19. Yüzyıl'ın başlarından itibaren ise, özellikle Balkan Yarımadası, Rusya ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun çatışma alanı haline gelir. Ancak en az Osmanlı kadar yorgun bu iki imparatorluk da, birbirlerine zarar verebilecek durumda olmadıklarından, bölgede yayılabilmek için, kendilerine bağlı devletler oluşturmaktan başka bir şansa sahip değillerdi. Avantajlı görünen de, Rusya idi: Hem Ortodoksluk hem de Panslavizm kartını oynayabiliyordu. Fakat Balkan coğrafyasındaki bu 'yorgun imparatorluklar' çekişmesine, Sanayi Devrimi'nin getirdiği teknolojik üstünlüklerle gençleşmiş iki başka güç katıldı: Büyük Britanya ve Fransa... Sonuçta, Balkanlar Avrupa'nın gelişen güçlerinin, 'düvel-i muazzama'nın arka bahçesi oldu.

Ünlü illüstratör Münif Fehim'in kapağımızda da kullandığımız 'Silistre Muharebesi' tablosunun, bizce özel bir anlamı vardır: Bulgaristan'ın kuzeydoğu ucunda, Romanya sınırında ve Tuna Nehri kıyısında yer alan Silistre kenti, 1768'den 1878'e kadar, Osmanlı ile Rusya arasındaki birçok savaşa sahne olmuştur.

Ege Denizi'ndeki, Doğu Akdeniz'deki ticaretle ilgilenen, Balkanlar'dan Arap Yarımadası'na uzanmış 'Hasta Adam' Osmanlı'nın kaderini manipüle etmeyi son derece önemseyen ve bu yolda karşılıklı nüfuz mücadelesine girişen bu iki 'zinde kuvvet', tüm bu coğrafya ile kendileri arasında bir 'ara bölge' olan Balkanlar için 'büyük projelere' sahiptiler! Tıpkı günümüzün 'Büyük Ortadoğu Projesi' gibi!

Elbette ki, Balkan ulusları arasında da, uluslaşmaya giden süreçte, güçlü milliyetçilik akımları doğuyordu. Ama Balkanlar'da yeni devletlerin doğuşu esas itibariyle, bölge halklarının iradeleriyle değil, uluslararası konferanslar ve gizli diplomasi yoluyla belirleniyordu.

Nitekim, gerek Ortadoğu'da gerekse de Balkanlar'da bugün de yaşanan çatışmaların köklerinin, I. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında gündeme gelen sorunlara dayandığını kabul ediyorsak, 'şabloncu' bir bakış açısıyla, bu bölgelerdeki her gelişmeyi ulus-devletlerin ortaya çıkışına bağlamak yanlış olur.

Çünkü, tarih bize gösteriyor ki, 19. Yüzyıl'ın Balkanlar coğrafyasında, büyük güçlerin müdahalesiyle düzenlenen her 'barış konferansı', bir ulus yaratmaya yetiyordu.

İşte biz de bu düşüncelerle bu ay, Vahdettin Engin'in kaleminden, 19. Yüzyıl Balkanlar coğrafyasına Osmanlı'nın bulunduğu noktadan bakmak istedik.

Nice sayılarda her ay buluşmak dileğiyle. ■

merakediyorum@googlegroups.com

1 MART: Denizyolları İdaresi'nin 72 numaralı Üsküdar vapuru, İzmit Körfezi'ndeki şiddetli lodos nedeniyle devrilerek battı. Kazada 202 kişi yaşamını yitirdi (1958).

3 MART: Eğitim sisteminde laikliği ve öğretim birliğini esas alan 'Tevhid-i Tedrisat' kanunu kabul edildi. Medreselerin bağlı olduğu Şeriye ve Evkaf Bakanlığı kaldırıldı ve bilimsel ve eğitsel kurumların tümü, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlandı (1924).

4 MART: Mustafa Kemal Paşa, İktisat Bakanı Mahmut Esat Bey ve Kazım Paşa'nın konuşmalarıyla, 14 Şubat'ta başlayan İzmir İktisat Kongresi sona erdi (1923).

5 MART: 1929'dan beri SSCB liderliğini elinde tutan Sovyetler Birliği Komünist Partisi Birinci Sekreteri Josef Stalin öldü; bir gün sonra yerine Malenkov geçti. Asıl adı Yosif Vissariyonoviç Çugaşvili olan Stalin 'çelik adam' anlamına gelen takma adını, 1879'da almıştı (1953).

6 MART: İngiltere Kraliçesi II. Elizabeth, Türkiye üzerinden geçerken, Esenboğa Havaalanı'na inerek hükümet ve devlet yetkilileriyle 40 dakika süren bir görüşme yaptı. Kraliçe ve beraberindeki heyeti, devlet ve hükümet başkanı Orgeneral Cemal Gürsel karşıladı (1961).

7 MART: Gazeteci-yazar Çetin Emeç ve şoförü Ali Sinan Ercan, uğradıkları silahlı saldırıda yaşamlarını yitirdiler. Büyük tepkiyle karşılanan cinayetin, basını susturmaya yönelik, siyasal içerikli bir tertip olduğu konuşuldu (1987).

8 MART: Suriye'de, bir darbe sonucu, Baasçılar ve Nasıcılar iktidarı ele geçirdi. Baasçı subaylar, Şubat ayında, Irak'ta da, yönetimi ele geçirmişler ve Başbakan Kasım öldürülmüştü (1963).

9 MART: Kıbrıs Rum toplumunun lideri Başpiskopos Makarios, İngiltere tarafından Seyşel Adaları'na sürgüne gönderildi. Adanın İngiliz Genel Valisi John Harding, Makarios'un, terörizmi aktif olarak desteklediği için sürgün edildiğini açıkladı (1956).

10 MART: Graham Bell, insanlık tarihinin ilk telefon konuşmasını, yardımcısı Watson ile yaptı. Bell, Watson'a telefonda "Bay Watson buraya gelin, sizi görmek istiyorum" dedi (1876).

12 MART: Türk Silahlı Kuvvetleri, hükümete bir muhtıra verdi. Başbakan Demirel, bu gelişmenin ardından hemen istifa ederken; muhtırayla, 1961 Anayasası'na önemli kısıtlamalar getiren olağanüstü bir ara rejim dönemine girilmiş oldu (1971).

13 MART: Erzincan'da meydana gelen 6.3 şiddetindeki depremde, 492 kişi yaşamını yitirdi. Yardım malzemelerinin dağıtımında yaşanan aksaklıklar, halk arasında gerginlik yarattı (1992).

14 MART: Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin kurulmasını öngören yasa tasarısı, Danışma Meclisi'nde kabul edildi. DGM'lere, 1982 Anayasası'nın 143. maddesiyle anayasal dayanak sağlanmış; 2845 sayılı DGM Yasası, 16 Haziran'da MGK'ca onaylanmıştı (1983).

Hollywood'da çekilen ilk film olan, David Griffith'in *(solda)* yönettiği 'In Old California' (Eski California'da), 10 Mart'ta Amerika'da gösterime girdi. Film, bir İspanyol kızının, California'ya vali olmaya hazırlanan bir politikacıyla aşkını konu alıyordu *(üstte, filmin afişi)* (1910).

Kanarya Adaları'nın Tenerife Havaalanı'nda uçuşa geçmek üzere olan Hollanda Havayolları'na ait Boeing 747 tipi yolcu uçağı, 27 Mart'ta, gene havalanmak üzere olan Pan Am'a ait başka bir Boeing'le pistte çarpıştı. Korkunç çarpışmada, 575 kişi yaşamını yitirdi, 70 kişi yaralandı (1977).

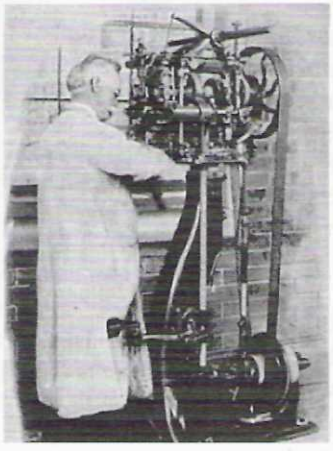

Heykeltıraş Zühtü Müritoğlu ve Hadi Bara'nın yaptıkları Barbaros Hayrettin Paşa anıtı, 25 Mart'ta düzenlenen görkemli bir törenle açıldı. On binlerce İstanbullunun katıldığı törende, Cumhurbaşkanı İnönü kurdeleyi kesti (1944).

Taksi kullanma zorunluluğu ve 500'den fazla otomobile dolmuş yapma izni verilmemesi yolunda Belediye'nin aldığı kararı protesto etmek isteyen Ankaralı şoförler, 21 Mart'ta, 10 saat süren bir grev yaptılar (1952).

Amerikalı siyah ayakkabı ustası Jan E.Matzeliger, 19 Mart'ta, bir ayakkabıyı bir seferde bütünüyle imal eden ilk makineyi icat etti. Bu gelişme, ayakkabı sanayisinde bir devrim yarattı (1883).

Londra'daki ilk doğum kontrol kliniği, birkaç yıl önce yazdığı 'Evlilikte Aşk' adlı kitabıyla tutucu çevrelerin tepkisini çeken Dr. Marie Stopes tarafından, 17 Mart'ta açıldı. Bu girişim Londra'da tartışmalara neden olurken; doktorlar ve din adamları doğum kontrolünün evlilik dışı ilişkilere daha fazla olanak tanıyacağını ileri sürdüler (1921).

ABD'nin Missouri eyaletinde bir konuşma yapan eski İngiltere Başbakanı W. Churhill, 5 Mart'ta "Baltık'ta Stettin'den Adriyatik'te Trieste'ye kadar Avrupa'ya bir demirperde indi" dedi. Böylece 'Soğuk savaş' dönemine damgasını vuran bu deyim, ilk kez zikredilmiş oldu (1946).

Siyonist hareketin dünya çapındaki liderlerinden ve İsrail devletinin kurucularından, eski Çalışma Bakanı ve Dışişleri Bakanı Golda Meir, 17 Mart'ta, İsrail'in dördüncü başbakanı ve bu göreve getirilen ilk kadın oldu (1969).

merakediyorum@googlegroups.com

15 MART: Avrupa Şampiyon Kulüpler Kupası'nda Türkiye'yi temsil eden Galatasaray, Monaco takımı ile Köln'de oynadığı maçta 1-1 berabere kalarak, Avrupa kupalarında yarı finale yükselen ilk Türk takımı oldu (1989).

16 MART: İstanbul Üniversitesi'nden çıkan kalabalık bir öğrenci gurubunun üzerine bomba atıldı; 7 öğrenci öldü. Ardından, silahlı kişilerce gruba ateş açıldı; 100'den fazla kişi yaralandı (1978).

18 MART: Fransız-Alman savaşından alınan yenilginin ve III. Napoleon yönetimindeki İkinci İmparatorluk'un (1852-1870) çöküşünün ardından Paris'te çıkan ayaklanmalar sırasında, 'Paris Komünü' kuruldu (1871).

20 MART: Fransa Milli Meclisi, giyotinle idamı onayladı. Adını, mucidi Joseph Ignace Guillotin'den alan giyotin, ölüme mahkum edilen kişilerin kafasını, iki direk arasında kayan bir bıçağın darbesiyle koparıyordu (1792).

21 MART: Şair Nigar Hanım yönetiminde, "Kadınlık" adlı dergi yayımlanmaya başlandı. Zamanının harem-selamlık uygulamasına karşın, Nigar Hanım, seçkin yazar ve sanatçıları etrafında toplamayı başardı (1914).

22 MART: Paris'teki Nanterre Üniversitesi'nde, ABD'nin Vietnam'da yürüttüğü savaşa karşı çıkan ve eğitimde reform yapılmasını isteyen 400 öğrenci üniversitenin birinci amfisini işgal ederek "68 Olayları"nı resmen başlattı (1968).

25 MART: Roma'da bir araya gelen Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un temsilcileri, 'Roma Antlaşması'nı imzalayarak, Avrupa Ortak Pazarı'nı (AET) kurdular (1957).

26 MART: TBMM'ce kabul edilen 1782 sayılı Ölçüler Kanunu'yla, okka, endaze vb. gibi eski ölçülerin yerine, kilo, gram, litre gibi uluslararası ölçüler benimsendi (1931).

27 MART: İmparator II. Theodosius zamanında, İstanbul'da, 'Auditorium' adıyla ilk yüksek okul açıldı. Okulda 31 profesör, Latince ve Grekçe hitabet ve gramer, hukuk ve felsefe dersleri vermekteydi (425).

28 MART: 'Baba' (1972) filmindeki rolüyle, en iyi erkek oyuncu dalında Oscar ödülüne layık görülen Marlon Brando; sinema sanayiinin Kızılderililere karşı tutumunu protesto ettiği için, ödülü reddetti (1973).

30 MART: ABD'de, Ethel ve Julius Rosenberg çifti, Sovyetler Birliği hesabına çalıştıkları ve ABD'nin nükleer sırlarını bu ülkeye sattıkları gerekçesiyle, idama mahkum edildi. İdamlar, 1953 Haziran'ında gerçekleştirildi (1951).

31 MART: Paris'te, Seine nehri kıyısında yükselen Eyfel Kulesi, 1889 Dünya Sergisi'nin sembolü olarak resmen açıldı. Yaklaşık iki buçuk yılda tamamlanan kule, aynı zamanda, Fransız Devrimi'nin 100. yaşını da simgeliyordu (1889).

Nice'de görevli Avusturya Macaristan Başkonsolosu Emile Jellinek'in *(en sağda)* Daimler'e ısmarladığı 4 silindirli araba, 31 Mart'ta sahibine teslim edildi. Konsolos yeni arabasına kızı Mercedes'in *(üstte)* ismini verirken, Daimler'in bu otomobili bundan sonra 'Mercedes' ismiyle satışa çıkarıldı (1901).

Hitler ve Mussolini, 18 Mart günü İtalya'da buluştu; İtalya Almanya'nın yanında savaşa girme kararı aldı. Bundan dört yıl sonra aynı gün, Almanlar Macaristan'ı işgale başladı (1940).

Atatürk Kültür Merkezi'nde düzenlenen ve milyonlarca kişinin televizyondan canlı olarak izlediği Türkiye Eurovision Finali 10 Mart'ta sonuçlandı. İsveç'te Türkiye'yi temsil etme şansını, 'Aşık Oldum' adlı şarkılarıyla, Mazhar-Fuat-Özkan kazandı (1985).

Suudi Arabistan Kralı Faysal, 25 Mart'ta, Riyad'daki sarayında, aklî dengesi yerinde olmayan yeğeni Prens Museid tarafından öldürüldü. Müslüman liderler arasında en etkili olanının öldürülmesi, Arap dünyasında büyük bir kargaşaya yol açtı (1975).

Mısır ile İsrail arasında savaş durumunu sona erdiren anlaşma, 26 Mart'ta, Beyaz Saray bahçesinde, Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat ile İsrail Başbakanı Menahem Begin tarafından imzalandı. ABD Başkanı Carter da tanık olarak anlaşmaya imza attı (1979).

Kandilli Kız Lisesi'nin II. Mahmud tarafından yaptırılmış olan ve Adile Sultan Sarayı olarak bilinen tarihî yatakhane bölümü, 7 Mart'ta, sabaha karşı çıkan yangın sonucu kül oldu. Yatakhane bölümündeki 246 kız öğrenci ölüm tehlikesi atlattı (1986).

Yassıada duruşmalarında idama mahkum edilen, ancak cezası müebbet hapse çevrilen eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar, adlî tıbbın verdiği rahatsızlık raporu üzerine, 22 Mart'ta Kayseri Cezaevi'nden tahliye edildi (1963).

'Harika Çocuklar Yasası' kapsamında yurtdışında eğitim görmesine karar verilen İdil Biret, 18 Mart'ta, Paris'e gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldı. Fransa'da öğrenim görecek olan İdil Biret'le, tanınmış kompozitör Nadia Boulanger'nin ilgileneceği bildirildi (1949).

merakediyorum@googlegroups.com

100 YIL ÖNCE

Âmâlar mektebi

Maarif sever padişahımızın teşebbüsleri sonucu âmâlara mahsus bir mektebin açılması hükümetçe kararlaştırılmıştır.
(Sabah, 25 Mart 1904)

Mekteplerde aşı belgesi

Mekteplerde aşı olan çocuklara aşı belgelerinin verilmemesi sebebiyle çocukların iki de birde aşılanmaları gerekmekteydi. Harekete geçen Şehremaneti, aşı olup da aşısı tutan çocuklara belgelerinin belediye sağlık dairesince hemen verileceğini belirtmiştir.
(Sabah, 17 Mart 1904)

Makine ile ekmek imalatı

İstanbul'da ekmeklerin temizlik ve sağlık şartlarına uygun olarak imal edilmediği bilinmektedir. Halbuki ekmeğin imalinde makine kullanılacak olursa hem temizliğe riayet edilmiş olunacak, hem de imal masrafları azalacağından daha ucuz fiyatla ekmek satmak mümkün olacaktır.
(Sabah, 8 Mart 1904)

Hırsızlık

Hocapaşa'da Meserret apartmanında ikamet eden Mösyö Fular'ın odasındaki konsol kırılarak içinde bulunan 700 liralık banknot çalınmıştır. Yapılan tahkikat neticesi apartman bekçisi Abdullah'ın o günden beri ortalıklarda olmadığının tespit edilmesi hırsızlığın onun tarafından yapıldığını ortaya koymaktadır.
(Sabah, 1 Mart 1904)

İlkbahar manevraları

Mekteb-i Harbiye öğrencileri ilkbahar manevralarına başlamışlardır. Geçen Cumartesi günü 3. sınıf öğrencileri muallimleri Fazıl Bey'in maiyetinde askeri manevralar tatbik etmişlerdir. İkinci sınıf öğrencileri de topografya bilgilerini artırmak üzere araziye çıkmışlardır.
(Sabah, 25 Mart 1904)

75 YIL ÖNCE

Güzellik yarışması

Perşembe günü güzellik müsabakasına iştirak edecek hanımların resimlerini yayınlamaya başlayacağız. Bu sebeple güzel hanımlardan resimlerini göndermelerini bekliyoruz. Müsabakaya iştirak etmek isteyen hanım kızlardan arzu edenler resimlerini gazetemizin hususi fotoğrafçısına çektirebilecekler.
(Cumhuriyet, 3 Mart 1929)

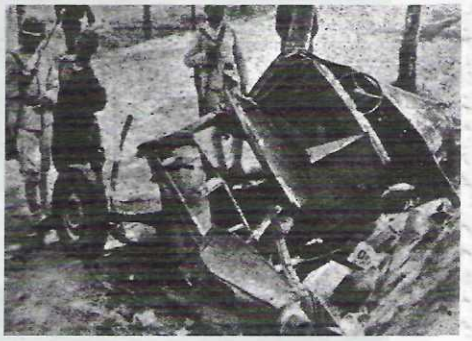
'Takrir-i Sükun'

Dün TBMM, Muhterem Başvekilimizin pek mühim bir nutku ile vaki teklifi üzerine, süresi dolan Takrir-i Sükun Kanunu için yeni bir karar almayarak bu kanunu kaldırmıştır. Artık Takrir-i Sükun Kanunu yoktur. Artık Türkiye'mizde idari ve adli hiçbir fevkaladelik kalmamıştır. Cumhuriyet idaresi bu suretle memleket hayatının tamamen normal bir halde bulunduğunu bir kez daha ilan etmiş oluyor.
(Cumhuriyet, 5 Mart 1929)

Troçki ile mülâkat

Şehrimizde yayınlanan Almanca "Türkişe Post" Gazetesi Troçki ile ilk defa bir mülâkat yapmaya muvaffak olmuştur. Tokatlıyan Oteli'nin küçük bir odasında gerçekleşen mülâkatta, Troçki: "Sovyet ricali ile ihtilafımız şahsi değil, belki büyük prensipler dolayısı ile çıkmıştır. Stalin nasyonalisttir. Halbuki ben enternasyonalistim" demiştir.
(Cumhuriyet, 17 Mart 1929)

Otomobil kazaları

Dün yine meydana gelen kazalarda üç çocuk ağır surette yaralandı. Davutpaşa'da bir otomobil 16 yaşındaki Zeynep'e çarptı. İkinci olayda Galata Köprüsü'nden geçmekte olan Pelatos isimli çocuğa çarpan otomobilin şoförü yakalandı. Üçüncü kaza ise Kadıköy'de yaşandı. Bir otomobil sokakta oynayan dört yaşındaki Naciye'ye çarptı. Her üç çocukta ağır yaralı olarak hastaneye kaldırıldılar.
(Cumhuriyet, 24 Mart 1929)

50 YIL ÖNCE

ÇIRAĞAN BELEDİYE'DE

Uzun zamandan beri İstanbul Belediyesi ile Hazine arasında ihtilaf konusu olan Çırağan Sarayı, Meclis'te kabul edilen bir kanunla, 1955 yılı sonuna kadar otel haline getirilmesi şartıyla İstanbul Belediyesi'ne devredildi.
(3 Mart 1954)

SANATÇILARIN İSYANI

Şehir Tiyatrosu sanatçılarının başkaldırısı üzerine, sanatçılarla bir toplantı yapan F. K. Gökay, sanatçılardan müesseseye bağlılık istedi. Sanatçılar da 'önce ikramiye sonra talimatnâme istiyoruz' dediler.
(26 Mart 1954)

161. MADDE TARTIŞILIYOR

Türk Ceza Kanunu'nun 161. maddesinin değiştirilmesi hakkındaki kanun tasarısı tartışmalara neden oldu. Başbakan Menderes, "Bunu basın özgürlüğünü sınırlamak için hazırlamadık, vatandaşların şerefleri ve namusları söz konusudur. Vatandaşın namusunu teminat altına almak azmindeyiz" dedi. Muhalefet ise, 'kanunun suistimalleri gizleyeceğini' belirtti.
(6 Mart 1954)

BAYAR, ABD'DEN DÖNDÜ

Resmî bir ziyaret için 18 Ocak'ta ABD'ye giden Cumhurbaşkanı Celal Bayar, yurda döndü. Gemlik zırhlısıyla önce İzmit'e gelen oradan da İstanbul'a geçen Celal Bayar'ın karşılaması sırasında İstanbul tarihî günlerinden birini yaşadı; halk sokaklara döküldü, okullar tatil edildi. Bayar "Türk-Amerikan dostluğu milletimizin malı oldu. İşte bundan dolayıdır ki, İstanbul bu dostluğu kutluyor" dedi.
(11 Mart 1954)

METRO YOLDA

İstanbul'da yapılan çalışmalar hakkında basına bilgi veren Vali ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay, Mecidiköy-Yenikapı arasındaki metronun temelinin nisan ayında atılacağını söyledi.
(8 Mart 1954)

25 YIL ÖNCE

ZAM BOMBARDIMANI

Hükümetin zam bombardımanı başladı. İlk olarak, petrol ürünlerine yüzde 50'ye varan zamlar yapıldı. Sonra da demir, çimento ve sigaraya yapılan zamlar açıklandı. Dayanaklı tüketim mallarının fiyatları serbest bırakılırken; akü fiyatına da yüzde 42 oranında zam yapıldığı açıklandı. Sıfır kilometre otomobillerin de yüzde 25 zamlı satılmasına karar verildi.
(20 Mart 1979)

KORUTÜRK'TEN UYARI

'Sıyıyönetim' konusu, uzun süredir çekişme halinde olan Süleyman Demirel ve Başbakan Bülent Ecevit arasında yeni polemiklere neden olurken; Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, bu tartışmaya müdahale etti ve 'Ordu politikanın dışında tutulmalıdır" dedi.
(8 Mart 1979)

ALLENDE VE KARENSKİY

Şili'nin devrik başkanı Allende'ye benzettiği Ecevit'i, bu kez de Sovyet Devrimi öncesindeki başbakan Kerenskiy'e benzeten AP Genel Başkanı Süleyman Demirel; önlem paketinin 'fare değil, canavar doğurduğunu' iddia etti.
(23 Mart 1979)

TAKSİM'E CAMİ

Taksim Meydanı'nda, Sular İdaresi'nin bulunduğu yerde bir cami yaptırılması için bir dernek kuruldu. İmar Planı'nda, İstanbul Belediyesi'nin kat otoparkı alanı olarak gösterdiği yere, cami alanı fonksiyonunun verildiği anlaşıldı.
(7 Mart 1979)

merakediyorum@googlegroups.com

Heybeliada öğrencileri Anadolu yolunda

Gülnihal'de 15 Bahriyeli

Heybeliada'daki Bahriye Okulu öğrencileri, Milli Mücadele'ye katılmak için Gülnihal vapuruyla yola çıktılar. İngiliz kontrolünü başarıyla atlatarak Samsun'a ulaştılar.

KANSU ŞARMAN

İstanbul'dan çok sayıda subay, 1920 yılında Milli Mücadele'ye katılmak için Anadolu'ya akın etti. Karacı ve havacı subayların bir kısmı Anadolu'ya davet edilerek, bir kısmı da tamamen kendi arzularıyla, Kurtuluş Savaşı'nda görev almak için çeşitli yollarla Anadolu'ya geçtiler.

Bahriye Okulu öğrencileri, 1921 yazında Samsun Bahriye Mektebi binası önünde, okul müdürü ve öğretmenleri ile birlikte (altta).

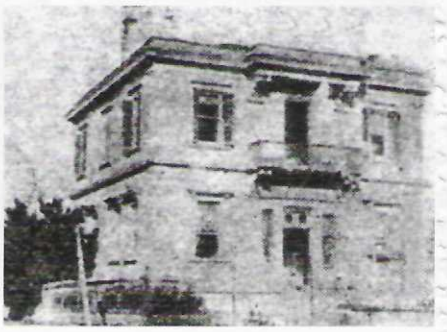

1921 yılının ilk aylarında, Heybeliada'daki Bahriye Okulu'nda da subaylardan erlere kadar, bütün personel Milli Mücadele'ye katılmanın planlarını yapıyordu. Daha birkaç hafta önce okulun cephanesini Anadolu'ya kaçıran Üsteğmen Abdurrahman Bey, kömürcü motoruna yazılarak İnebolu'ya giden Sabri Vefik Bey ve yelken eğitimi bahanesiyle birkaç erle birlikte Büyükada'nın arkasından Karamürsel'e çıkan Müfit Nihat ve Ekrem Cafer adlı iki teğmen, Bahriye öğrencilerine örnek olmuştu.

Özellikle o sene mezun olacak son sınıf öğrencileri, bir an önce savaşa katılmak için fırsat kolluyorlardı. İstanbul'daki Muavenet-i Bahriye Grubu art arda gelen bu kaçış olaylarından Ankara'daki Bahriye Dairesi'ni haberdar etti. Bahriye Dairesi, Milli Mücadele'nin deniz gücü personel ihtiyacını karşılamak için, şifreli bir onay telgrafıyla İstanbul'daki M. M. Grubu'nu harekete geçirdi. M.M. Grubu, 15 kişilik bir mühendis (Teğmen) adayı kafilesini Samsuna sevk etmek üzere çalışmaya başladı.

Bahriye öğrencilerine, hazır olmaları ve emir geldiğinde Samsun'da kurulacak olan Bahriye Mektebi'ne nakledilecekleri haberi iletildi. Bütün öğrenciler büyük bir heyecan içindeydi. 10 Şubat 1921 günü, Gülnihal vapurunda gizlice yerleri hazırlatıldı. Biletleri alınarak sahte kimliklerle ve gizli memurların nezaretinde vapura yerleştirildiler.

Gülnihal vapuru, 15 Şubat günü öğle vakti Sirkeci rıhtımından hareket etti. Kızkulesi önünde işgal kuvvetle-

Bahriye Okulu öğrencileri Samsun'da bir dinlenme anında (en solda). Heybeliada'daki Deniz Harp Okulu binası (solda).

rinin kontrolü yapılırken gemide bu kaçak denizcilerden başka ambarlarında, sandıklar içine konmuş savaş malzemesi de vardı. İngilizler, gemiyi ambarlarına kadar didik didik aradılar. Ancak korkulan olmadı. 15 Bahriye öğrencisi cephane sandıkları ile birlikte makine dairesinin altındaki gizli bölmelerde saklanarak kontrol noktasından geçtiler. Tekrar yola çıkan Gülnihal vapuru Karadeniz'e çıktı.

Ertesi gün gemi İnebolu'ya geldiği zaman, genç öğrencilere topluca karaya çıkma izni verildi. Bahriye öğrencileri önce Liman Dairesi'ne gittiler. Liman Reisi Trablusgarplı Yüzbaşı İzzet, onlara çok kolaylık gösterdi. Anadolu'ya gelişlerini telgrafla hem Ankara'ya, hem de Samsun'a bildirdi.

Gülnihal aynı gün yola çıkarak 18 Şubat günü Samsun'a vardı. Samsun Bahriye Müfrezesi Kumandanlığı'ndan gönderilen bir yüzbaşıyla iki teğmen öğrencileri karşıladı.

15 öğrencinin başarıyla Samsun'a ulaşmalarının ardından Heybeliada'da kalan öğrencilerden de yine tek tek Anadolu'ya geçme girişimleri başladı.

Son sınıflardan Kemalettin Bey, bir kaç hafta sonra Şileli bir kömürcünün mavnasına tayfa yazılarak ve para vererek Şile'ye varmayı ve oradan da Anadolu harekatına katılmayı tasarladı. Kömürcü teknesine binerek Şile'ye doğru çıktı. Fakat yapılan ihbar üzerine İstanbul polis teşkilatından zabıtalar genç denizciyi Şile'de yakalayarak Bekirağa bölüğüne götürdüler. Genç yaşı nedeniyle ve teşkilat içindeki telkinler sayesinde sadece nasihat ederek serbest bıraktılar. Kemalettin Bey, yine de karayoluyla Samsun'a gitmeyi başardı.

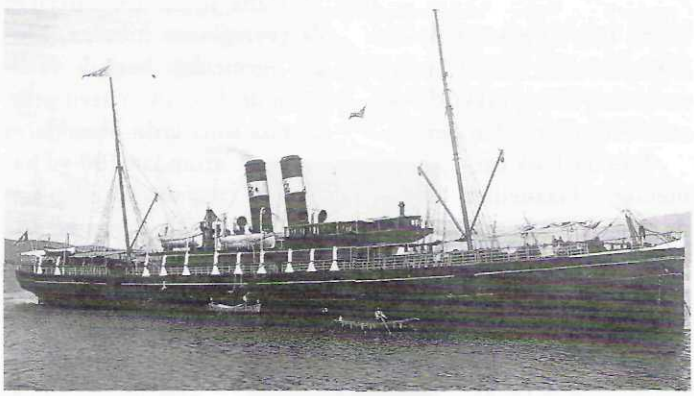
16 Bahriye öğrencisi

Şükrü Hüseyin, Muhtar Hidayet, Lütfi Kerman, Edip İsmail *(sağda)*, Zühtü Poyraz, Halit Sabri, Nafi Haydar, Mukadder Hakkı, Ali Âli, Zeynel Abidin, Rıfat Müfit, Kenan Feyzi, Tevfik Halit, Fahrettin Bey, Asım Ülhan ve Kemalettin Bozkurt.

28 Mart 1921 günü Samsun Bahriye Müfrezesi Kumanlığı'na bağlı olarak Samsun Bahriye Mektebi kuruldu. 15 Bahriye öğrencisi, Samsun'da kiralanan bir evde eğitimlerini sürdürmeye başladı. 1921 yazı boyunca eğitime devam eden subay ve öğrenciler, Eylül ayında topluca Bahriye Dairesi'ne yazı yazarak, "Biz buraya okumaya değil, cephede savaşmaya ve vatana hizmet etmeye geldik. Okumaya devam etmek isteseydik, İstanbul'da kalırdık" mesajını ilettiler.

Bunun üzerine, 25 Eylül 1921 tarihinde okul lağvedilerek öğrenciler teğmen rütbesiyle mezun edildi. Genç teğmenlerin bir kısmı gemilerdeki subay ihtiyacını karşılamak üzere çeşitli görevlere atandı. Bir kısmı Pontus çetecileriyle mücadeleye katılırken, bazıları da kara cephelerinde görev aldı. ■

Samsun'daki Bahriye Mektebi binası (sol sayfada). Bahriyeli öğrencileri Samsun'a götüren Gülnihal vapuru (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

18. Yüzyıl'da Osmanlı-İran ilişkileri

18. Yüzyıl'da, askerî gücünün zayıf bir döneminde Osmanlı, İran'da Yavuz ve Kanunî zamanında bile ele geçirilemeyen topraklar elde etti. Ayrıca bu dönemin Osmanlı-İran çatışmaları, daha öncekilerin aksine, sadece toprak mücadelesini değil, mezhep tartışmalarını da içeriyordu.

ERHAN AFYONCU

1. İran'da hangi devletler kurulmuştu?
2. Safevi devleti nasıl sona erdi?
3. Osmanlı, İran'a niçin sefer açtı?
4. Osmanlı ile Rusya, İran'ı nasıl paylaştılar?
5. İran savaşları iç siyaseti nasıl etkiledi?
6. Savaşın ikinci aşamasında neler oldu?
7. Savaşın üçüncü aşaması nasıl gerçekleşti?
8. Dördüncü aşama nasıl sonuçlandı?
9. İran'la son mücadele ne zaman oldu?
10. Mezhep tartışmalarının özü neydi?

14. Yüzyıl sonlarında İran'ı da ele geçiren Timur (sağ üstte). 1736'da kendini 'Şah' ilan ederek İran'a hakim olan Nadir Han (sağda). İran'da 1921'de yönetimi ele geçiren Rıza Pehlevi (sağ sayfada).

1 İran'da hangi devletler kurulmuştu?

Osmanlı Tarihi boyunca, İran ile yapılan mücadelelerin hemen hepsinde, karşı tarafta hep Türkler vardı ve bunların çoğu da Anadolu Türkleri idi. 10. Yüzyıl sonlarında, Gaznelilerin İran'da egemenlik kurmasından 20. Yüzyıl başlarına kadar, bu topraklarda egemen olan unsur, Türkler idi.

İran'da Türk egemenliği Gazneliler ile başladı. 1040'taki Dandanakan Savaşı'ndan sonra Büyük Selçuklular kısa sürede İran'ın önemli bir bölümünü ele geçirdiler.

Büyük Selçuklulardan sonra, İran'da, Türk kökenli atabeylikler ve Harizmşahlar hüküm sürdüler.

Daha sonra 13. Yüzyıl'ın ilk çeyreğinden itibaren, Moğol egemenliği başladı ve İlhanlı devleti, 14. Yüzyıl ortalarında sona erdi. İlhanlıların ardından 100 yıl kadar devam eden Celayirli devletine ise, Muş bölgesinde yaşarlarken İran'a egemen olan Karakoyunlular son verdi.

Büyük bir impa-

Selimnâme'den bir minyatür

Şükrî'nin Selimnâme adlı yapıtını süsleyen 24 minyatürden biri de, Yavuz Sultan Selim'in ordusu ile Safevi ordusunun karşılaşmasını resmeder.

ratorluk kuran Timur, 14. Yüzyıl sonlarında İran'ı da ele geçirdi. Timurlu egemenliği 15. Yüzyıl ortalarında Karakoyunlular tarafından sona erdirildi. Karakoyunluların İran'daki egemenliğine ise, Diyarbakır bölgesinde yaşayan Akkoyunlu Türkmenleri, 1467'de son verdi.

Akkoyunlu devleti de yine Anadolu'dan giden Türkmen aşiretleri tarafından sona erdirildi ve 1501'de Safevi devleti kuruldu. Safevi devleti, 1736'da sona erdi ve İran'da başka bir Türk boyunun, Avşarların egemenliği başladı. Nadir Şah'ın ölümünden sonra, Avşarların yerini Lur asıllı Zend Hanedanı aldı.

18. Yüzyıl sonlarında ise, İran'a yine bir Türk boyu olan Kaçarlar egemen oldu. 1921'de İran'da bir darbe ile yönetimi ele geçiren Rıza Pehlevi'nin, kendisini 1925'te 'Şah' ilan etmesiyle, İran'da Türk egemenliği de sona erdi.

2 Safevi devleti nasıl sona erdi?

18. Yüzyıl başlarında İran'da Safevi egemenliği sallanmaya başlamıştı. Safevilere tâbi olan Afganlılar isyan ederek Orta ve Güney İran'a egemen olmuşlardı. Son Safevi hükümdarı olan ve 1694-1723 arasında tahtta bulunan Şah Hüseyin'in oğlu Tahmasb, Afganlıların istilası üzerine Tebriz'e kaçarak II. Tahmasb adıyla kendisini 'Şah' ilan etti.

Ancak iktidar boşluğu düşen İran'da II. Tahmasb ülkeye egemen olamadı; Horasan'a kaçarak Avşar ve Kaçar Türklerinden yardım aldı. Avşarların lideri Nadir Han, önce II. Tahmasb'a yardım ederek İran'da otoriteyi tesis etti, ardından da 1736'da III. Abbas'ın çocuk yaşta ölümü üzerine Safevi Hanedanı'na son vererek İran'da Avşar egemenliğini başlattı.

3 Osmanlı, İran'a niçin sefer açtı?

Safevi devletinin içinde bulunduğu durumdan istifade eden Rus Çarı Petro, 1723 sonbaharında Kafkasya üzerine yürüdü. Azerbaycan'a girerek Derbend ve Bakü'yü ele geçirdi.

Osmanlı, Rusya'nın hızla ilerleyerek İran'a girmesinden korktu. Ayrıca Safevilerin çöküşünden istifade edilmesi de düşünüldü. 1723'te Osmanlı

1723'te Derbend ve Bakü'yü ele geçiren Rus Çarı I. Petro (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Yavuz Sultan Selim'i (I. Selim) Mısır Seferi'nde tasvir eden bir 19. Yüzyıl kartpostalı (üstte). Kanunî Sultan Süleyman (sağda). III. Selim (en üstte, sağda) ve sadrazamı Nevşehirli İbrahim Paşa (en sağda).

ordusu üç koldan İran'a girdi. Tiflis, Gori, Nahcivan, Revan, Gence fethedildi.

Başlangıçtaki bu başarılar, seferi İran içlerine yöneltti. 1725'te Kirmanşah, Meraga, Nihavend, Hemedan, Tebriz ve Erdebil ele geçirildi.

Osmanlı yönetimi ve toplum büyük sevinç içerisindeydi. Yavuz Sultan Selim ve Kanunî Sultan Süleyman dönemlerinde bile, bu kadar büyük başarı elde edilememişti.

4 Osmanlı ile Rusya, İran'ı nasıl paylaştılar?

Hem Rusya hem de Osmanlı, İran'ın çeşitli bölgelerini aynı zamanda ele geçiriyorlardı. İki devlet arasında çatışma ihtimali belirince, görüşmeler yapıldı ve sonunda bir antlaşma imzalandı.

Vanmour'un 'Patrona Halil Ayaklanması' tablosu (sağda).

24 Haziran 1724'te imzalanan İran Mukasemesi'ne göre, Osmanlı İmparatorluğu, Gürcistan, Şirvan ve Azerbaycan'ı; Rusya da Gilan, Mazendaran ve Esterebad'ı alıyordu. İran'ın geri kalan topraklarında ise, II. Tahmasb'ın hükümdarlığı kabul ediliyordu. Gerekirse, Afganlılara karşı iki devlet birlikte hareket edeceklerdi.

5 İran savaşları, iç siyaseti nasıl etkiledi?

Osmanlı İmparatorluğu, İran'da çok büyük fetihler yapmıştı.

Ancak İran'da değişen siyasî konjonktür, Osmanlı'nın başarılarını tersine döndürdüğü gibi, bir devri de sona erdirecekti.

Safevi Hanedanı'nın son temsilcisi II. Tahmasb, Afganlıları durduramayınca Horasan'a kaçmış ve 1730'da Avşarlar ile Kaçarlardan aldığı destekle İran'a dönerek yeniden egemen olmuştu. Bu başarıdan sonra Şah, topraklarını ele geçiren Osmanlı'dan ve Rusya'dan, İran'ı terk etmelerini istedi. II. Tahmasb'ın yanında, dönemin Türk dünyasının en önemli şahsiyetlerinden biri, Avşarların lideri Nadir Han vardı.

Şahın bu isteği üzerine, Osmanlı'nın sadrazamı Nevşehirli İbrahim Paşa, savaştan kaçınmak için, belirli bir toprak tavizi vermeye razı oldu. Ancak Tebriz, Hemedan, Luristan ve Kirmanşah'ın boşaltılmasına rağmen, Nadir Han bununla yetinmedi ve Osmanlı'nın elindeki diğer topraklara da saldırdı.

Fethedilen toprakların elden çıkması ve Osmanlı ordusunun uğradığı yenilgiler ve ayrıca Sadrazam'ın İran üzerine sefere çıkmayı ağırdan alması, İstanbul'u karıştırdı. İstanbul ahalisi, Sünnilerin İran egemenliği altına girmesine isyan ediyordu.

Lale Devri'nin sadrazamı Nevşehirli İbrahim Paşa'nın

uzun süren görevi birçok kişiyi zaten rahatsız etmekteydi. İbrahim Paşa, 12 yıldır sadrazamdı ve bu görevde gözü olanların önünde bir engeldi. Kaptan-ı Derya Mustafa Paşa ve bazı devlet ileri gelenleri Sadrazam'ı görevinden uzaklaştırmak için İran savaşlarında kaybedilen topraklardan dolayı meydana gelen huzursuzluk ortamını kullanarak bir isyan tertiplediler.

Patrona Halil İsyanı sonucunda, Lale Devri sona erdi; Sadrazam öldürüldü; III. Ahmed tahttan indirilerek yerine I. Mahmud geçirildi.

6 Savaşın ikinci aşamasında neler oldu?

Patrona Halil İsyanı, Osmanlı'nın Nadir Han'ın başarılarına karşılık vermesini geciktirdi. 1732 başlarında, iki devlet arasında imzalanan antlaşmaya göre; Kafkasya, Osmanlı'da ve Batı İran ile Azerbaycan İran'da kaldı. Ancak her iki taraf da yapılan antlaşmadan memnun değildi.

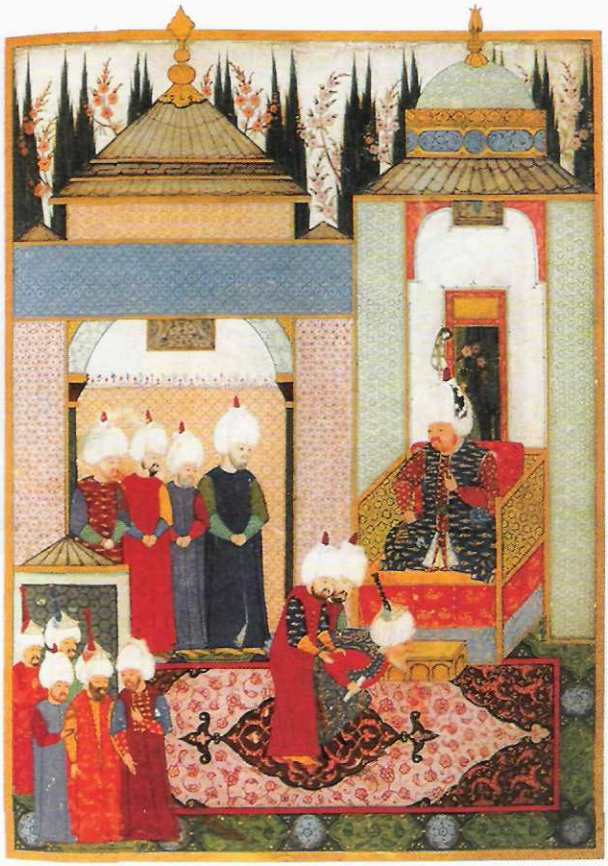
Bu sırada İran'da saltanat değişikliği oldu. Nadir Han, Temmuz 1732'de II. Tahmasb'ı tahttan indirerek yerine onun oğlu 1 yaşındaki Abbas'ı geçirdi ve böylece bütün iktidarı elinde topladı.

İktidarı ele geçiren Nadir Han, Rusya'nın da yardımıyla Irak'ta saldırı bekleyen Osmanlı'yı şaşırtarak Kafkasya'ya hücum etti. 1735'e kadar Şirvan, Dağıstan, Gürcistan ve Revan'ı aldı. Bu sırada ölen III. Abbas'ın yerine Nadir Han, 1736'da 'Şah' seçildi.

Osmanlı cephesindeki başarılarını yeterli gören Nadir Şah, Hindistan üzerine yürümek istediği için, Babıâli'ye barış teklif etti. İran'ın barış isteği, yaklaşan Avusturya ve Rusya savaşı nedeniyle, Osmanlı hükümetince olumlu karşılandı.

Osmanlı, Caferiliğin beşinci mezhep olarak kabulü dışındaki diğer talepleri kabul etti. Mezhep sorunu ise, bir çözüme kavuşturulamadı. Her iki devletin de farklı cephelerde savaşa girmesi nedeniyle, mücadele 1741'e kadar durdu.

7 Savaşın üçüncü aşaması nasıl gerçekleşti?

Hindistan, Türkistan ve Kafkasya'da 1737-1741 arasında, ardı ardına başarılar kazanan Nadir Şah, 1741 başlarında mezhep sorununu yeniden görüşmek üzere, İstanbul'a bir heyet gönderdi.

İstekleri kabul edilmeyince, savaş yeniden başladı ve Nadir Şah, Irak'a girerek, 1743'te Kerkük ve Erbil'i alıp, Musul'u

Kanunî Sultan Süleyman ile Hürrem Sultan'ın oğulları II. Selim döneminde (1566-1574), Safevi elçisinin Edirne Sarayı'nda kabul edilişi (üstte). **Lale Devri sonrasında tahta çıkan I. Mahmud** (sol üstte). **İran elçisinin armağan olarak getirdiği değerli bir çadırın, II. Selim'den sonra tahta çıkan III. Murad'a (1574-1595) sunulması** (en solda). **Lale Devri'ni noktalayan ayaklanmanın elebaşı Patrona Halil** (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Hazreti Osman'ın şahadetinden sonraki hilafet ve mezhep kavgalarını temsil eden Batı kaynaklı bir illüstrasyon (üstte).
Batı kaynaklı bir çizimde Nadir Şah (sağda).
Bir 19. Yüzyıl gravüründe Memluk askeri (sağ altta).

kuşattı. Ancak Musul'u alamadı ve İran'ın doğusunda çıkan kargaşa nedeniyle Irak seferini yarıda bıraktı.

8 Dördüncü aşama nasıl sonuçlandı?

Nadir Şah'ın sona erdirdiği Safevi Hanedanı mensuplarından Safi Mirza, Osmanlı'ya sığınmıştı. Babıâli, Safi Mirza'yı 'İran Hükümdarı' ilan ederek 1743'te Erzurum civarına gönderdi ve Azerbaycan topraklarında da bu yönde propagandaya başladı.

Osmanlı'nın bu faaliyetine karşı harekete geçen Nadir Şah, 1744 yazında Kars üzerine yürüdü. Ancak bütün çabalarına rağmen Kars Kalesi'ni ele geçiremedi. Onun bu başarısızlığının ardından Osmanlı kuvvetleri İran'a girdiler.

10 Ağustos 1745'te iki tarafın orduları karşılaştılar. On iki gün süren çatışmalardan tam bir netice alınamadı. Ancak üstünlük Osmanlı tarafındayken, Serasker Yeğen Mehmed Paşa'nın hastalanarak ölmesinden kaynaklanan karışıklıkta, Nadir Şah mücadeleden galip çıktı.

Zafere rağmen İran'da durumun karışması üzerine Nadir Şah, Osmanlı yönetimine bir heyet gönderip, mezheplerinin tanınması talebinden vazgeçtiğini belirterek, barış istedi. Babıâli, Nadir Şah'ın talebine göre değil, Kasrışirin Antlaşması'ndaki sınır durumuna göre antlaşmayı kabul etti ve iki taraf arasında Kazvin'de 4 Eylül 1746'da bir antlaşmaya varıldı. Böylelikle, aralıklarla 23 yıl devam eden İran savaşları sona erdi.

9 İran'la son mücadele ne zaman oldu?

20 Haziran 1747'de Nadir Şah'ın öldürülmesinden sonra, İran'ın karışmasına rağmen Osmanlı, İran'a müdahale etmedi. Ancak Nadir Şah'ın ölümü ardından meydana gelen kargaşayı sona erdiren Zend aşiretinin lideri Kerim Han, İran'da iktidarı ele geçirip Osmanlı topraklarına saldırdı.

Zend Kerim Han, 1774'te Doğu Anadolu'ya saldırdı ve 1776'da Basra'yı işgal etti. Babıâli'nin İran'ı Basra'dan çıkarma çabaları bir sonuç vermedi. İran, Osmanlı aleyhine Rusya ile ittifak da kurmuştu. Ancak Zend Kerim Han'ın 1779'da ölmesi, bu ittifakı geçersiz kıldı ve Süleyman Paşa'nın Bağdat'ta, yeniden Kölemen (Memluk) egemenliğini kurmasının ardından Basra, Osmanlı idaresine geçti.

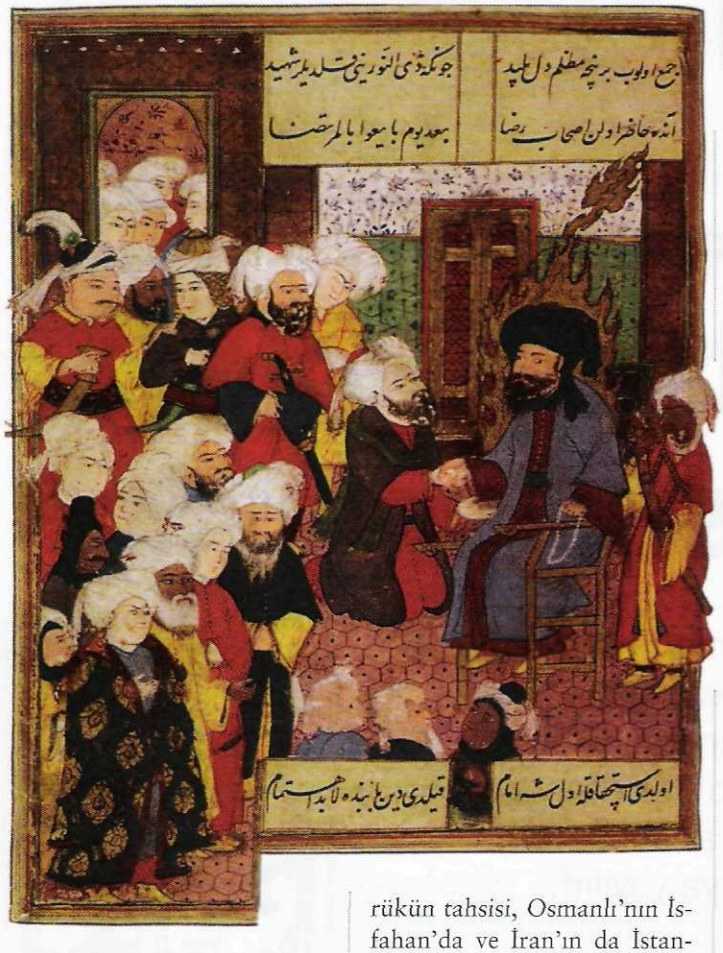
10 Mezhep tartışmalarının özü neydi?

18. Yüzyıl'daki Osmanlı-İran mücadelesinin en ilginç yönü, mezhep tartışmalarıdır.

16. Yüzyıl'dan beri iki devlet arasında süren mücadeleler sonunda Osmanlı, yapılan antlaşmalara "teberra etmenin men'i" kaydını koydurur.

Hazreti Osman'ın ölümünden sonra Hazreti Ali'ye bîad edilmesi (sağ sayfada, üstte).
Zübdettü't Tevârih'teki 'İlk Altı İmam' minyatüründen bir detay (sağ sayfada, ortada).
Hazreti Muhammed'in ölümü: Hasan, Hüseyin, Ebu Bekir, Ömer ve Fatma ağlıyorlar (sağ sayfada, altta).

Teberranın yasaklanması, İran'daki dinî mekanlarda, Hazreti Ebubekir, Hazreti Ömer, Hazreti Osman ve Hazreti Ayşe'ye kötü laf söylenmesinin engellenmesidir.

Nadir Şah, İran'a egemen olduktan sonra, geleneksel şiayı sona erdirmiş ve İran'ı Caferiliğe geçirmiştir.

Caferilik, Şiiliğin Sünniliğe en yakın olan mezhebidir. Nadir Şah, Osmanlı'ya karşı üstünlük sağladıktan sonra yapılan barış görüşmelerinde, toprak taleplerinin yanı sıra değişik bazı isteklerde de bulunur.

Bu talepler; İran hacıları için bir emir-i hac tayin edilmesi, Caferi mezhebinin 'beşinci mezhep' olarak kabulü ve Kâbe'de mezheplerine bir *rükün tahsisi*, Osmanlı'nın İsfahan'da ve İran'ın da İstanbul'da bir şehbender bulundurması idi.

İranlı elçiler, 1736 yılı ortalarında bu isteklerle İstanbul'a geldiklerinde, Osmanlı devlet adamları toplanarak mezheple ilgili talepleri tartıştılar. Daha sonra iki devletin heyetleri arasında 8 toplantı yapıldı.

Osmanlı heyetinde, sonradan sadrazam olacak 'Koca Ragıb Paşa' da vardı.

Ragıb Mehmed Paşa, bu mezhep tartışmalarını 'Tahkik ve Tevfik' isimli kitabında anlatmıştır.

Paşa'nın düşüncesi, Sünni ve Şii mezhepleri arasındaki anlaşmazlıkların ortadan kalkması, her iki İslâm devletinin birbiriyle yakınlaşması, hatta 'tek devlet' halinde birleşmesi yolundadır.

Ancak Osmanlı uleması, Caferiliğin 'beşinci mezhep' olarak tanınmasını kabul etmez: Bu sorunları İran uleması ile müzakere için, Osmanlı ulemasından iki kişinin İran'a gönderilmesine de karar verilir. Ancak İran hacılarına İran kökenli bir emir-i hac tayini ve şehbender bulundurulması maddelerinde anlaşılır; 24 Eylül 1736 tarihli son görüşmede de, bir antlaşma imzalanır.

Nadir Şah, yeni bir antlaşma için 1741'de İstanbul'a bir elçilik heyeti gönderir.

Şah, yine Caferiliğin 'beşinci mezhep' olarak tanınmasını ister. Ragıb Paşa bu sıralarda Reisülküttap makamındadır ve yine antlaşma masasında Osmanlı'yı temsil etmektedir.

Mezhep konusu Osmanlı uleması arasında tartışılırken Ragıb Paşa, olumlu tavrını ortaya koyar. Ancak, Nadir Şah'ın bu ikinci teklifi de kabul edilmez. Nitekim Nadir Şah da daha sonra bu konuyu Osmanlı'ya kabul ettiremeyeceğini anlayınca, Caferiliğin beşinci mezhep olarak tanınması isteğinden vazgeçer ve 1746 Antlaşması imzalanır. ■

BİBLİYOGRAFYA

- Osman Gazi Özgüdenli-İsmail Safa Üstün, "İran", TDV İslâm Ansiklopedisi, XXII, 395-404
- V. Minorsy- M. Münir Aktepe, "Nadir Şah", İslâm Ansiklopedisi, IX, 21-31
- Stanford J. Shaw, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, I, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul 1982
- Koca Râgıb Mehmed Paşa, Tahkik ve Tevfik-Osmanlı-İran Diplomatik Münasebetleri'nde Mezhep Tartışmaları, haz. Ahmet Zeki İzgöer, İstanbul 2003
- Fikret Sarıcaoğlu, Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi, Sultan I. Abdülhamid (1774-1789), İstanbul 2001
- İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, IV/1, Ankara 1988
- M. Münir Aktepe, "Mahmud I", İslâm Ansiklopedisi, VII, 154-165
- M. Münir Aktepe, 1720-1724 Osmanlı-İran Münâsebetleri ve Silâhşör Kemânî Mustafa Ağa'nın Revan Fetihnâmesi, İstanbul 1970
- Midhat Sertoğlu vd., Mufassal Osmanlı Tarihi, V, İstanbul 1971

merakediyorum@googlegroups.com

İpek üretiminin sırrı nasıl çalındı?..

Seyyah Marco Polo, sanayi casusu muydu?

Kubilay Han, danışman tayin ettiği Marco Polo'yu, güneye gönderir. On iki yılda Çin'in en güçlü kişileri arasına giren Marco Polo'nun Venedik'e dönüşünün hemen ardından da, ipekçilik tüm İtalya'ya yayılır!..

MİNE HAKSAL

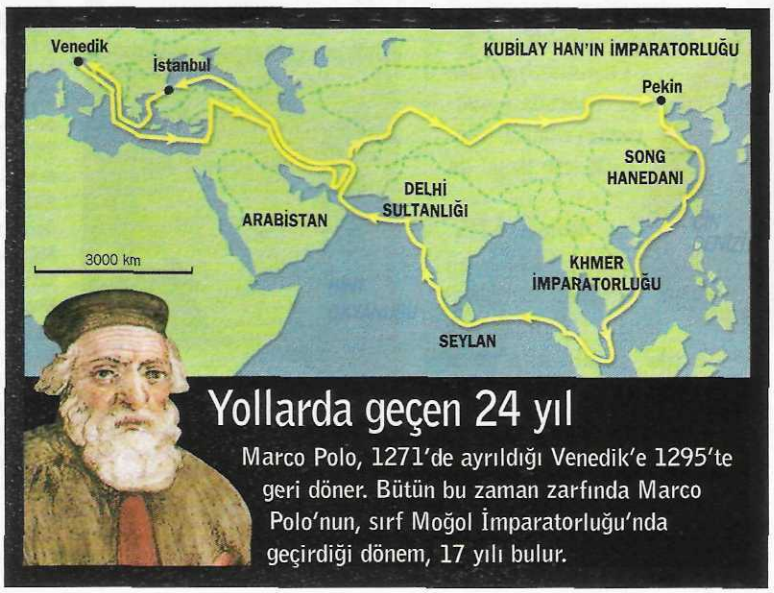
İpekböcekçiliğinin anayurdu kabul edilen Çin, asırlar boyunca ipek tekelini elinde tutar. M. Ö. 4800'lere ait olduğu saptanan en eski ipekli kumaş parçası, Çin'in Şantung bölgesinde bulunmuştur.

İpek, ticarî açıdan olduğu kadar, siyasî açıdan da özel bir önem taşır. Örneğin, M. Ö. 182-180 yıllarında istilacı kavimlerin saldırılarını durduran, Çin Seddi değildir! Han Hanedanı'nın istilacılara tanıdığı ipek ticareti imtiyazı bu kavimleri durdurabilmiştir.

M. Ö. 140 yılından itibaren 'İpek Yolu' güzergahının tamamı Çin'in egemenliğindedir. Bu üstünlüğün sürdürülebilmesi için, ipeğin nasıl üretildiği bir sır olarak saklanır ve tüccarlara ancak işlenmiş ürünler teslim edilir.

Avrupa'nın Roma üzerinden ipekle tanıştığı M. Ö. 50'den itibaren Akdenizli tüccarların peşine düştüğü de bu sırdır. M. S. 1. Yüzyıl'da coğrafyacı Strabon ipekle ilgili şöyle bir iddiada bulunur: "İpek bugüne dek bilindiği gibi ağaçtan toplanan bir meyveden değil, ağaç kabuklarından elde edilmektedir, dokunan lifler bu ağaç kabuklarından çekiliyor." Ve Strabon

Yollarda geçen 24 yıl

Marco Polo, 1271'de ayrıldığı Venedik'e 1295'te geri döner. Bütün bu zaman zarfında Marco Polo'nun, sırf Moğol İmparatorluğu'nda geçirdiği dönem, 17 yılı bulur.

Dut yaprağı oburları

İpekböceği tırtılları (bombyx), dut ağacının yapraklarıyla beslenirler. İpek bu tırtılların salgılarından oluşur.

Ağırlıkları 2-3 gram olunca...

24-28 günde gelişimlerini tamamlayan tırtılların boyları 8 santimi bulur; ağırlıkları da 8-10 bin misli artar. Artık toplama zamanıdır.

1 km uzunluk

Bambu kamışından 'böceklikler'e taşınan tırtıllar koza örerler. İki salgı bezinin ürettiği salgı havayla temas ettiğinde bir çift life dönüşür. Yine tırtılın salgıladığı ipek zamkı ile birbirine yapışan bu iki lifin uzunluğu 1000-1500 metreye ulaşır.

İşin sırrı: Sıcak su

İpek üretiminin püf noktası, sıcak su kullanılmasından ibarettir: Liflerin zarar görmemesi için, ipekböceğinin kanatlanıp da kozayı delerek dışarı çıkmasına fırsat vermeden, kozaları 90 derecelik suya batırmak gerekir.

ipeğin, Hindistan ile Yunan adalarından Kos'ta da bulunabileceğini; ama en güzel, en pahalı ipeğin Çin'den geldiğini belirtir...

İSTANBUL'DAKİ İPEK ATÖLYELERİ

Rivayete göre, ipek üretiminde Çin tekelini ilk kıran, M. S. 149'da Çinli bir prensesle evlenmeye karar veren Hotan hükümranı olmuştur. Çinli prenses belki kocasına armağan olsun diye, belki de bu kutsal uğraşı evlendikten sonra da sürdürmeyi arzuladığından, uzun saçlarının arasına sakladığı ipekböceği tohumlarını beraberinde götürür gelin gittiği ülkeye...

İpeğin sırrını çalmaya yönelik olarak kayıtlara geçen ilk casusluk girişimi, 552 yılında Bizans İmparatoru Justinianus tarafından gerçekleştirilir. Çin'de farklı dinî inançlara tanınan serbestliği fırsat bilen Justinianus, buraya Nasturi Hıristiyan rahipler gönderir.

Casus misyonerler İstanbul'a geri döndüklerinde, ellerindeki bambu kamışların içi tıka basa ipekböceği yumurtaları ve dut ağacı tohumlarıyla doludur. Ne var ki, ipeğin güzelliğinin kozasından çok o

Marco Polo'nun gençliği (sol sayfada) **ve yaşlı Marco Polo** (solda). **Marco Polo, Kubilay Han ile birlikte** (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

552 yılında Bizans İmparatoru Justinianus tarafından Çin'e gönderilen iki Nasturi rahip, bambu kamışlarının içine sakladıkları ipekböceği yumurtaları ve dut ağacı tohumlarıyla geri gelirler (sağda). Cengiz Han'ın torunu Kubilay Han (sağ altta).

kozanın işleniş biçiminden kaynaklandığını bilmezler...

Kozadan çekilen iplik kesik kesik çıkar ve Çin ipeğinin kalitesi tutturulamaz. Ama yine de üretime geçilir, Bizans pazarı ithalata bağımlılıktan kurtulur; Justinianus'un 'imparatorluk atölyeleri' harıl harıl ipekli kumaş dokur.

Hammadde satışı üzerindeki devlet tekeli ipekli kumaşları da kapsayacak şekilde genişletilir, değerinin kat be kat üzerinde fiyat biçilen ipek, kıymetli bir takas metası haline gelir.

TİCARETLE GEZGİNLİK BİR ARADA GİDERKEN...

Daha sonraki yüzyıllarda, diğer Akdeniz ülkeleri de ipekçiliğe soyunur; ama pek başarılı olamazlar. Öyle ki, 13. Yüzyıl ortalarında Avrupa'da ipek üretimi, üstesinden gelinmesi gereken ekonomik bir soruna dönüşür. Marco Polo'nun sahneye çıkışı da işte bu sıralara rastlar...

Marco Polo, babası Nicolo ve amcası Mafeo'nun onu da Çin'e götüreceklerini öğrendiğinde çok sevinir. Henüz 16 yaşındadır. Polo kardeşlerin ikinci Çin seyahati olacaktır bu yolculuk...

Venedikli tanınmış bir tacir aileden gelen Nicolo ve Mafeo Polo, Marco'nun doğduğu 1254 yılında, ağabeylerinin yerleşip ticarethane kurduğu İstanbul'a gitmek üzere yola çıkmış, burada altı yıl kaldıktan sonra, 'aile şirketinin' Kırım'daki Sudak 'şubesine' geçmiş, buradan Volga kıyılarına vurmuş, derken siyasî gelişmeler Venedik'e dönmelerine izin vermeyince, rotalarını doğuya çevirip Moğol İmparatorluğu topraklarını boydan boya kat etmişlerdir...

1204'ten beri 'Latin İmparatorluğu'nun, esas olarak da Venediklilerin egemenliği altında bulunan İstanbul'u Bizanslıların geri almasının (1261), Polo kardeşlerin bu yolculuğu yapmasında önemli rol oynadığı söylenir...

KUBİLAY'IN BAŞKENTİNDE

'Büyük Kağan' Kubilay'ın yazlık başkenti Şangdu'da geçirdikleri 1266 yazından sonra, Kubilay'ın elçisi olarak Roma'ya doğru yola çıkarlar. Cengiz Han'ın torunu, Papa'ya gönderdiği mektupta, "Katolik doktrinini öğretecek yüz Kilise bilgini gönderilmesini" talep etmektedir.

Polo kardeşler 1269'da

Marco Polo'dan 700 yıl önce Çin'e giden Romalılar

Amerikalı tarihçi Homer Hasnpflug Dubs'ın, 1955'te ortaya attığı bir iddiaya göre, Romalıların Çin macerası, Caesar (Sezar) ve Pompeius ile birlikte ilk Triumvira'nın üyesi olan Crassus'un M. Ö. 53'te Partlara karşı düzenlediği seferle başlıyor: Fırat'ı aşan Crassus büyük bir yenilginin ardından Harran'da öldürülür. Partların esir aldığı Romalı askerler de, Hunların atalarıyla savaşmak üzere Ortaasya'ya gönderilirler. On dört yıl sonra Çinli savaşçılar Hun başkentini (bugünkü Taşkent) ele geçirdiklerinde, sadece Romalıların bildiği tarzda yapılmış surlarla karşılaşırlar. Görüşlerini Plinius ile Plutarkhos'un metinlerine ve ismini M. S. 25 ile 220 yıllarında iktidar olan Çin hanedanından alan 'Doğu Hanları Kitabı'na dayandıran Dubs'ın tezine bakılırsa, Çinlilerin esir aldıkları insanlar arasında, Crassus'un eski askerleri de vardır... Bu iddiaya göre, bugün Çin'in Gansu eyaletinin Yongçang kazasında yaşayan kıvırcık saçlı ya da açık renk gözlü yüzlerce Çinlinin soyları *(üstte; sözkonusu Çinlilerin sözcüsü Song Guorong)* Romalılara dayanıyor!

Venedik'e varırlar. Bu arada Papa ölmüş, yenisi de bir türlü seçilmemiş olduğundan, elçilik görevlerini tam olarak yerine getiremezler. Yine de 1271'de yanlarına Marco'yu da alarak Çin'e doğru yola koyulurlar...

KUBİLAY'IN HUZURUNDA

Üç buçuk yıl süren maceralarla dolu bir yolculuktan sonra, nihayet Kubilay Han'ın huzuruna çıkar, getirdikleri mektupları, hediyeleri kendisine sunarlar.

'Büyük Kağan' 19 yaşındaki genç Marco'nun zekasına hayran kalır. Kısa sürede onu kendisine danışman yapar, bazı özel görevler vererek onu ülkenin güneyine gönderir:

Marco bu görevleri başarıyla yerine getirecek ve 12 yıl içinde, Çin'in en güçlü kişilerinden biri haline gelecektir.

Artık Marco Polo 31 yaşındadır ve imparatorluğun pek çok sırrına vakıftır.

Görev gezileri sırasında Marco Polo, bir şey üretmede becerinin hammaddeden çok daha önemli olduğunu fark eder. Özellikle ipekçilikte, bu daha da geçerlidir: Kervanlar dolusu mal taşımaktansa, bu işin sırrını öğrenmek çok daha kârlı olacaktır!..

Bilgi görünmez bir maldır; kimin aklına gelecektir Marco'nun asırlardır titizlikle korunan bu sırla birlikte Avrupa'ya döneceği...

Pololar 1292 dolaylarında, İlhanlı hükümdarı Argun Han ile evlenmek üzere İran'a gönderilen bir Moğol prensesine eşlik etmekle görevlendirilirler.

Huangzu limanından yola çıkan 14 gemilik filo, bin bir tehlike atlattıktan sonra Hürmüz'e varır.

Horasan'da 'emaneti' teslim edip Tebriz, Trabzon ve İstanbul üzerinden, 1295'te Venedik'e ulaşırlar...

Polo kardeşlerin dönüş yolu üzerindeki büyük Hint ve Arap kentlerinde o sıralarda yayılan "ipeğin mükemmel olması için on altı ayrı elden geçmesi gerektiği" söylentilerini ve Venedik'e dönmelerinden sonraki üç yıl içinde, ipek üretimindeki artışı Marco Polo'ya mal etmek mümkün...

Ayrıca onun bu bilgiyi, Vatikan'a saklamaktansa yol boyunca birçok kez satmış olabileceğini düşünmek de mümkün...

Bu yönde ciddi bir kanıtın olmaması da, Marco Polo'nun ustalığına bağlanabilir... 'Sanayi casusluğu' yapmış olsa da olmasa da, şurası bir gerçek ki, ipekçilik Marco Polo'nun Venedik'e dönüşünden bir yıl sonra, tüm İtalya'ya, aşağı yukarı on yıl içinde de tüm Avrupa'ya yayılır!.. ▶

Marco Polo'nun öyküsünü anlatan 'Dünyanın Hikaye Edilişi' kitabından üç görüntü: Babası Nicolo ve amcası Mafeo, Çin'de, 1266'da Kubilay Han'ın Moğol egemenliğindeki Asya topraklarında serbestçe dolaşmalarını için, onlara verdiği altın tableti alıyorlar (en üstte). Marco Polo, Kubilay'ın huzurunda (üstte). Marco Polo, dönüş yolunda uğradığı Siyam'da (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

'İpek Yolu'nun rotaları:

M. Ö. 2. Yüzyıl'da doğudaki Han Hanedanı ile batıdaki Roma Cumhuriyeti arasında ilk ticarî bağlantıyı kuran Çinli tüccarın izlediği rota, daha sonra 'İpek Yolu' adıyla anılacaktır.

'İpek Yolu' üzerinde iz bırakan ünlüler

Büyük İskender

M. Ö. 334 ile 324'te Doğu'daki bilinmeyen dünyanın sınırlarını zorlayan ilk Batılı idi. Mısır'daki İskenderiye kentinden İndus havzasındaki Aleksandreia Nikaia'ya, ölen atının adını verdiği Bukephala'ya kadar, onun kurduğu pek çok kent İpek Yolu'nun geçtiği birer ticaret merkezine dönüşecekti.

Pian Carpino

1245'te Papa'nın Moğollara Katolikliği benimsetmek amacıyla Asya'ya keşif gezisine gönderdiği bu Fransisken rahip, Papa'nın elçisi olarak, Büyük Kağan Güyük'ün taç giyme törenine katılır. Roma'ya geri dönüp Vatikan'da çalışmaya başladığında, 'Moğolların Tarihi'ni kaleme alacaktır.

Rubrouck'lu Guillaume

Bu Fransisken rahip de Akkâ'da yanında bulunduğu Frank Kralı Saint-Louis tarafından 1253'te, bu defa Güyük'ün halefi Möngke'nin (Mengü) huzuruna gönderilir. 1255'te tamamladığı Asya gezisiyle ilgili izlenimlerini 'Güzergâh' adlı bir raporda toplayacaktır.

Marco Polo

Ülkesine döndükten bir süre sonra Cenevizlilere tutsak düşer ve Cenova'da bir hapishaneye kapatılır. Burada karşılaştığı dönemin tanınmış yazarı Rustichello'ya Asya'da geçirdiği 25 yılın öyküsünü yazdırır. 'Dünyanın Hikaye Edilişi'nde anlatılanlar, Ortaçağ Avrupa'sının düşünce tarzına yeni bir bakış açısı getirir.

Asırlar süren macera

Ana Yol

Aslında, korku verici Taklamakan Çölü'nü güneyden ya da kuzeyden geçen ve 6 bin metre yükseklikteki Pamir geçitlerini aşan birden fazla yol vardı. En ünlüsü, Pekin ya da Sian'dan başlayıp Kuzeybatı yönünde Çin Seddi'ni izler, Gansu'daki Yeşim Kapısı'ndan geçip ticaret kavşağı Kaşgar kentine ulaşır; Pamir Dağları'nı aşıp Afganistan'ı geçtikten sonra Doğu Akdeniz'de biterdi. 100'den başlayıp 500 kişiye ulaşan kalabalık kervanlar halinde yolculuk yapılırdı. Mallar 140 kilo yük kaldırabilen yakların ve develerin sırtında taşınırdı. Yirmi kilometre yol kat etmek için 10-12 saat yürümek gerekirdi. Sian'dan Antakya'ya varmak (yaklaşık 10 bin km) bir yıl alırdı.

İkinci Yol

M. Ö. 2. Yüzyıl'da açılan bu ikinci yol, Seçuan'da Çengdu'dan başlayıp Yunnan'ın bir kısmından, Birmanya ve Kuzey Hindistan'dan geçerek Baktriane'de son bulurdu. Üç ay süren bu yolculuk sayesinde ipekli kumaşlar yeşim, inci, fildişi gibi değerli ürünlerle takas edilirdi.

Deniz Yolu

Hangçou, Fuçou ve Kanton limanlarına kayıtlı Çin yelkenlilerinin izlediği yol. Bu yelkenliler ipekli ve brokar kumaşlar, misk ve amber ya da tarçından zencefile, çeşit çeşit baharat taşırdı. Yol boyunca uğranılan Şampa, Siyam, Cava, Seylan gibi Hindiçini kıyılarının önemli ticaret limanlarında, bu malların değiş tokuşu da yapılırdı. Doğudan ve batıdan gelen tüccarların buluştuğu en büyük pazar ise, İndus Havzası idi. Ayrıca kimi dönemlerde de Maskat limanında pazar kurulurdu.

merakediyorum@googlegroups.com

İlk 'Başkan' Hızır Bey'den 'VI. Daire'ye

Osmanlı'da belediyecilik

Çağdaş anlamda belediyecilik, 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısında başlar. Ama Osmanlı'nın kendine has belediyecilik sistemi, özellikle 16. Yüzyıl'da güçlü bir yapıya sahiptir.

LÜTFÜ TINÇ

Türkiye topraklarında ilk 'Belediye Başkanı'nın göreve atandığı tarih, bir anlamda, 30 Mayıs 1453'tür. Çünkü o gün, İstanbul'un fethinin hemen ardından, Fatih Sultan Mehmed, 'İstanbul Efendisi' adıyla da anılan ilk İstanbul Kadısı Hızır Bey'i kentin adlî işlerinin başına getirir.

Hızır Bey'in İstanbul Büyükşehir Belediyesi önünde yer alan büstü (sağ üstte). **Kış giysileri içinde bir kadı** (sağda).

Ancak işlem ve eylemleriyle, Hızır Bey'in görev alanı, günümüz belediyecilik anlayışının çerçevelerini de kucaklıyordu... 1453-1458 yılları arasında hizmet veren Hızır Bey, şer'iye bilgisinin yanı sıra, aydın kişiliği ve bilgeliği nedeniyle, 'Çelebi' unvanı ile anılırdı. Böylece, İstanbul Kadısı Hızır Bey, belediye reislerinin hatta valilerinin 'ilk'i oldu...

Şiirler de kaleme alan Hızır Bey (Hızır Çelebi bin Celâleddin), 1407'de Sivrihisar'da doğmuştu. 1973 seçimlerinde İstanbul Belediye Başkanı olan Ahmet İsvan tarafından ortaya çıkarılıp restore edilen kabrine yerleştirilmiş anı taşına göre, Nasreddin Hoca'nın soyundandı: Hızır Bey'in dedesi, Nasreddin Hoca'nın torunu idi!

Hızır Bey, görevde kaldığı altı yıl boyunca, dönemin subaşısı (kentin güvenlik sorumlusu) Süleyman Bey ile işbirliği içinde, Suriçi de dahil, İstanbul Surları'nı onarır, 'kapan' diye adlandırılan mahallî gıda pazarlarını kurar, sarnıçların ve su yollarının düzenlenmesine önem verir.

Gıda ve diğer ihtiyaç maddelerinin satışlarının düzenlenmesi, tartıların ayarı, fiyatların belirlenmesi, satılan malların kalite ve sağlık kontrolü,

FOTOĞRAFLAR: MİRHAN BİLİR

esnafın kayıt ve tescili, Bizans sonrası İstanbul'unda, Hızır Bey'in önüne çıkan en önemli konular olur.

Hızır Bey'den sonra İstanbul Kadılığı'na, çocukluk yıllarında Fatih'e hocalık yapmış olan Molla Hüsrev tayin olunur. Kendisine hürmeten, Eyüp, Galata ve Üsküdar kadılıkları da görevine ilave edilir. Çünkü aslında, başta İstanbul Kadılığı olmak üzere, kentte 'taht kadılıkları' diye anılan üç kadılık makamı daha vardır. Bu üç kadılık da büyük kadılıklardandır; ama İstanbul Kadılığı, özellikle 16. Yüzyıl'ın ikinci yarısından itibaren, Anadolu Kazaskerliği rütbesine bir geçiştir ve hepsinin üstünde yer alır...

Fatih Sultan Mehmed döneminde İstanbul Kadısı, bayram törenlerinde ve kimi önemli toplantılarda devlet protokolünün ön sıralarındadır: Veziriâzam, Defter Emini gibi Divan erkanından hemen sonra huzura girer. Huzurda ve Divan'da söz alıp konuşabilir. İstanbul Kadısı'na ilişkin bu protokol düzeni, 18. Yüzyıl'a kadar sürer.

İstanbul Kadılığı görevine getirilenlerin belirli bir resmî makamları yoktur. Oturdukları konağın birkaç odasını makam olarak kullanırlar. Her çarşamba günü de İstanbul Kadısı, Eyüp, Galata ve Üsküdar kadılarıyla birlikte Paşakapısı'na yani Babıâli'ye gider.

O gün veziriâzam Divan-

Bugün, Beyoğlu Belediye Başkanlığı binası olarak hizmet veren eski 'Beyoğlu ve Galata Altıncı Daire-i Belediyesi' (sol, üstte). Ayhan Erel'in çizgileriyle Fatih ve yakın çevresindeki 'ulema' (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

hane'ye çıkıp dava dinler ve kadılara ait şer'î davalar varsa, onları da bölgelerine göre, İstanbul Kadısı ve diğer kadılara dinletir. Divan'da, veziriâzamın sağında İstanbul ve Eyüp kadıları, solunda ise Galata ve Üsküdar kadıları otururlar.

Çarşamba Divanı öğleye kadar devam eder, sonra yemek yenilir. Eğer veziriâzam 'kola çıkmak' yani İstanbul'u teftiş ederek iaşe ve narh işlerini denetlemek isterse, İstanbul Kadısı da beraberinde bulunur.

YÖNETİM MEKANİZMASI

İstanbul Kadısı, esas görevi olan şer'î davaların (nafaka tayini, miras, vasi azil ve tayini, aile davaları) yanı sıra hem esnaf arasındaki şikayet davalarına bakar, hem de kentin ticaret hayatını ve beledî örgütlenmesini yönetirdi.

Tüketicinin korunması, gümrüklerin ve tüccarın denetimi, kent iaşesinin sağlanması, uygunsuz kişilerin ve dilencilerin yakalanarak kent dışına çıkarılması, kentte iman kuralarına uyulması, yolların onarım ve temizliği, işçi ücretlerinin, kayıkçıların ve iskelelerin denetlenmesi, yangınlara karşı önlem alınması, kalpazan ve hırsızların yakalanması, esir ticaretinin denetimi, İstanbul Kadısı'nın görevleri arasında yer alırdı.

Kadı bu konularda, Yeniçeri Ocağı'ndan 'Asesbaşı' ve 'Subaşı' ile ortak çalışır; İhtisab Ağası, Mimarbaşı ve Çöplük Subaşısı gibi yöneticilerin yardımını alırdı. Kadı bu yolda kendisine naibler (yardımcılar) seçer, bunlar kentin belli semtlerinde bulunan mahkemelerdeki davalara da bakarlardı. Bu mahkemelerin en

Esnafın denetimi ve cezalar

Çarşamba Divanı'ndan sonra eğer veziriâzam İstanbul esnafını denetlemek isterse, önce Unkapanı'na, o dönem İstanbul'u esnafının merkezine gidilirdi. Sonra da Yemiş İskelesi'ne geçilir ve burada meyve fiyatları saptanırdı. Ardından sebze haline daha sonra da mezbahaya gidilip buralardaki fiyatlar kontrol edilirdi. Bu teftişlerde, veziriâzam nerede durursa, İstanbul Kadısı ile Yeniçeri Ağası da onun tam karşısında yer alırlar ve kendilerine sorulmadıkça söze karışmazlardı. İstanbul Kadısı kendi inisiyatifiyle de teftişe çıkardı. Kadı, başında 'örf' denilen büyük resmî kavuğu, maiyyetinde kalabalık bir heyet ve falaka, değnek, terazi taşıyan adamlarıyla birlikte *(altta)*, esnafı kontrol etmek üzere çarşı-pazar teftişine giderdi. Koçi Bey'in Teşkilât Mecmuası'nda bu teftiş şöyle anlatılır: "İstanbul Kadısı cümle şehrin ne kadar pazarcı ve ekmekçi ve kasap ve cümle ehl-i hiref ve ehl-i dükkâna narh verir. Eksik satanın boğazına tahta gülle geçirir, deynek vurur, şehrin cümle maslahatını ol görür..."

Luigi Giarré'nin çizgileriyle, soldan sağa doğru: Nakibül-Eşraf, Kadı, İstanbul Kadısı, Molla, Kazasker, Şeyhülislam (üstte).

önemlileri, Mahmutpaşa, Davutpaşa, Ahi Çelebi ve Balat mahkemeleri idi.

Belediye hizmetlerinin 16. Yüzyıl'daki yönetim mekanizmasını Ahmet Refik Altınay, 'Hicrî Onbirinci Asırda İstanbul Hayatı' adlı yapıtında kısaca şöyle özetler: "İstanbul'da belediye, sıhhiye ve inşaat işlerine bakmak, İstanbul Kadısı ile Mimarbaşı'nın vazifesi idi."

Ancak Robert Mantran, ünlü yapıtı '17. Yüzyılın İkinci yarısında İstanbul'un birinci cildinde, 'Beledi Örgütlenme' bölümünde, vakanüvis ve tarihçilerin, başkentin örgütlenmesine ilişkin *bir tabloyu, "hatta bir açıklama denemesini bile"* vermemiş olmalarını şaşırtıcı bulur.

Mantran ilk bakışta, Osmanlı'nın merkezî yönetimini kentin yönetiminden ayırmanın zor gözüktüğünü belirtir. Çünkü başkent, padişahın ve veziriazam ile sivil, dinî ve askerî yöneticilerin doğrudan otoritesi altındadır.

Mantran, Fetih'ten itibaren ve sonra da Kanunî hatta III. Murad dönemlerinde de, padişahların başlıca endişeleri arasında, İstanbul'un iyi yönetilen bir başkent olması düşüncesinin hep yer aldığını vurgular. Ancak bu ilgi, 17. Yüzyıl'dan itibaren, ortadan kalkar. 'Saray' kendi havasına gömülür. Bunun istisnaları, II. Osman, IV. Murad ve IV. Mehmed'in İstanbul'da 'bir düzen sağlamak' için gösterdikleri özel çabalardan ibarettir...

Osmanlı'nın başkentinde, beledî yönetimdeki 'emin'ler de özel bir memur kesimini oluştururlar. Her şeyden önce, Saray'ın sivil memurları olan bu görevliler, ek olarak, başkente ilişkin bazı sorumluluklar da üstlenirler. Bu eminler, Şehremini ('Şehir Emini' sözcüğünün kısaltılmışı) ve İstanbul'un iaşesinden sorumlu olan Arpa Emini'dir.

Bu görevliler, İmparatorluk yönetiminin üçüncü sınıfını oluşturan 'Hacegân'a (hoca, bilgin anlamına) dahil yüksek dereceli katiplerdir ve Tersane Emini, Darphane Emini, Matbah-ı Amire Emini ve Masraf-ı Şehriyari Katibi ile aynı düzeyde yer alırlar.

Robert Mantran bu eminlerden şöyle söz eder:

"Önemli servislerin şefleri olan eminler, padişah veya veziriâzam divanlarına katılmamakta, fakat divan günlerinde, toplantı salonunun yakınlarındaki bir odada vezirlerin soracakları her türden soruya cevap vermek üzere bekle-

Unkapanı'nda, Atatürk Bulvarı üzerinde, Zeyrek semtindeki Şücaüddin Mescidi'nin hazire bölümünde, sağda, Kâtip Çelebi'nin, solda şair Necati'nin, arka planda da İstanbul Kadısı ve kentin ilk belediye başkanı Hızır Bey'in mezarları yer alır... 1970'lerde İstanbul'da belediye başkanlığı yapmış olan Dr. Fahri Atabey ve Ahmet İsvan dönemlerinde ortaya çıkarılan bu mezarlar restore edilmiş ve çevreleri de düzenlenmiştir. Ayrıca bugün, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nın Saraçhane'deki binası önünde, Hızır Bey ile diğer belediye başkanlarının büstleri de yer almaktadır.

Günlük giysileriyle bir Yeniçeri Ağası (sol üstte). **Metin And'ın "16. Yüzyıl'da İstanbul" adlı yapıtından: Hileli tartı kullanan bir esnafın cezalandırılışı** (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Bugün, İstanbul Kaymakamlığı binası olarak hizmet veren Şehremaneti Kadıköy Dairesi (sağda).

mektedirler."

Mantran'ın sözünü ettiği bu oda, Kubbealtı'nın iki kubbeli salonunun arasında yer alan 'seki'dir.

Mantran'ın da vurguladığı gibi, Divan hocaları arasında yer alan ve Fatih'in Kanunnâme'sine göre, teşrifatta Defter Emini'nden sonra, Reisülküttap'tan da önce gelen Şehremini, terfi ederse Defterdar olur...

Şehremini, Tanzimat dönemine kadar, Saray'ın ve diğer resmî binaların onarımıyla ilgilenir, Galata Sarayı ile İbrahim Paşa Sarayı'nın iaşesi, Eski ve Yeni Saray'da (Topkapı) haremin maaş ve masraflarının verilmesi görevlerini yürütürdü. Bir anlamda, Saray'ın vekilharcı olan şehremini, mesaisinin bir bölümünü de başkentin 'sivil' ihtiyaçlarına, yerel yönetim işlerine ayırırdı. Sonraları önemi azalan bu makam, 1831'de kaldırıldı.

İstanbul'da belediye hizmetlerinin yeniden örgütlenmesine yönelik ilk çabalar II. Mahmud döneminde (1808-1839), Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasını izleyen düzenlemeler içinde gerçekleştirildi.

Öncelikle, esnafın daha iyi denetlenmesini sağlamak amacıyla belediye işleri, 1826'da kurulan İhtisap Nezareti'ne (Belediye Nezareti) bağlandı. Sonra göç işine el atıldı.

19. Yüzyıl başında, Anadolu'dan başkente göçün büyük boyutlara varması, kent içindeki asayişin korunmasını güçleştirmişti. Bu yolda önlemler alındı. Örneğin o dönemde İhtisap Nezareti'ne gönderilen resmî bir yazıda, "Başıboş ve serseri makulesinden buraya gelenlerin dikkatle gözden geçirilmesi ve İstanbul mahallelerindeki ahalinin tahrir ve bir deftere yazılması" gerektiğinden söz edilmekteydi.

Ayrıca aynı belgede, İstanbul, Galata, Boğaziçi ve Üsküdar iskelelerinde ne kadar hamal ve kayıkçı olduğunun; hamamlardaki dellâk sayısı dahil, ne kadar küçük esnaf erbabı ve çırakları bulunduğunun

Feyhaman Duran'ın iki tablosu: 'Mustafa Reşit Paşa' (sağ üstte) **ve 'Tanzimat Fermanı Okunuyor'** (sağda).

belirlenmesi de isteniyordu.

1831'de şehreminliği makamı mimarbaşılık makamı ile birleştirilerek 'Ebniye-i Hassa Müdürlüğü' kuruldu. Tanzimat döneminde, Mustafa Reşit Paşa'nın düşündüğü yerel yönetim biçimine ilişkin projeler ise, ancak 1855'ten sonra uygulanabildi...

1846 civarında, İstanbul'da 'Zabıta Müşiriyeti'nin kurulması, kentin temizlik ve aydınlatma hizmetlerinin daha düzenli olarak ele alınmasını sağladı. 1855'te sadece belde hizmetlerini yüklenmek ve belediye işlerini görmek amacıyla 'İstanbul Şehremaneti Dairesi' kuruldu.

Bu dönemde, belediye işlerinin yeniden örgütlenmesi çabası, *Kırım Savaşı'nın etkilerine* dayanır: Savaş sırasında, Osmanlı'nın müttefikleri İngiliz ve Fransızlar, İstanbul'u bir merkez üssü olarak kullanıyorlardı. Bu çerçevede, sağlık, ulaşım ve belediye işleri alanında ortaya çıkan aksaklıklar, müttefik devlet temsilcilerinin sürekli olarak Babıâli'yi eleştirmelerine yol açıyordu.

İşte, 'İstanbul Şehremaneti Dairesi'nin kuruluşu, bu baskıların bir sonucu idi. Ardından 1856'da oluşturulan 'İntizam-ı Şehir Komisyonu'nun iki yıl süreyle gerçekleştirdiği çalışmalar sonrasında yazılan rapor, başkentteki yerel yönetimin örgütlenme biçimini belirliyordu...

Prof. Dr. Nur Akın'ın '19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera' adlı yapıtında belirttiği gibi, bu rapor, başkenti 14 belediye dairesine ayırıyordu. Beyoğlu ve Galata semtlerini kapsayan 'VI. Daire'nin de bu çalışmalara örnek olması düşünülüyordu.

Nur Akın kitabında, bu gelişmeleri aktarırken şu noktayı da vurgular: "Zaten ömrü ancak iki yıl süren İntizam-ı Şehir Komisyonu'nu oluşturanların çoğu, Galata ve Pera'da oturan, Batı'yı yakından tanıyan ve yabancı dil bilen azınlıklardı."

Başkentte belediye işlerinin bölgelere ayrılarak yürütülmesi düşüncesi de, Paris'teki yerel yönetim örgütlenmelerinden (arrondissement) esinlenmişti...

'Beyoğlu ve Galata Altıncı Daire-i Belediyesi' kuruluşunun hemen ardından, bütün İstanbul ve diğer Osmanlı beldeleri için, örnek bir belediye olma yolundaki çalışmaları başlattı. Böylece, çağdaş anlamdaki belediyeciliğin Türkiye'deki ilk kilometre taşını da oluşturdu... ■

Yerel yönetimin temel direği: Mimarbaşı

Topkapı Sarayı yakınlarındaki Sepetçiler Köşkü ve Yalıköşkü, Mimarbaşı'nın makamıydı. Vefa civarında da kendisine bağlı bir imalathane bulunurdu. Su Nâzırı, Mimar-ı sâni, İstanbul Ağası, Kireççibaşı, Ambar Emini ve Ambar Kâtibi, Tamirat Emini, Mimarbaşı'nın gözetimi altında çalışırlardı. Böylece Mimarbaşı bu kadro ile, başta devlet binalarının tamir ve inşası olmak üzere, kentin bayındırlık işlerinin teknik yönleriyle ilgilenirken Şehremini de daha çok, masraf *hesaplarını ve satın alma* işlemlerini yaptırırdı. İstanbul'da yapılan evlerin fenni kontrolü hep Mimarbaşı'ya ait olup 'Kethüda' ve 'Çavuş' adlı görevlilerle kentteki inşaatları sürekli teftiş ettirirdi. Mimarbaşı'nın görevleri konusunda Ahmet Refik'in, 'Eski İstanbul' adlı kitabındaki şu satırlar bize net bir bilgi aktarır: "Mimar Sinan *(sağda)*, Kanunî Sultan Süleyman'ın *(solda)* son senelerinden III. Murad'ın son senelerine kadar, bu vazifeyi bihakkın ifa etti. 'Ser Mimar-ı lem' belediye işlerinin fennî cihetini, İstanbul Kadısı kanunun tatbikini, Subaşı da icra vazifesini temin ederdi."

Altıncı Daire-i Belediye'nin 24 Temmuz 1880'de halka açtığı 'Belediye Bahçesi', bu yoldaki *hizmetlerin ilki* idi. Tepebaşı'nda bulunan bu bahçe içinde ve çevresinde, konser salonu, lokanta, orkestra yeri, çocuk parkı, gezinti yolları, açık ve kapalı tiyatro salonları yer alıyordu (solda; 1900'lerde Tepebaşı).

merakediyorum@googlegroups.com

Avrupa'nın arka bahçesi
Balkanlar

Balkanlar coğrafyasını bir 'barut fıçısı' haline getiren Avrupa'nın büyük devletleri, 1878'deki Berlin Antlaşması ile de Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü garanti etme politikasından vazgeçtiler.

VAHDETTİN ENGİN

19. Yüzyıl Avrupa'sının büyük devletleri, yani o zamanki deyişle 'düvel-i muazzama' Balkanlar coğrafyasını, 'arka bahçeleri' olarak görüyordu. I. Dünya Savaşı da çıkar çatışmalarının sahnelendiği bu topraklarda patlak verdi... Balkanlar coğrafyasında 20. Yüzyıl boyunca da sürüp giden sorunlar bugün, geleceğe de taşınıyor...

19. Yüzyıl'ın başından itibaren Rus İmparatorluğu'nun, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun, İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı'nın Rumeli toprakları üzerinde, farklı farklı 'planları' vardı. Bu hedeflere ulaşabilmek için de, bütün yüzyıl boyunca, değişmeyen bir formül uyguladılar:

Önce Rumeli'deki Hıristiyan ahali kışkırtılarak ayaklanmalar çıkarılırdı. Sonra da, Osmanlı'nın gücü bu ayaklanmaları bastırmaya yeterli olsun olmasın, gidişata müdahale edildi. Bölgede 'reform' yapılması istendi. Eğer Osmanlı bu reformları gerçekleştirirse, o zaman, ilk bunalım döneminde 'özerklik' ve arkasından 'bağımsızlık' talepleri teşvik edildi. Yok, eğer Osmanlı reform yapmıyorsa, bu kez savaşa başvuruldu ve bu savaşların sonucunda da, yine özerk veya bağımsız devletler

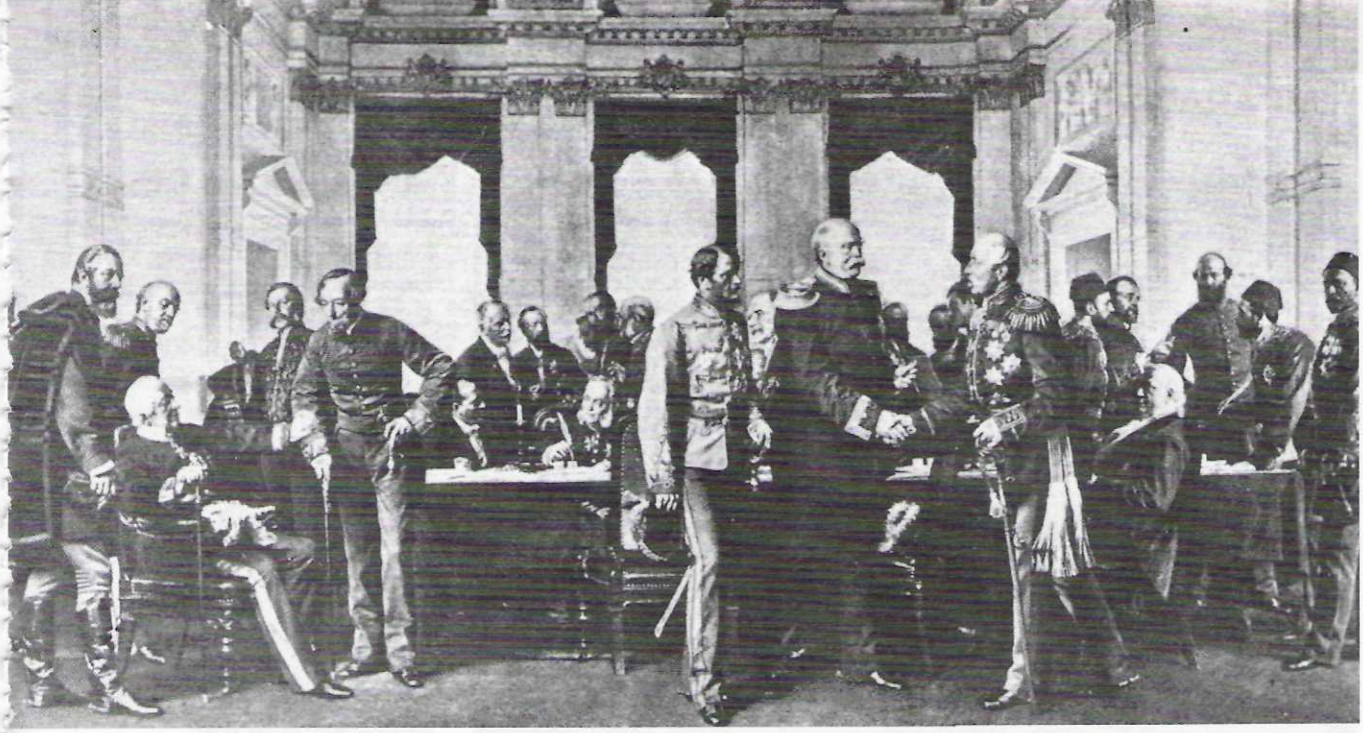

ortaya çıkarıldı.

'Düvel-i muazzama' bu formülü 19. Yüzyıl boyunca, sektirmeden uyguladı... Hıristiyanların Osmanlı yönetimine karşı ilk ayaklanmaları, 1804 yılında Avusturya'nın kışkırtması ile, Sırplar tarafından gerçekleştirildi. 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında da, Rusların desteğiyle Sırp isyanı güçlendi.

Sonuçta, Osmanlı devleti 1816'da Sırbistan'a 'özerk bir prenslik' statüsü vermeyi kabul etti. Sırp Miloş Obronoviç de 'başknez' olarak tanındı. Böylece, bağımsız Sırbistan'a giden yol açılmış oldu.

1821'de bu kez Yunan İsyanı patlak verdi. Rusya'nın desteğiyle 1814'te Odessa'da kurulan Filiki Eterya Cemiyeti, hedef olarak önce bağımsız Yunanistan'ın kurulmasını, sonra da Bizans İmparatorluğu'nun diriltilmesini amaçlıyordu. Bu cemiyetin çıkardığı isyan, önce Eflak'ta başladıysa da, yerli halk, 'Grek davası için' kan dökmek istemediğinden, yaygınlaşamadı.

Mora'daki isyan ise, kısa sürede geniş bir tabana yayıldı. Yüzyıllardan beri aynı topraklarda Rumlarla beraber yaşayan Müslümanlar, katliama tâbi tutuldu. Mallarına ve topraklarına el konuldu.

Yunan İsyanı İstanbul'da büyük bir tepkiye yol açtı. O zamana kadar, toplumdaki itibarları yüksek zengin Fenerli Rum beyleri, bütün itibarlarını kaybettiler. Filiki Eterya'ya üye olduğu ve isyanda parmağı bulunduğu anlaşılan Rum Patriği V. Gregor idam edildi.

NAVARİN'İN ARDINDAN

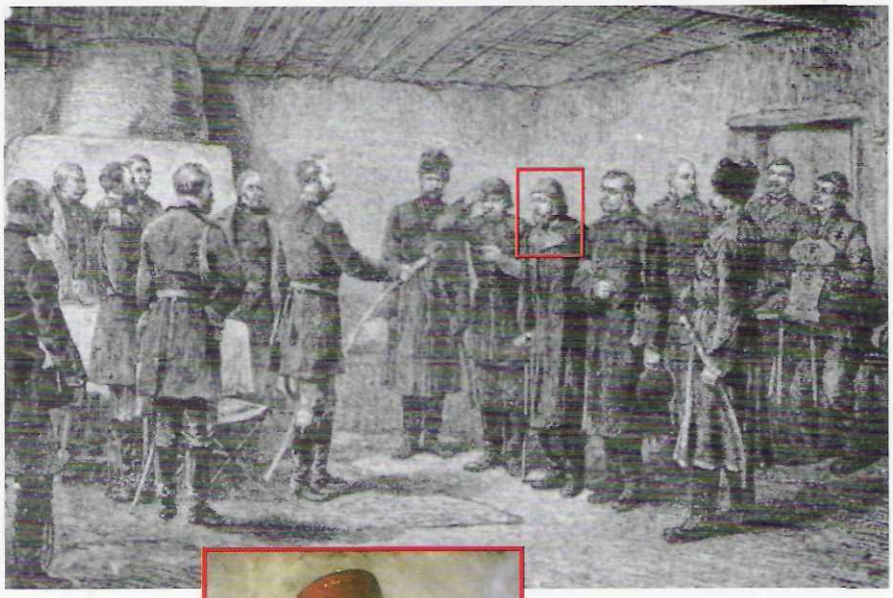
Osmanlı devleti, Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın askerî desteğiyle, isyanı bastırma yönünde önemli başarılar

Simon Agopyan'ın bir tablosunda, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Gedikler Muharebesi (sol sayfada). 1878'deki Berlin Antlaşması'nın imzalanışı (üstte). Berlin Antlaşması'ndan sonra 1897'de Girit sorunu nedeniyle patlak veren Osmanlı-Yunan Savaşı'nda (solda), Yunanistan büyük bir hezimete uğrar.

Kara Yorgi, Sırp Kralı ilan ediliyor (sol sayfada). 1897'deki Osmanlı-Yunan Savaşı'na katılan Osmanlı piyadeleri (en solda). Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa (sol üstte).

merakediyorum@googlegroups.com

Rus Çarı II. Aleksandr, Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa'ya (sağda) kılıcını iade ediyor (üstte).

kazandı. Fakat bu kez de, müttefik bir Haçlı donanması, Navarin'de Osmanlı gemilerini yaktı (1827). Navarin'in hemen ardından Rusya, Osmanlı devletine savaş açtı (1828).

Bu savaş sonunda Ruslar, Edirne'ye kadar geldiler. 1829 yılında yapılan Edirne Antlaşması ile Osmanlı, Mora Yarımadası'nda bağımsız bir Yunanistan'ın kurulmasını kabul etmek zorunda kaldı.

Romanyı Kralı I. Carol (sağda). 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda, Plevne'den dönen yaralılar (sağda).

Böylece ilk kez, Rumeli'deki Osmanlı topraklarından ayrılan bir ülke, bağımsızlık kazanmış oluyordu. Bu olay Balkanlar'daki Osmanlı barışının giderek bozulmasına ve her etnik grubun, bir büyük devleti arkasına alarak, bağımsızlık amacıyla isyanlar çıkarmasına yol açacaktı...

KİLİSELER SORUNU

Osmanlı devleti 1839'da Tanzimat Fermanı'nı yürürlüğe sokarak, modern anlamda bir devlet yapısı oluşturma ve bu arada, Müslüman ve gayrımüslim tebaa arasında eşitlik sağlama çabalarına girişti. Bu çabaları, gayrımüslim tebaaya yeni haklar tanıyan 1856 Islahat Fermanı takip etti.

Bu süreç, Osmanlı devletini modernleşme yoluna soktu; ama bu arada, Müslüman ve Hıristiyan halklar arasındaki çatışma ortamını da kızıştırdı... Fermanlar, Osmanlı tebaası olan bütün milletler arasında eşitliği öngörmekteydi. Bu durum ise, öteden beri Hıristiyan tebaa arasında üstün bir konumda bulunan Rum Ortodoks Kilisesi'ni son derece rahatsız etti.

Fener Patrikhanesi, diğer Hıristiyan milletler üzerinde sahip olduğu nüfuzu kaybetmek istemezken, diğerleri de kendi bağımsız kiliselerine sahip olabilmek için çaba göstermeye başladılar.

Bu gelişmeler, Müslüman-Hıristiyan çatışmasının ötesinde, Hıristiyanların kendi aralarında da sürtüşmelerine neden oldu. Nitekim, 1865'te Romen Kilisesi, 1870'te Bulgar Kilisesi kuruldu. Daha önceki yıllarda da Katolik Ermeni (1830) ve Protestan Ermeni (1848) kiliseleri kurulmuştu.

93'E DOĞRU: ARALIKSIZ İSYANLAR

Balkanlar tarihinde bir dönüm noktası oluşturan 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'na gelinceye kadar, çeşitli ayaklanmalar ve kanlı mücadeleler devam etti. Yine Avrupa'nın büyük devletlerinin müdahalesi sonucu, 1861'de Eflak ve Boğdan, 'Romanya' adı altında birleştirilip Aleksandr Cuza 'Romanya Prensi' ilan edildi. 1865'te millî Romen Kilisesi kuruldu. 1866'da da Carol, Romanya Prensi seçildi... Osmanlı, bütün bu oldu bittileri kabullenmek zorunda kalarak, Romanya'nın özerkliğini tanıdı.

Bu tür uygulamalarla Avrupa'nın büyük devletleri,

Balkanlar'da küçük devletçikler oluşturmanın zeminlerini hazırlanmayı sürdürdüler. Özellikle Rusya'nın yönlendirdiği *Panslavist* girişimler, Slav kökenli topluluklarda geniş yankı buldu. Özerklik konusunda daha geri planda kalan Bulgarlar da çete faaliyetlerine giriştiler.

Nihayet 1875'te Hersek'te, işe Karadağ'ın da karıştığı bir isyan düzenlendi. Asiler zengin Müslüman konak ve çiftliklerini yağmalamaya başladılar. İstanbul'un müdahalesi gecikince, bu kez Müslümanlar kendilerini müdafaa için silaha sarıldılar.

Çatışmalar kızışınca, Osmanlı Hükümeti, Derviş Paşa komutasında asker gönderdi. Derviş Paşa bu isyanı sert bir biçimde bastırdı. Böyle bir sonuç beklemeyen Avrupa şaşkınlığa düştü. Önce Fransa harekete geçerek, 'arabuluculuk' teklif etti.

Osmanlı Hükümeti, bu teklifi kabul etti. Asiler de ordu karşısında uzun süre dayanamayacaklarını bildiklerinden, arabuluculuğu benimsediler. Fransa, İngiltere, Avusturya, Rusya ve Almanya konsoloslarından oluşan bir heyet bölgeye gitti.

1804'te Kara Yorgi'nin yönettiği Sırp İsyanı (solda). **Karadağ Kralı Nikita** (altta). **Bulgar Kralı I. Ferdinand** (solda, ortada).

Heyet, bazı çete reislerine 'nasihat' verdi. Paris Antlaşması gereği, bölgenin Osmanlı devletine ait bulunduğu söylendi. Avrupa devletlerinin buradaki durumun korunmasını istedikleri dile getirildi...

Ama heyet üyeleri kadar, çete reisleri de, isyan sırasında kullanılan silahların bizzat Avrupa'nın bu büyük devletlerinden geldiğini gayet iyi biliyorlardı!

Sonuçta, Hersek İsyanı, Bosna'ya yayıldı. Arkasından

1877-78 yılında Osmanlı-Rus Savaşı'nda Şıpka Taarruzu (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Avrupa basınında Berlin Antlaşması
İtalyan kaynaklı bir karikatürde, Rusya ve Prusya bir taraftan; Avusturya, Osmanlı İmparatorluğu ve İngiltere öte taraftan, Berlin Antlaşması'nı çekiştiriyorlar *(üstte)*.
Bosna-Hersek ve Bulgaristan'ın Avrupalı hükümdarlar tarafından Osmanlı'dan koparılmasını hicveden bir Fransız karikatürü *(solda)*.

Bulgar ve Sırp isyanları patlak verdi.

Osmanlı, askerî gücüyle bütün bu isyanları önleyebilirdi; ama 1877'de Rusya, Osmanlı devletine savaş açtı. '93 Harbi' diye adlandırılan bu savaş, Osmanlı'nın ağır yenilgisiyle sonuçlandı.

AYASTEFANOS VE BERLİN

Rus orduları Yeşilköy'e kadar geldiler. Savaşın sivillere yönelik manzarası korkunçtu: Yaklaşık 400 bin Müslüman yaşamını yitirdi; bir milyondan fazla Müslüman da Anadolu'ya göçe zorlandı.

Savaş sonrası yapılan Berlin Antlaşması ile (13 Temmuz 1878) Osmanlı, Rumeli'deki topraklarının büyük bir bölümünü kaybetti. Romanya, Sırbistan ve Karadağ bağımsız birer devlet oldular. Bulgaristan ise, Osmanlı egemenliği altında, bir prens ve 'Sobranya' adı verilen bir meclis tarafından idare edilecekti. Prensliğin örgütlenmesi de Rusya'ya bırakılacaktı.

Berlin Antlaşması, Balkanlar coğrafyasını yeniden şekillendirmiş; ama aynı zamanda, ileride ortaya çıkacak pek çok çatışmanın da tohumlarını atmıştı. Çünkü, her ne kadar muhtariyet kazanmış olsa da, Bulgaristan bu karardan pek hoşnut değildi.

1897'deki *Osmanlı-Yunan* Savaşı'nda Yunan hududu komutanı Gazi Ethem Paşa (sağda).
Berlin Antlaşması'ndan sonra, Atina *sokaklarında* Osmanlı aleyhtarı gösteriler (en sağda).

1897'deki Osmanlı-Yunan Savaşı'nı tasvir eden, Şerif Renkgörür imzalı bir tablo (sol üstte). Gazi Ethem Paşa savaş sırasında, Erkân-ı Harbiye Reisi Ömer Rüştü Paşa ile birlikte (üstte).

Berlin'den önce yapılan Ayastefanos Antlaşması'nda (3 Mart 1878), Ege'de de kıyısı olan 'büyük bir Bulgaristan' öngörülmüştü...

Bu nedenle Bulgaristan, Berlin Antlaşması'nda Osmanlı egemenliğine bırakılan Doğu Rumeli vilayetini ilhak etme girişimlerine başladı. Destekçisi de Rusya idi. Rusya, Doğu Rumeli'nin Osmanlı egemenliğine bırakılmasına, istemeyerek razı olmuştu.

Çünkü bu şekilde, stratejik önemi olan Balkan geçitleri, Osmanlı kontrolünde kalmış ve İstanbul yolu Rusya'ya kapanmış bulunuyordu.

Rusya, Berlin'de uğradığı bu siyasî başarısızlığı telafi etmek için, Bulgaristan'da ve Doğu Rumeli'de Bulgar halkını sürekli tahrik etti. Bulgaristan'da bulunan Rusya Komiseri Dondukof, Doğu Rumeli'deki kısmî muhtariyetin, bu vilayetin bir süre sonra Bulgaristan'la birleşmesine yarayacağını iddia ediyor ve Bulgarları isyana teşvik ediyordu.

Zaten Bulgarlar da, Rusların bu teşviki olmasa da Ayastefanos Antlaşması ile ortaya konan 'Büyük Bulgaristan'ı gerçekleştirme idealini benimsemişlerdi. Bu nedenle, artık Doğu Rumeli Vilayeti'nde olaylar eksik olmayacaktı...

Berlin Antlaşması'na göre, Doğu Rumeli Vilayeti'nin Osmanlı askerinin kontrolüne bırakılması gerekiyordu. Bulgarlar düzenledikleri heyecanlı mitinglerde, Osmanlı askerinin vilayete girmesini protesto ettiler. Rusya ve İngiltere'nin müdahalesiyle, olaylar geçici olarak yatıştı.

Fakat Bulgaristan hedeflerinden vazgeçmemişti. Nitekim 1885'te, Doğu Rumeli'deki Bulgar çeteleri Filibe'de Hükümet Konağı'na bir baskın düzenleyip Osmanlı valisi Gavril Paşa'yı tehditle vilayet dışına çıkardılar. Bütün iletişim ve ulaşım araçlarını kont-

Osmanlı-Yunan Savaşı'nın komutanları

Hakkı Paşa

Hamdi Paşa

Hayri Paşa

Neşet Paşa

merakediyorum@googlegroups.com

Makedonya'da Bulgarlara karşı faaliyet gösteren Rum çetebaşı Lazaros, yandaşlarıyla birlikte (en üstte). **Dönemin İngiliz basınından bir Balkan manzarası: Ortodoks papaz, çetecileri isyana çağırıyor** (üstte). **1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Aziziye Tabya Muharebesi** (sağda, en üstte). **Sultan Abdülhamid** (sağda, ortada).

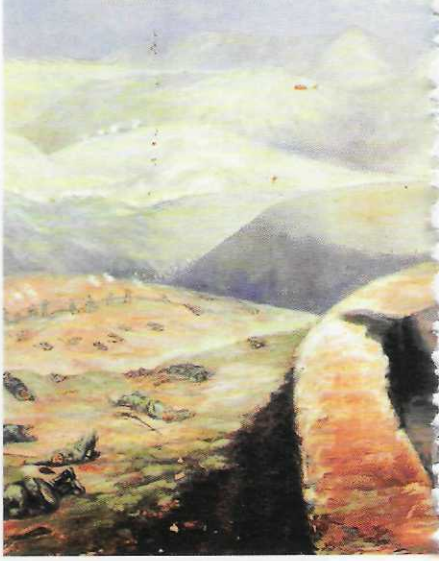
rol altına alıp Doğu Rumeli'nin Bulgaristan'la birleştiğini ilan ettiler. Sonra da Bulgar Prensi Aleksandr'ı Filibe'ye davet ettiler.

Aleksandr, önce Osmanlı tepkisinden çekinerek tereddüt etti ise de, isyancıların ısrar ve teşvikiyle Filibe'ye gitti. Burada heyecanla karşılanarak 'Bulgaristan ve Doğu Rumeli Prensi' ilan edildi. Bulgaristan Meclisi de Sofya'da toplanarak birleşmeyi onayladı. Osmanlı müdahalesi olursa, karşılık verileceği de ilan edildi.

Osmanlı Hükümeti, Rusya'nın desteğiyle ortaya çıkan bu gelişmeleri önleme konusunda başarılı olamadı; Bulgaristan'ın yarattığı bu oldu bittiyi kabullenmek zorunda kaldı. Bulgaristan Prensliği ile 1886'da yapılan bir antlaşma neticesi, ahalisi Müslüman olan Rodop'un Osmanlı toprakları içinde kalması şartıyla, Doğu Rumeli Vilayeti'nin Bulgaristan'la birleşmesi kabul edildi.

Bulgaristan Prensliği, Doğu Rumeli'yi sınırlarına katmakla önemli bir başarı kazanmıştı. Fakat esas hedef, 'Büyük Bulgaristan'ı gerçekleştirmekti. Bunun için de

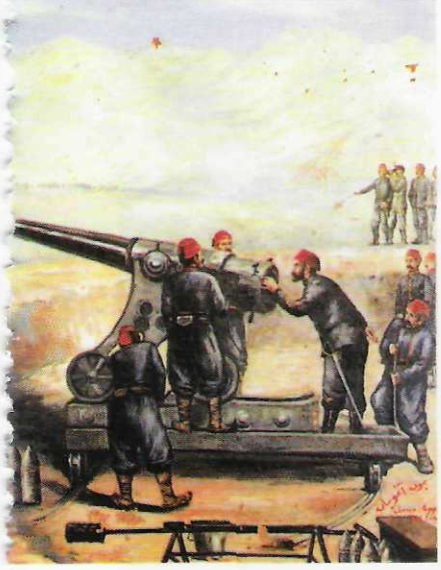
Makedonya'nın ele geçirilmesi ve Ege Denizi'nde kıyıya sahip olunması gerekiyordu...

Bulgarlar, Osmanlı toprağı olan Makedonya üzerindeki faaliyetlerini yoğunlaştırdılar. Ancak bu bölge üzerinde hak iddia eden, yalnızca Bulgaristan değildi. Sırbistan ve Yunanistan da Makedonya'nın kendilerine ait olduğunu öne sürüyorlardı. Bu nedenle, 19. Yüzyıl'ın sonları ile 20. Yüzyıl'ın başlarında Makedonya, ilhakçı terör örgütleri ve çetelerin savaş alanı haline geldi...

Balkanların adeta bir 'barut fıçısı' haline geldiği bu yıllarda, II. Abdülhamid de kendi politikasını, küçük Balkan devletleri arasındaki ihtilafları körüklemek suretiyle, onların

Simon Agopyan'ın bir tablosunda, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın Alacadağ Muharebesi.

Osmanlı'ya karşı birlikte hareket etmelerini önlemek şeklinde oluşturmuştu.

ABDÜLHAMİD'İN POLİTİKASI

Abdülhamid'in belirlemelerine göre, Sırplarla Bulgarlar birbirlerini sevmezlerdi. Bulgarlar Romenlerden nefret ederlerdi. Ayrıca Romenler, Yunanlılar ve Bulgarlar kendi aralarında birbirlerine ölesiye düşmandılar. Kiliselerinin birbirinden ayrılmasıyla, aralarındaki çekişme daha da büyümüştü... Yapılması gereken, onların aralarındaki çelişmelerin devamını sağlamaktı...

Abdülhamid'in bu politikası, genel anlamda başarılı oldu ve Balkan ülkeleri, aralarındaki çekişmeleri bir türlü ortadan kaldıramadılar.

Her şeye rağmen Osmanlı devleti, II. Meşrutiyet'in ilan edilip İttihat ve Terakki'nin iktidara geldiği 1908'e kadar, Makedonya'yı elinde tutabilmişti. Ayrıca Bosna-Hersek hukuken Osmanlı toprağı sayılıyordu. Arnavutluk aracılığıyla da Osmanlı'nın sınırları Adriyatik denizine kadar ulaşıyordu.

Fakat 1908'den sonra peş peşe yaşanacak olaylar sürecinde, Osmanlı devletinin Balkanlar'daki toprakları, sadece 'Doğu Trakya' ile sınırlı kalacaktı...

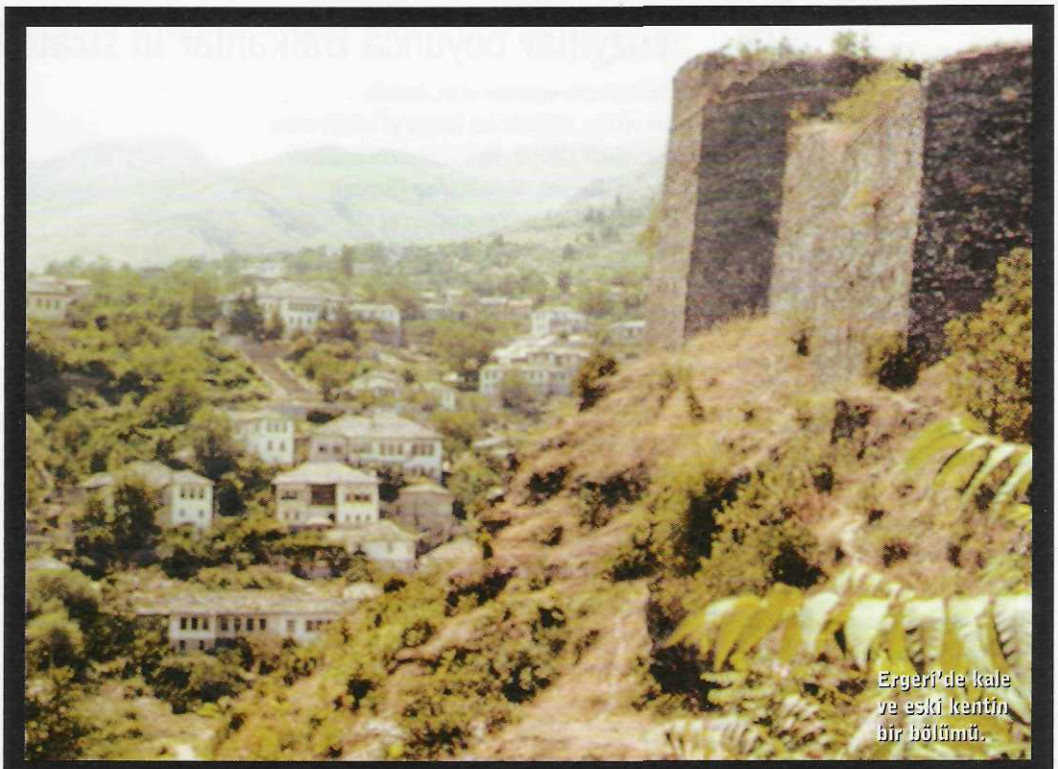
Yüzyıllar boyunca Balkanlar'ın stratejik önemi

Balkanlar'a egemen olan, batıda Avrupa'yı, doğuda ise Rusya'yı tehdit etme olanağına sahipti. Nitekim tarih boyunca Gotlar, Hunlar, Moğollar ve Osmanlı Türkleri, Balkan Yarımadası'nı ele geçirerek, Avrupa'yı ve Rusya'yı tehdit eder duruma gelmişlerdir. Büyük bir stratejik önemi olan Balkan geçitlerinin Osmanlı'nın kontrolünde kalması da, Rusya'nın güneye doğru yayılma emellerinin önünde hep bir engel olmuştur *(sağda; Ruslar Şıpka Geçidi'nde)*... Balkanlar'a 14. Yüzyıl'da yerleşen Osmanlı devleti Yarımada'daki egemenliğini 19. Yüzyıl'a kadar sürdürdü. Karışık bir etnik ve dinî yapıya sahip Balkan toplumlarının, Osmanlı egemenliği altında bu kadar uzun bir süre yaşayabilmelerinin, birçok nedeni vardı. Osmanlı yönetimi, Bizans ve Haçlıların uyguladığı feodal toprak rejimini ortadan kaldırarak araziyi tımar sistemi dahilinde işletmeye başladı. Bu sistemde toprak, tımarlı sipahilerin aracılığı ile devlet kontrolünde işletildiğinden, köylünün yükü hafiflemişti. Bizans döneminde senyörün tarlalarında ücretsiz çalışmak zorunda olan Ortodoks Hıristiyan köylüler, Osmanlı'nın getirdiği sistem sayesinde bu yükten kurtuldular. Sadece vergi ödemekle yükümlü tutuldular. Ayrıca Ortodoks Hıristiyanlar, Katoliklik ile eşdeğer gördükleri feodalizmden, Osmanlı sayesinde kurtuldular. Böylece Osmanlı yönetimi, bütün Balkan Yarımadası'nda Pax Ottomanica (Osmanlı Barışı) olarak bilinen ve yüzyıllar süren bir barış dönemi başlattı. 19. Yüzyıl'da ise, gücünü kaybeden Osmanlı, İmparatorluk sınırlarını koruyabilme yolunda, en çok Balkan Yarımadası'nda zorlandı. Sırbistan'dan Makedonya'ya *(altta; Osmanlı askerleri Makedonya dağlarında komitacı peşinde)*, Osmanlı bu coğrafyada, büyük toprak kaybına uğradı.

merakediyorum@googlegroups.com

Ergeri'de kale ve eski kentin bir bölümü.

Adriyatik kıyısında bir 'kartal yuvası'...

Osmanlı'nın son Balkan toprağı

Asker ya da sivil, Osmanlı bürokrasisine sayısız yönetici vermiş olan Arnavutluk, İmparatorluk'tan en son ayrılan Balkan ülkesidir. 20. Yüzyıl başlarına kadar da İstanbul, en kalabalık Arnavut nüfusa sahip kenttir.

ORHAN KOLOĞLU

Arnavutluk, nüfusunun yüzde 70'i Müslüman olduğu için, Osmanlı'ya en çok bağlı kalan ve İmparatorluk'tan en son ayrılan Balkan ülkesi olmuştur. Sırbistan 1814'te, Yunanistan 1830'da, Romanya (Eflak-Boğdan) 1858'de, Bulgaristan 1878'de bağımsızlıklarını kazanmışlardı. O zamanlar, dillerini bir 'yazı dili' seviyesine de yükseltememiş olan Arnavutlar, Osmanlı ile öylesine bütünleşmiş sayılıyorlardı ki, onların ayrı bir devlet kurabileceğini kimse düşünmüyor; aksine, komşuları -hatta en küçük Karadağ bile- Arnavutluk topraklarını paylaşmayı planlıyordu!..

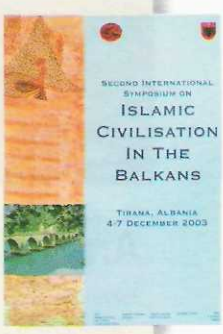

Osmanlı devletinin 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndaki yenilgi-

İstanbul'da, Osmanlı'nın Arnavut kökenli askerleri.

Osmanlı devleti ile Arnavutluk ilişkileri nasıl değerlendirilebilir?.. Yakın zamana kadar, herkes bütün suçu Osmanlı'ya yıkıp işin içinden sıyrılmayı yeğliyordu. Ama artık bu bakış açısının geçerli olmadığını, Balkan aydınları ve tarihçileri de kabullendiler... Birincisi 2002 yılı Eylül'ünde, ikincisi de 2003 yılı Aralık ayında Arnavutluk'ta düzenlenen iki Tarih Kongresi'nde, son 700 yılın değerlendirilmesi yapıldı. Bu sürenin ilk 600 yılı, Arnavutluk'un Osmanlı Tarihi içindeki yerinin saptanmasına yönelikti. Bizim de katıldığımız bu kongrelerden ve Arnavutluk'ta bizzat yaptığımız gözlemlerden, ülkedeki akademik ve popüler tarih yayınlarından hareketle, önemli sayıda Balkan ülkesinin NATO çerçevesine girmeye hazırlandığı şu dönemde, biz de Arnavutluk gerçeğine bir bakış açısı getirelim istedik...

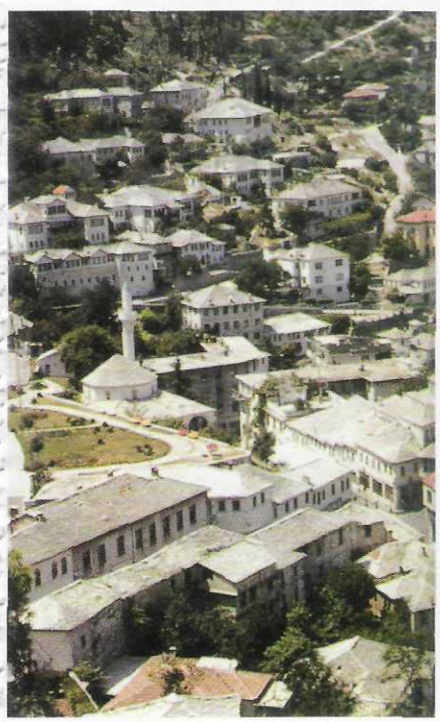

si sonrasındaki pazarlıklar, Arnavutlar için uyarıcı oldu. Çarlık kendi koruması altında, Selanik'i, Makedonya'yı, Kosova'yı da içeren bir Bulgaristan'ı Babıâli'ye kabul ettirmişti.

Ancak, başta İngiltere olmak üzere, Avrupa devletleri kendilerine hiçbir pay düşmeden Osmanlı topraklarının böylesine paylaşılmasına göz yummadılar: 1854-56 Kırım Savaşı'nda 'Avrupa koalisyonu' karşısındaki yenilgisini unutamayan Çarlık Rusyası, geri adım atmak zorunda kaldı: Bulgaristan, Rusya'nın istediğinin beşte birine kadar küçültüldü. Osmanlı tekrar bütün Balkanlar'a egemen kılındı.

İşte, Arnavut milliyetçileri ilk kez bu çekişmeler sırasında harekete geçtiler. Kosova, Makedonya, bugünkü Kuzey Yunanistan ve hatta Selanik'in, Arnavut çoğunluklu bir nüfusa sahip olduğunu ileri sürdüler. Osmanlı'nın son nefesini vermekte olduğuna, herkes gibi onlar da inanmışlardı.

Dolayısıyla, Osmanlı'nın ikinci bir 1877-78 yenilgisi durumunda, tedbirli bulunmak için hazırlıklara başladılar. İlk iş, bir 'Arnavut Alfabesi' yaratma çabalarına girişildi: Rus-Kiril ve Grek alfabelerini önerenler vardı. Onlar ise, Arap harfleriyle Latin harfleri arasında bir süre dalgalandıktan sonra, ikincisinde karar kıldılar. Böylece Müslüman toplumlar içinde, Latin alfabesini ilk kabul eden Arnavutlar oldu. Bu dalgayı önce Azerbaycan sonra da genç Türkiye Cumhuriyeti takip edecekti...

Osmanlı yönetiminde, hem sivil hem de askerî kanatta, çok sayıda Arnavut kökenli ismin bulunması, milliyetçilik akımlarını da sıkıntılara soktu. Sultan ve Halife'ye itaat ile ırk bağlantısı arasında seçim yapmanın sıkıntısını yaşayanlar, hayli zorluk çektiler.

Ancak Arnavutluk toprak-

I. Mahmud döneminde Arnavutluk'tan sorumlu olan Tepedelenli Ali Paşa oldukça 'kıyıcı' bir yöneticiydi (sol sayfada). **Ergeri'de kentten bir kesit** (en solda). **Tiran'ın 1817'lerdeki yöneticisi Kaplan Paşa'nın türbesi** (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

'Sultan ve Halife' Mehmed Reşad, Kosova ziyareti sırasında, yüz binlerce Arnavut ile birlikte namaz kılar.

koruyucusu durumundaki İtalya ile yakınlaşma, daha uygun göründü. En azından, İtalya'nın Avusturya ve Rusya gibi yayılmacı, sömürgeci bir niyeti yok gibi görünüyordu...

Böylece yüzyıllardır egemen olmuş din ayırımının yerine milliyetçi bir anlayış, Arnavut toplumuna da egemen oldu. Bu arada Osmanlı devleti, 'nasihatçı' göndererek, hatta 'Sultan ve Halife' Mehmed Reşad'a bir Kosova ziyareti düzenletip Padişah'a yüz binlerle birlikte namaz kıldırarak, Arnavutluk ile duygusal bağları güçlendirmeye çalıştı. Diğer taraftan da devlet, Arnavutluk dağlarını silahsızlandırma girişimini sürdürdü.

Arnavutların İskender'i...

İskender Bey, Arnavutların deyimiyle 'Skenderbeu', Arnavutların en büyük kahramanı. Asıl adı 'Gjergj Kastrioti' (Avrupalılara göre Georges, başkalarına göre Yorgi) idi. 1405'te doğmuş, 18 yaşındayken babasının Osmanlı ordularına yenilgisi üzerine rehine olarak Saray'a gönderilmiş. Edirne Enderun mektebinde eğitim görmüş ve Müslüman olup -söylentiye göre Sultan II. Murad tarafından verilen- 'İskender' ismini almış. 1443'te Osmanlı ordusuyla Macar kralına karşı savaşırken kaçmış. İddiaya göre, Sultan'ın Nişancı'sına silah tehdidiyle Arnavutluk sahilindeki Kruje (Akçahisar) Kalesi'nin kumandanlığına tayini için bir irade yazdırdıktan sonra Nişancı'yı öldürmüş; 28 yıl Osmanlı egemenliği altında yaşamış kaleyi ele geçirmiş... Bu davranışında, babası öldüğünde Osmanlı sultanının, bölge yönetimini ona vermeyip tamamen Osmanlı hükmüne sokmasına kızgınlığının rol oynadığı söylenir. Hıristiyanlığa dönüp Venedik, Papalık ve Napoli Krallığı'ndan aldığı malî yardımlarla Kruja ve çevresindeki dağlarda, 1468'deki ölümüne kadar Osmanlı'ya kafa tutarak yaşayan İskender Bey'in ailesinden Osmanlı'ya iltica edenler bulunduğu da biliniyor.

Böylece 'Balkan Kazanı' iyice kaynadı ve elbirliğiyle, 'her şeyin suç-

MALİSOR AYAKLANMASI

Rusya'nın korumasındaki Bulgaristan ile, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile, hatta Yunanlılarla işbirliği tasarlayanlar çıktı. Bu arada nüfusun yüzde 15'ini oluşturan Katolik Arnavut Malisorların larına göz koyan Sırp, Bulgar, Yunan ve Karadağlı komşularının her birinin, arkalarına bir Avrupa devletinin desteğini alması, onları da büyük devletler, hatta küçük Balkan devletleri arasında dayanak aramaya zorladı.

Arnavutlar direndikçe de, Osmanlı baskıyı yoğunlaştırıp çatışmaların patlak vermesine yol açtı. Başta Rusya, durumu izleyen Bulgar, Sırp, Yunan ve Karadağlı kışkırtıcılar da kanlı olaylar çıkartarak gerginliği tırmandırdılar. Böylece 'Balkan

Tiran Ulusal Tarih Müzesi'nin dış cephesinde yer alan ve Arnavutluk tarihini temsil eden mozaik pano.

lusu' olarak, Osmanlı yönetimi gösterildi.

Arnavutlar kendi eylemlerinin, sömürgeci Batılı güçlerin işine yaradığını göremediler. Malisor Ayaklanması'nı destekleyen İtalya 1911 Sonbaharı'nda Libya'ya saldırdığında, Arnavut milliyetçi akımı onlara destek verdi. Hatta Debre Milletvekili Basri, Libya'nın Osmanlı devletinin *sadece bir ayağı, Arnavutluk'un* ise kalbi olduğunu söylemekle, Libya'daki kaybın önem taşımadığını Osmanlı Meclisi Mebusan'ında açıkça öne sürdü.

Sonuçta, şiddetini giderek artıran Arnavut Ayaklanması, Balkan Savaşı'na giden zemini hazırladı. Birbirlerinin kanlı bıçaklı düşmanı Sırbistan, Yunanistan, Bulgaristan ve Karadağ anlaşıp birlikte saldırarak, Osmanlı'nın Doğu Trakya ile yetinmesine neden olacak yenilgiyi hazırladılar...

1912'de İsmail Kemal'in öncülüğünde Arnavutluk'ta ilan edilen bağımsızlık çerçevesinde ülkenin, bugünkü yüzölçümünün iki misli bir toprağa sahip olması tasarlanıyordu. Oysa 1921'e kadar -Birinci Dünya Savaşı'nın da etkisiyle- ülke çeşitli devletlerin işgali altında kaldı.

Avrupalı bir prensin 'Kral' ilan edilmesinin de bir yararı olmadı. Ancak 1921'de, ülkenin bugün de geçerli olan sınırları, uluslararası bir antlaşma çerçevesinde onaylandı. ABD'den gelen Ortodoks rahip Fan Noli'in kurduğu bir hükümet ile de Arnavutluk ilk kez, kendi kendini yönetir hale geldi.

Müslüman çoğunluğun tepkisi, Yugoslavya'nın da desteğiyle, Ahmed Zogu'nun önce başbakanlığa gelmesi, sonra da krallığını ilan etmesiyle (1928) bir sonuç verir gibi göründü. Ancak ekonomik sıkıntılar, ülkeyi İtalya'nın güdümü altına girmekten kurtaramadı.

Dönemin Avrupa basınında yer alan iki çizimde, Arnavutların 1912'deki ayaklanmasından çeteci tipleri (sol sayfada ve solda). **1912'de İsmail Kemal'in öncülüğünde ayaklanan Arnavutlar** (en üstte). **Enver Hoca döneminde yapılmış ve 1912 ayaklanmasını temsil eden 'sosyalist gerçekçi' bir resim** (üstte).

ENVER HOCA REJİMİ

1939'da ise Mussolini, Arnavutluk'u işgal edip İtalya Kralı'nı bu ülkenin de hükümdarı ilan ederek bağımsızlığa son verdi. Balkanlar'ı yeniden birbirine katan II. Dünya Savaşı, örgütsüz Arnavut milliyetçi direnişinin, Yugoslavya'daki Tito liderliğindeki komünist akımın peşine takılma-

merakediyorum@googlegroups.com

Başında beyaz fesiyle (keleşe) yaşlı bir Tiranlı Arnavut, eski komünist lider *Sali Berişah'ın* şimdiki liberal 'Demokrat Parti'sinin bir protesto mitinginde (sağda).

1946'nın son aylarında Enver Hoca, 36 yaşında bir generaldir ve Arnavutluk'ta hem ordu komutanı hem de başbakandır (üstte). II. Dünya Savaşı'nda Arnavut milliyetçilerinin Yugoslavya örneğini izlemelerini sağlayan Tito (sağ üstte).

sına yol açtı.

Ancak ülkenin sosyalist Yugoslav rejimi içinde eritilmek istenildiği fark edilince, Enver Hoca'nın öncülüğünde, Yugoslavya ile ipler koparıldı. Sonra sırasıyla, Sovyetler Birliği ve Çin ile de bozuşan Arnavutluk, bütün dünya ile ilişkilerini kesen ve tek başına yaşayan bir ülke oldu.

Hele 1968'de Sovyet tankları Çekoslovakya'ya girince, Enver Hoca, kendi ülkesinin de saldırıya uğrayacağı korkusuyla, bütün kıyı ve sınır boylarını, hatta ülke içlerindeki tarım alanlarını 750 bin 'bunker' ile doldurdu. II. Dünya Savaşı'ndan kalma bir teknik olan bu beton askerî tahkimat noktalarında, düşmana karşı, makineli tüfeklerle karşı konulması tasarlanıyordu!

Malî gücü zaten çok zayıf olan 'Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti'nin kaynakları bu şekilde harcanınca, ekonomi de gelişmedi. 1967'den itibaren, Enver Hoca rejimi kendisi dışında dünyadaki bütün sol rejimleri 'revizyonist' ilan ederken, din özgürlüğünü de tamamen ortadan kaldırdı. Bu çerçevede, ülkedeki 2.169 cami ve kilise kapatıldı.

Enver Hoca 1985'te öldü; ama sistem aynen devam etti. Ancak 1990'da 'Sosyalist Blok' çökünce, tıkanmış ve vatandaşa hiçbir katkıda bulunamaz hale gelmiş olan rejim de sarsılmaya başladı.

Dönemin iktidarının yasaklamasına rağmen halk, kendi imalatı 'teneke' alıcılarla televizyondan 'dış dünyayı' izlemeye koyuldu. 'Sosyalist Blok'un yıkılış öykülerinden, Romanya ve Bulgaristan'daki iç karışıklıklardan haberdar oldu. 1991'de de Arnavutluk, neredeyse bir iç savaşın eşiğine geldi.

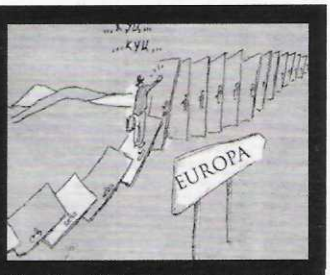
Bu dönemde, 100 bin kişinin yaşam olanağı bulabilmek için Avrupa'ya sığınmaya kalkışması, Arnavutluk'un içine düştüğü çıkmazı yansıtıyordu.

Böylesi bir ortamda demokrasiye geçişin ilan edilmesi, anarşinin daha da artmasına katkıda bulundu.

Sırpların Kosova'daki Arnavutları kıyıma uğratması ve 500 bin kişinin göçe zorlanması da ortalığı büsbütün karıştırdı.

Osmanlı'dan kopuşundan sonraki 92 yılın değerlendirilmesi yapıldığında, bugün artık Arnavut toplumunun, kendisiyle hesaplaşma dönemine girmiş olduğu hemen göze çarpıyor. Enver Hoca döneminde, ülkedeki Ulusal Tarih Müzesi beş bölümden oluşuyordu: Tarih öncesi Grek-Roma dönemi, İskender

Karikatürlerle Arnavutluk

Avrupa Birliği'ne giden yolda, önce NATO üyeliğini hedefleyen Arnavutluk, bu sürecin epey uzun olduğunun bilincinde *(üstte).*

Bir iç politika karikatürü *(solda):* "Önce uyarı, sonra dayak; işte bizim siyasetçilerin izlediği yol."

Bey ve Osmanlı'ya direnç dönemi, 1912 Bağımsızlık dönemi, İtalyan işgaline karşı Enver Hoca direnişi...

Bugün, bu son iki bölüm kaldırılmış... Bunların yerine, 'Komünist diktatörlük' döneminde rejim kurbanı olmuş 4 binden fazla insanın isimleri, 36 büyük levha üzerinde ziyaretçiye sunuluyor. Enver Hoca'nın heykelleri yıkıldığı gibi, Müze'de de, topluma hiçbir olumlu katkısı bulunmadığını vurgulamak için, fotoğrafının negatifi duvara asılmış.

Buna karşılık, liberal eğilimli 'Koha Jone' gazetesinin 1.621 denek üzerinde Aralık 2003'te yaptığı bir ankette, "Arnavutluk'un kuruluşundan bugüne kadar en önemli politikacı kim?" sorusuna verilen yanıtlar hayli ilginç:

İsmail Kemal (Bağımsızlık lideri) yüzde 27; Ahmet Zogu (Kral) yüzde 25; Enver Hoca (komünist lider) yüzde 20; Sali Berisha (eski komünist, yeni demokrat) yüzde 12; Fan Noli (Ortodoks papaz, Başbakan) yüzde 8...

Toplumu içten içe en çok karıştıran konunun, din özgürlüğünün 1990'da tekrar tanınmış olması, Amerikalı misyonerlerden Papalık temsilcilerine ve Yunan Kilisesi'nin Ortodoks rahiplerine kadar, her kisveden Hıristiyan din adamını taraftar bulma çabasına yöneltmiş... Arnavut insanının, iş ve para karşılığında 'yeni bir iman' kabul etmesi isteniyor! ■

1939'da Mussolini, Arnavutluk'u işgal edip İtalya Kralı'nı da Arnavutluk hükümdarı ilan etti (solda). 'Enver Hoca' buna direnecekti (altta).

Osmanlı'nın yedi sadrazamından biri, Arnavut kökenliydi

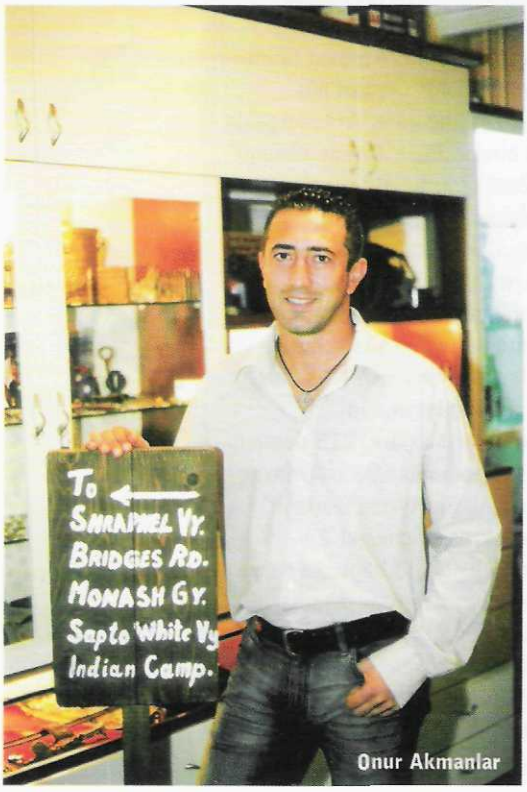
Arnavutluk'un aşırı dağlık coğrafî yapısı içinde, ekilebilir arazinin azlığı, bu halkın farklı ülkelerde geçim yolu aramasının başlıca nedeni olmuştur. Osmanlı döneminden önce de Arnavutların, İsviçre'de hatta Hollanda'da 'paralı asker' olarak hizmet verdikleri bilinir. Osmanlı ile de yoğun bir bütünleşme içine giren Arnavutlar 20. Yüzyıl başlarına kadar, İstanbul'u, en kalabalık Arnavut nüfusa sahip kent haline getirmişlerdir. Arnavut bilim adamı Tahir Dizdari'nin belirttiğine göre, Arnavutça'da 4 binden fazla Türkçe kökenli sözcük vardır. Bu sözcüklerin, gündelik yaşamın tüm alanlarını kapsaması, Arnavutlar ile Osmanlı toplumu arasında nasıl bir bütünleşmenin söz konusu olduğunu gösterir. Nitekim İ. H. Danişmend'in hesaplarına göre, 215 Osmanlı sadrazamından 33'ü Arnavut kökenlidir. Ayrıca Osmanlı bürokrasisi içindeki 2 şeyhülislam, 8 kaptan-ı derya ve 5 başdefterdar dışında, sayısız vali ve komutanın da Arnavut kökenli olduğu bilinir *(II. Abdülhamid'in kurdurduğu Arnavut Taburu'nun sancaktar ve subayları).*

merakediyorum@googlegroups.com

48 bin Çanakkale şehidi internette

Türkiye'nin ilk sanal savaş müzesinin kurucusu ve Çanakkale Savaşı objeleri koleksiyoncusu Onur Akmanlar, 48 bin Çanakkale şehidine ilişkin bilgileri, internet ortamına aktardı.

Onur Akmanlar

İSKENDER ÖZSOY

O kadar genç yaşta gönül verdiler ki vatana; on dört, on beş belki de on altı.. Savaş bir oyundu belki onlar için; ölüm de oyunun sonu... Savaş meydanlarındaki o puslu hava dağıldığında, bedenleri toprağa uzanırken, cepleri arandı. Analarına, sevdiklerine gönderilecek eşyaları toplandı...

İşte bu genç şahitlerin geride bıraktıklarından yola çıkılarak hazırlanan detaylı liste, şu sıralar gündemde... Türkiye'nin ilk sanal savaş müzesi 'gallipolidigger.com'un kurucusu ve Çanakkale Savaşı objeleri koleksiyoncusu Onur Akmanlar, 48 bin148 Çanakkale şehidine ilişkin bilgileri internet ortamına aktardı.

Genelkurmay Başkanlığı arşivlerindeki kayıtlar esas alınarak hazırlanan listede şehitlerin adı, baba adı, lâkabı, doğum yılı, ili, ilçesi, bucağı, köyü, sınıfı, rütbesi, mensup olduğu birlik, ölüm tarihi ve ölüm yeri bilgileri yer alıyor.

İsimleri ilk kez kamuoyuna yansıtılan şehitlerin illere göre dökümü şöyle:

Adana (842), Adıyaman, (11), Afyon (95), Aksaray, (285), Amasya (32), Ankara (1772), Antalya (183), Artvin (10), Aydın (1746), Balıkesir (2779), Bartın (254), Bayburt (21), Bilecik (854), Bingöl (8), Bitlis (59), Bolu (1405), Burdur (606), Bursa (3737), Çankırı (972), Çanakkale (1788), Çorum (1333), Denizli (2195), Diyarbakır (49), Edir-

ne (858), Elazığı (159), Erzincan (282), Erzurum (109), Eskişehir (843), Gaziantep (502), Giresun (114), Gümüşhane (39), Hatay (283), İçel (1218), Isparta (55), İstanbul (1648), İzmir (1720), Kahramanmaraş (213), Karaman (455), Kars (1), Kastamonu (2425), Kayseri, (771), Kırıkkale (232), Kırklareli (366), Kırşehir (448),Kocaeli (583), Konya (2488), Kütahya (1487), Malatya (141), Manisa (2174), Mardin (7), Muğla (671), Muş (7), Nevşehir (525), Niğde (509), Ordu (56), Rize (71), Sakarya (526), Samsun (44), Siirt (40), Sinop (1488), Sivas (25), Tekirdağ (646), Tokat (47), Trabzon (155), Tunceli (30), Urfa (383), Uşak (818), Van (36), Yozgat (661) ve Zonguldak (753)...

Şehitlerin adlarını siteye aktardıktan sonra, şehit ailelerinden yeni bilgiler gelmeye başladığını belirten Akmanlar, bu bilgiler doğrultusunda siteye eklemeler yapılacağını, bireysel şehit sayfaları açılabileceğini söyledi. Şehitlerin listesine, 'gallipolidiger.com' veya 'canakkalemüzesi.com' adreslerinden ulaşılabiliyor.

İstanbul veya Çanakkale'de bir 'Çanakkale Savaşı Müzesi' kurmayı amaçlayan Onur Akmanlar, 12 yıldır Çanakkale Savaşı objeleri topluyor. Akmanlar'ın amacı, savaşa ilişkin çeşitli objeleri bir elde toplamak değil, bulunması zor objeleri topluma kazandırmak...

Çanakkale Savaşları'nın doksanıncı yılı için gezi ve tarih formatı dışında, araştırma ağırlıklı bir kitap hazırlamayı planlayan Akmanlar, koleksiyon merakının nasıl başladığını ve objeleri nasıl topladığını şöyle anlatıyor:

"Koleksiyonculuğumun temeli, bir tanıdığımızın bana dedesinden kalan mermi kovanını hediye etmesiyle atıldı. Yola, o kovanın yanına bir şey daha koyabilir miyim, diye çıktım. Daha sonra bölgeyi gezmeye başladım. Elime geçen her parçayı topladım, her fırsatta Çanakkale'ye gittim.O bölgeye karşı duyduğum heyecan, 12 senedir sürüyor. Yılda en az on kere yöreye gidiyorum, araştırma yapıyorum, fotoğraflar çekiyorum. Çanakkale ve Gelibolu yöresinde, hurdacıya giden objelere çok üzülüyorum. Aradan 89 yıl geçti ama hâlâ savaş objesi çıkıyor bölgeden."

'Gallipolidigger' arşivinden: Türk askerleri çanakkale siperlerinde (sol sayfada, solda ve altta).

Çanakkale Savaşı'nda, askerler mektup yazdırıyor (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Mustafa Kemal'in mektubundan:

'Bir cehennem hayatı yaşıyoruz...'

'gallipolidiger.com'da, savaş objelerinin yanı sıra, *Çanakkale Savaşı'na ilişkin* pek çok yazılı ve görsel doküman da meraklılarına sunuluyor. Bunlardan biri de Mustafa Kemal'in, 2 Temmuz 1915'te, Arıburnu'ndan Madam Corinne'ye yazdığı mektup:

"Aziz Madam; karargâhımın kâtiplerinden Hulki Efendi'nin İstanbul'a seyahatinden faydalanarak size bu mektubu yazıyorum.Birkaç gün evvel içinde lâtife sözleri bulacağınız bir kartpostal yollamıştım.Burada hayat, o kadar sakin değil.Gece gündüz, çeşitli toplardan atılan şarapneller ve diğer mermiler başlarımızın üstünde patlamaktan hâli kalmıyor. Kurşunlar vızıldıyor ve bomba gürültüleri toplarınkine karışıyor. Gerçekten bir cehennem hayatı yaşıyoruz. Çok şükür, askerlerim pek cesur ve düşmandan daha mukavemetlidirler.Bundan başka hususi inançları, çok defa ölüme sevk eden *emirlerimi yerine getirmelerini* çok kolaylaştırıyor. Filhakika onlara göre iki semavi netice mümkün: Ya gazi veya şehit olmak.Bu sonuncusu nedir bilir misiniz? Dosdoğru cennete gitmek.Orada Allah'ın en güzel kadınları, hurileri onları karşılayacak ve ebediyen onların arzusuna tabi olacaklar.Yüce saadet. Sizin mantıki nasihatlerinizi bekleyen, şimdiki hadiseler yüzünden kazandığım sert karakteri yumuşatacak romanları etüt etmeye ve böylece ümit ederim ki , hayatın bu hoş ve iyi taraflarını hissedecek hale gelmeye karar verdim.(...)"

Koleksiyonunda, 300 kalemde altı bine yakın mermi kovanı, kılıç, matara, çeşitli çaplarda mermi, misket denilen şarapneller, kılıç, kasatura, pala, tüfek parçaları, çeşitli mataralar, düğmeler, dürbünler, savaş borazanları, sahra telefonları, tüfek parçaları, arma, apolet, şişe, cephane sandıkları, günlük kullanılan malzemeler ve el aletleri bulunan Akmanlar; bunlara ek olarak Çanakkale ile ilgili her türlü yazılı ve görsel objeyi de topluyor.

Akmanlar, Türkiye'nin ilk sanal savaş müzesi 'gallipolidigger.com'u da şöyle anlatıyor:

"Sitenin adı, İngiliz donanmasının komutanı General Hamilton'ın, 25 Nisan 1915 gecesi askerlerine 'Hayatta kalmak için kazın, siper kazın' şeklindeki emrinden ilhamla konuldu. 'Gallipolidiger', 'Çanakkale kazıcısı' anlamına geliyor. Amacım, Çanakkale Savaşı'yla ilgili olarak yapılabilecek ne varsa yapmak, bu konuda her şeyi bulup ortaya çıkarmak, Türk ve dünya kamuoyunun bilgisine sunmak."

'SARI TEĞMEN'İN ÖYKÜSÜ

Duyarlı şehit yakınları, Onur Akmanlar'ın, Çanakkale şehitleriyle ilgili araştırmasına destek vermeye başlamış

bile... Billur Özbay, bu şehit yakınlarından biri. Özbay, Onur Akmanlara ulaşmış ve şehit amcasının, 'Harputlu Ali Haydar'ın hatıralarını aktarmış:

İspiroğullarından Harputlu Ali Haydar... 'Sarı teğmen' derlermiş ona. Daha 16'sında, arkadaşlarının savaşa gitmesine daha fazla seyirci kalamamış, Balkan Savaşı'nda ülkesini savunmak için, harp okulundan kaçarak cepheye gitmiş. Ama kısa bir süre sonra yakalanıp okula iade olmuş. 18 yaşında ise Çanakkale Savaşı'na katılmak için içi kaynamış. '25.Alay, II.Bölük'ten Harput'lu Teğmen Ali Haydar' olarak, savaşa katılmış. Arıburnu'nda savaşmış.

İsmet İnönü'nün sınıf arkadaşı olan, sahra topçu subayı ağabeyi Abdurrahman da Galiçya seferinden gelip aynı 25. Alay'da, ama muhtemelen farklı bir taburda Çanakkale Arıburnu'nda savaşa katılmış. 26 Temmuz 1915 taarruzu dönüşü , topçu subay Abdurrahman, aynı zamanda arkadaşı olan, kardeşi Ali Haydar'ın tabur komutanına, "Ali Haydar nerede?" diye sormuş. Bölük komutanı, başını önüne eğerek, "Onu orada bıraktık..." demiş; binlerce şehidin ailesine söylenen cümleyi söylemiş.

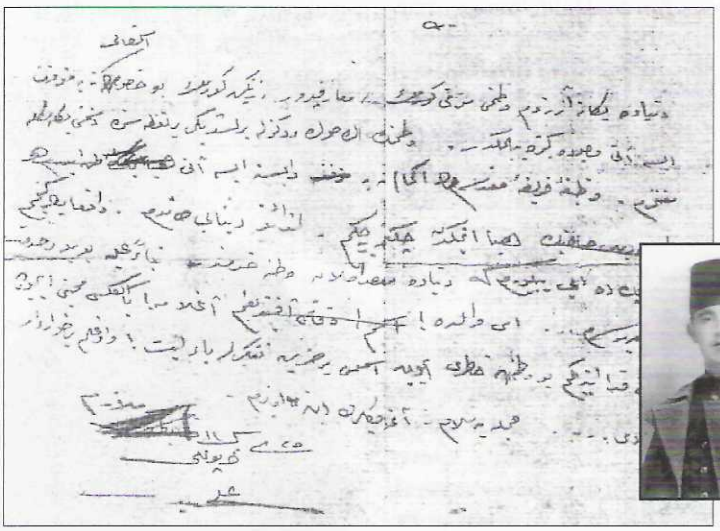
Çanakkale'de yatan binlerce şehitten biri olan Ali Haydar'ın annesine yazdığı 'teselli mektubu', son yolculuğunda aynı toprağı paylaştığı arkadaşlarının da duyguları aktarır gibi:

"Dünyada tek isteğim, yurdumu ilerlemiş, eğitim sever, zengin görmektir. Bu amaca ulaşmak neyi gerektiriyorsa onu yapabilmektir. Yurdumun en son ve denizle birleştiği bir noktasında düşmanı beklemekle gurur duyuyorum. Benim için kutsal bir borç olan ödevimin yerine getirilmesi neyi gerektiriyorsa onu yapmaktan çekinmeyeceğim. Dünyanın tadını tattım. Daha çok gencim ama, şunu da pek iyi biliyorum ki, dünyadaki amacımız vatana hizmettir. Bu bakımdan böyle bir görev yolunda gidersem... Ey anne! Ağlama! Bilakis, sevgisi için vücudumu feda ettiğim bu vatan hatırı için adımı hazin bir düşünceyle an! Oğlum, berhudar ol, de.. Cümleye selam, ağabeylerimin ellerinden öperim. 25.Alay II.Bölük Teğmen Harputlu Ali Haydar." ■

Sevkten önceki son fotoğraf...

Fotoğrafta yer alan askerler, 1915'te, İzmir'den Çanakkale'ye sevk edilmişler. Korkut Uluğ'un Onur Akmanlar'a ulaştırdığı bu fotoğrafta dedesi, yani birliğin komutanı Hasan Fehmi, en önde; soldan beşinci asker. Hasan Fehmi, çarpışma sırasında yara alır ve emir eri tarafından kurtarılır. Emir eri dahil, birlikteki erlerin neredeyse tamamı ve beş subay şehit olur. Hasan Fehmi, 9 yıl daha yaşadıktan sonra hayatını kaybeder. Yaşamı boyunca, silah arkadaşları için her yıl mevlit okutur...

Akmanlar'ın koleksiyonundan, savaş alanlarında bulunmuş bir cep saati (sol sayfada). **Harputlu Ali Haydar ve annesine yazdığı mektup** (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Halife nasıl sınır dışı edildi?

Saray'da son gece

3 Mart 1924'ü 4 Mart'a bağlayan gece, Emniyet Müdürü Sadettin Bey'le birlikte Dolmabahçe Sarayı'na gitmekte olan Vali Ali Haydar Bey sıkıntılıydı: Halife Abdülmecid'e, hilafetin kaldırıldığını ve hemen o gece Türkiye'yi terk etmesi gerektiğini nasıl anlatacaktı?

ERTAN ÜNAL

Günlerden beri İstanbul gazetelerinin dillerine doladığı 'hilafet' konusu, nihayet kesin bir çözüme bağlanmış; Millet Meclisi, o günkü oturumunda, hilafetin kaldırılmasına ve Osmanlı Hanedanı'nın tüm mensuplarının sınır dışı edilmesine ilişkin yasayı kabul etmişti.

Ankara, kararın hemen o gece uygulanmasını istiyordu. Bu amaçla İstanbul'a gelen Emniyet Genel Müdürü Muhittin (Üstündağ) Bey, yetkililerle görüşerek bir plan hazırlamıştı.

Plana göre, Halife Abdülmecid'e kararı İstanbul Valisi Ali Haydar Bey tebliğ edecek, bu işin sessizce ve "İstanbul'u ayağa kaldırmadan yapılması" sağlanacaktı. Başkentten gelen emir kesindi. Halife kararı kabullenmeyip karşı koyarsa, zorla götürülecekti.

Bir de, Halife'nin taraftarları meselesi vardı. Onlar, Halife Abdülmecid'in zorla yurt dışına gönderildiğini öğrenip konvoyun önünü keserlerse, ne olacaktı?.. Ali Haydar Bey, böyle bir ihtimali düşünmek bile istemiyordu...

Ama tabii ki, Ankara'dan emir gelir gelmez Ali Haydar Bey, Emniyet Müdürü ile birlikte gerekli tedbirleri almıştı. Öncelikle, Saray'ın etrafı sivil ve resmî polisler tarafından kuşatılmış; iç ve dış kapılara nöbetçiler konulmuştu.

Saraydaki görevliler, memurlar ve mutfak dairelerindeki hizmetliler de gözaltına alınmıştı. İçeriden dışarıya haber gönderilmesini önlemek için, santral odası da işgal edilmiş; telefonlar kesil-

Abdülmecid Efendi, halife seçilişinin ilk günlerinde, oğlu Ömer Faruk ile birlikte, karlı bir günde Dolmabahçe Sarayı'na geliyor (üstte). Halife Abdülmecid Efendi'ye (en sağda) hilafetin kaldırıldığını bildirmeye memur edilen, dönemin İstanbul Valisi Ali Haydar Bey (sağda).

mişti. Bu arada, Sirkeci Garı'nda da tedbir alınmış; o gece kalkacak olan Avrupa (Simplon) Ekspresi'ne Halife ve yakınları için, 6 vagon eklenmiş; trenin kalkış saati ileri alınmıştı.

HALİFE'NİN İTİRAZLARI

Tüm hazırlıklar tamamlandığı sırada, Vali Ali Haydar ve Emniyet Müdürü Sadettin Bey de Saray'a girmekteydiler. Halife o sırada bir salonda, Damat Şerif Abdülmecid Bey ile sohbet etmekteydi. Kilercibaşı Şükrü (Yenal) Bey, Vali'nin isteği üzerine kendisine telefon ederek, "Vali Haydar Bey sizinle görüşmek istiyor" dedi. Aldığı yanıt, "Yaa! Buyursunlar," oldu.

Halife, sanki kendi istihbarat kaynaklarından her şeyi öğrenmiş de, böyle bir ziyareti bekler gibiydi. Ali Haydar ve Sadettin Bey, merdivenleri tırmanarak Halife'nin bulunduğu salona girdiler.

Halife, onları ayakta ve asık bir yüzle karşıladı. Bu noktada, bazı kaynakların; önce Sadettin Bey'in Halife'ye durumu bildirdiğini, ancak onu ikna edemeyince, Vali'nin devreye girdiğinden söz ettiklerini belirtmek gerekir...

Halife arada bir, sağ eliyle kırışan alnını ovuşturuyor, gözlerini karşısındakilere dikmiş, bekliyordu. Vali, durumun gerektirdiği ağırbaşlı bir saygıyla, Meclis'in aldığı kararı Halife'ye iletti. Abdülmecid Efendi, bu sözleri sessizce dinledikten sonra birden öfkelendi:

"Nasıl olur? İslamiyet'i siyaset vasıtası olmaktan kurtarmak için, hilafet makamını yıkmak, Halife-i Resulullah'ı memleket haricine atmak mı lazımdır? Hayır Vali Bey; böyle bir kararın Millet Meclisi'nden suduruna (çıkmasına) ihtimal veremiyorum bir türlü."

Sonra da son halife Abdülmecid Efendi'nin ağzından şu sözler döküldü: "Ben hain-i vatan değilim. Buradan ölsem de çıkmam."

Abdülmecid Efendi, bu sözlerinin hemen ardından,

Son halife Abdülmecid Efendi ve ailesinin sınır dışı edilmesine ilişkin operasyonu yürüten Emniyet Genel Müdürü Muhittin (Üstündağ) Bey bir süre sonra İstanbul Valiliği'ne atanacaktı (altta).

Halife Abdülmecid Efendi, saltanat dönemini anımsatan bir tören düzeni içinde, Dolmabahçe Sarayı'nın cümle kapısından çıkıp cuma selamlığına gidiyor (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Halife Abdülmecid Efendi'nin kızı Dürrüşehvar Sultan (sağda).

hızla salonu terk ederek bitişikteki odaya geçti. Vali Ali Haydar Bey, birden endişelendi. Abdülmecid Efendi ne maksatla yandaki odaya geçmişti acaba? Yoksa Meclis kararına duyduğu öfkeyi, kendisinden mi çıkaracaktı?

Valinin o an aklından geçenleri, kendi kaleminden okuyalım: "Onun maksadını anlayamadığım için, ilk aklıma gelen şey, kararı verenler hakkındaki gayzını (kızgınlığını, öfkesini) benden çıkaracak ve kendisiyle Hanedan'ın intikamını benden almak isteyecek zannettim. Ve kemal-i metanetle neticeye ve vazife uğrundaki mukadderatıma intizar (beddua) ettim."

Vali Ali Haydar Bey anılarında, o dakikaları anlatmayı şöyle sürdürür: "Fakat bir de baktım ki, elinde bir takım gazete kupürleri, telgraf veya tahrirat müsveddeleri olduğu halde, tekrar geldi ve yana yakıla, kendisinin Kuvvayı Milliye'ye yapmış olduğu hizmetleri sayıp dökmeye başladı. Bu evrakı da şahit, vesika olarak gösteriyordu... Bu hali görünce ve müdafaa tarzını dinleyince, helecan ve hayretim zail oldu (ortadan kalktı). Cevaben, bunların faydası olmadığını, milletçe verilmiş bir kararın tatbikinin zaruri bulunduğunu; bu süre içinde, Saray'dan ne gibi şeyler istenirse, birlikte götürülmesine milletçe müsaade edildiğini söyledim."

Son halife Abdülmecid Efendi ve hilafetin kaldırılış süreci

- Sultan Abdülaziz'in ve Hayranıdil Kadınefendi'nin oğlu Abdülmecid Efendi, 1868'de İstanbul'da doğdu.
- Amcası Abdülmecid'in oğlu ve son Osmanlı padişahı Sultan Vahidettin'in (VI. Mehmed) tahta çıkması üzerine (4 Temmuz 1918), Abdülmecid Efendi de 'Veliaht' oldu *(altta)*.
- **1 Kasım 1922**'de Ankara'da Millet Meclisi, 'Saltanat' ile 'Hilafet'i birbirinden ayırarak saltanatın kaldırılmasına karar verdi.
- **17 Kasım 1922**'de Sultan Vahidettin İngiliz himayesine sığınarak İstanbul'u terk etti.
- **18 Kasım 1922**'de, Ankara'da Meclis, Abdülmecid Efendi'ye 'Halife' unvanını verdi. Abdülmecid Efendi'nin hilafeti, saltanat yetkileri bulunmayan hükmî bir hilafet idi.
- **29 Ekim 1923**: Cumhuriyet ilan edildi. Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra, Vatan, Tanin, Tasvir-i Efkar gibi kimi İstanbul gazeteleri, hilafetin siyasî iktidardan koparılmış olmasına karşı çıkmaya başladılar.
- **1924'ün Şubat ayında,** hilafet kurumu üzerindeki tartışmalar şiddetlendi. İstanbul'daki Halife'nin Ankara'daki Cumhuriyet Hükümeti'ne karşı gösterdiği uyumsuzluklar da bunu körükledi. 'Halife mi üstün, Meclis mi?' türünden tartışmalar baş gösterdi.
- **23 Şubat 1924**: İzmir'deki askerî tatbikatın ardından, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal yanındaki komutanlar ile birlikte, Ankara'ya döndü *(üstte)*.
- Aynı günlerde, Urfa Milletvekili Şeyh Saffet Efendi *(solda)* ve 50 arkadaşının imzasını taşıyan bir yasa tasarısıyla, hilafetin kaldırılması Meclis gündemine geldi.
- **3 Mart 1924** Pazartesi günü, Fethi Okyar başkanlığında toplanan Millet Meclisi'nde, yasa tasarısı

Halife hâlâ direniyordu. Bunun üzerine Ali Haydar Bey, gitmek istemediği takdirde, Saray'dan zorla çıkarılacağını kendisine bildirdi.

Bu kez Halife, verilen sürenin çok az olduğunu, birlikte götürmek istediği bazı kişilerin Saray'da bulunmadıklarını ileri sürdü. Vali, istediği kişilerin evlerinden alınarak Saray'a getirileceğini bildirdi, bir liste hazırlamasını istedi.

LİSTE HAZIRLANIYOR

Yurt dışına çıkış hazırlığı için, durum Harem Dairesi'ndeki Kadınefendi'ye bildirilirken, Halife de kendisinden istenen listeyi hazırlamıştı. Listede adı bulunup da Saray'da olmayanlar, polis otolarıyla evlerinden alınıp Saray'a getirilirlerken, bu gece yarısı operasyonunun şaşkınlığı içindeydiler. Halife'nin özel katibi Salih Keramet Nigar da adı listede bulunanlar arasındaydı.

Salih Keramet Nigar, o geceyi daha sonraları kaleme aldığı anılarında şöyle anlatır: "Dolmabahçe Sarayı maiyet binasından gece yarısına doğru Mabeyn'e çağrıldım. Kapıda bekleyen nöbetçi beni başyaver odasına götürdü. Yüksek rütbeli bir zabit telefonla şifre yazdırıyordu. Beni görünce beklememi işaret etti. İşini bitirince de kim olduğumu sordu. Sonra önündeki el yazılı bir kağıda bakarak, 'Bu gece yola çıkacak olan Abdülmecid Efendi'nin maiyetinde siz de bulunacaksınız; ona göre hazırlanın' dedi."

Koridorda, Emniyet Genel Müdürü Muhittin (Üstündağ) Bey'e rastladığını belirten Salih Keramet Nigar, kendisinden pasaport için iki resim istendiğini söyler:

"Sonra üst kata çıktım. Halife hazretlerinin namaz odasında Kuran-ı Kerim okumakta olduğunu açık duran kapıdan gördüm. Duasını bitirince huzuruna girdim. Ba-

Halife Abdülmecid Efendi'nin oğlu Ömer Faruk Efendi (solda). Hilafetin kaldırıldığını ve Halife Abdülmecid Efendi'nin sınır dışı edildiğini manşetten veren 5 Mart 1924 tarihli Akşam gazetesinin birinci sayfası (altta).

tartışmaya açıldı. Lehte ve aleyhte konuşmalar sonrasında kürsüye çıkan Adliye Vekili Seyid Bey *(altta)*, 1923'te yayımlamış olduğu 'Hilafetin Mahiyet-i Şeriyyesi' başlıklı makalesine dayanan konuşmasında, hilafet kurumunun İslam itikadıyla bağlantısı olmadığını savunarak, "Hilafet dinî değil, dünyevî ve siyasî bir müessesedir" dedi. Hükümet görüşünü ise, Başvekil İsmet Paşa *(sağda)* dile getirdi. Sonuçta Meclis, hilafetin kaldırmasına ve Hanedan mensuplarının yurt dışına çıkarılmasına karar verdi.

■ **4 Mart 1924** gecesi, son halife Abdülmecid Efendi, Osmanlı Hanedanı'nın kimi mensuplarıyla birlikte, sınır dışı edildi ve İsviçre'ye gitti.

■ Dolmabahçe'de kalan diğer Hanedan mensuplarına da 10 gün süre verilerek aynı yöntem uygulandı. Avrupa Ekspresi, 10 gün içinde Hanedan'ın 2. derece mensuplarını da Avrupa'ya taşıdı.

■ Ekim 1924'e kadar Abdülmecid Efendi, İsviçre'de Leman Gölü yakınındaki Territet kasabasında ikamet etti.

■ Abdülmecid Efendi daha sonra Fransa'ya yerleşti (Nice) ve 23 Ağustos 1944'te Paris'te öldü. Cenazesi, kızı Dürrüşehvar Sultan'ın girişimiyle, 1954'te Medine'ye nakledilerek Harem-i Şerif'te toprağa verildi.

■ Hanedan mensuplarının Türkiye'ye dönüşleri, önce 1952'de çıkarılan bir yasayla kadınlar için, sonra da 1974 yılında erkekler için mümkün olabildi.

merakediyorum@googlegroups.com

Abdülmecid Efendi'nin halifelik günlerinde, kartpostal olarak bastırılıp satılan bir portresi (sağda).

İslam dünyası ve 1922'de hilafet kavramı

Kahire'de basılan üstteki halk resminde, esas olanın, din uğruna cihad ve hilafeti kurtarmak olduğu vurgulanır: Halife seçilen Abdülmecid Efendi, ortada ve büyük boyda temsil edilir; Mustafa Kemal Paşa ile silah arkadaşları ise, onun arkasındadırlar.

SERGİ

Abdülmecid Efendi'nin tablolarından oluşan bir resim sergisi, 2004 Mart'ının sonuna kadar, Dolmabahçe Sarayı, Camlı Köşk Sanat Galerisi'nde yer almakta...

na, 'Vali Bey birkaç saate kadar yola çıkacağımızı bildirdi. Nereye gönderileceğimizden haberim yok. Sizin de beraber bulunmanızı istedim. Bizimle geleceğinizden emin olduğum için de, adınızı kafile cetveline geçirdim' dedi. Hazır bulunduğumu arz ederek ve saygıyla elini öperek huzurundan ayrıldım."

SİRKECİ YERİNE ÇATALCA

Abdülmecid Efendi'nin sözünü ettiği listede, özel doktoru Selahattin Bey ile mabeynci Hüseyin Nakıp Turhan Bey'in de adları vardı.

Abdülmecid Efendi, Meclis'in kararını kabullendikten sonra, hayatı için endişe etmesinin de anlamsız olduğunu kavrayarak sakinleşmişti. Vali Ali Haydar Bey'e, "Ankara, gönderileceğimiz mahalli tayin etmiş midir?" diye sordu. Validen "Hayır, bu husus arzunuza bırakılmıştır" yanıtını alınca da, "Neyle ve ne tarafa hareket edeceğiz?" dedi.

- Size tahsis edilen bir trenle Balkan sınırına...

- Peki, bu tren bizi nereye kadar götürecek?..

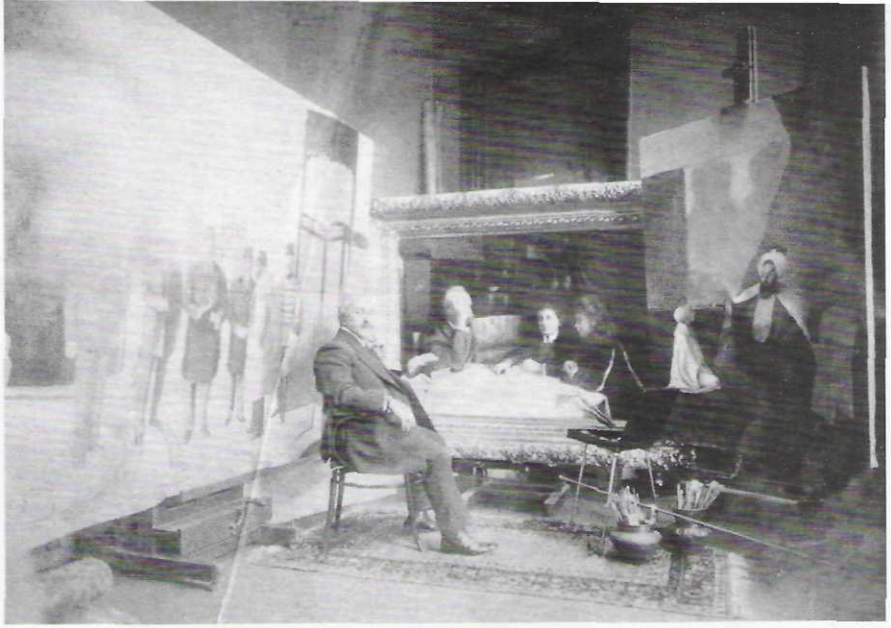
- Bu da arzu ve yüksek kararınıza bırakılmıştır...

Sabaha karşı hazırlıkların tamamlandığı bildirildi. Halife Abdülmecid; eşleri, oğlu Ömer Faruk Efendi, kızı Dür-

Resim yapan bir halife

Yetkin ve usta kompozisyonlarıyla Abdülmecid Efendi, aile fertlerini ve dönemin harem hayatını tablolarına aktarmıştır. Bunun en güzel örneklerinden biri Halife'nin 'Haremde Beethoven' adlı tablosudur. Halife'nin Bağlarbaşı'ndaki köşkünde yaptığı bu tabloda, kemanı çalan, ilk eşi Şehsuvar Kadınefendi, piyano çalan Hatça Kadın, tablonun solunda ayakta duran iki genç kadından öndeki Abdülmecid'in diğer eşi Mehisdi Kadınefendi'dir.

rüşehvar Sultan ve sınır dışı edilecek diğer Hanedan mensupları ile, Saray'ın Dolmabahçe Camii'ne bakan yönü önünde sıralanmış otomobillere bindiler. Abdülmecid Efendi, otomobile binmeden önce, Vali Ali Haydar Bey'e görevinde başarılar diledi...

POLİSİYE TEDBİRLER

Sirkeci'den gelen haberler, burada toplanan herhangi bir kalabalık olmadığı yolundaydı. Buna rağmen Halife taraftarlarının son dakikada bir harekete kalkışabilecekleri ihtimali göz önünde tutularak, kafile yolda ikiye ayrıldı.

Abdülmecid Efendi'nin otomobili, arıza yaptığı gerekçesiyle, yakınlarının bulunduğu otomobillerle birlikte, Tophane yakınlarında bekletilirken, kafilenin diğer bölümü, olaysız Sirkeci'ye ulaştı ve İstasyon'da lokomotifi istim üzerinde beklemekte olan trene bindirildi.

Burada da ihtiyat elden bırakılmadı; Polis Müdürü Sadettin Bey tarafından, Vali Haydar Bey, öndeki vagona bindirilerek, Abdülmecid Efendi'nin bu vagonda bulunduğu izlenimi uyandırılmaya çalışıldı.

Bu arada Abdülmecid Efendi ve aile fertlerinin bulunduğu ikinci otomobil konvoyu, sahte arızanın giderilmesiyle, yoluna devam etmeye başladı ve Sur dışına çıktı.

Ama Ambarlı ve Çobançeşme arasında, otomobiller çamura saplandı. Şoförler ve jandarmalar tarafından güçlükle kurtarıldı. Daha sonra yol iyice kötüleşti. Öyle ki, jandarmalar yol kenarından büyükçe taşlar toplayıp tekerlek geçitlerine dö-

şüyorlardı.

Abdülmecid Efendi suskunluk içinde, hiç konuşmuyordu. Maceralı ve uzun bir yolculuktan sonra, nihayet Çatalca İstasyonu'na gelindi. Vali Ali Haydar Bey, Abdülmecid Efendi'ye 'İyi yolculuklar' dileyerek kendisine büyükçe bir sarı zarf verdi...

Osmanlı Hanedanı'nı taşıyan *Simplon Ekspresi* kilometreleri hızla yutarken, Abdülmecid Efendi, özel katibinden Vali'nin verdiği zarfı açmasını istedi.

Zarftan 2 bin İngiliz Sterlini ile sınır dışı edilenlere ait pasaportlar çıktı. İstanbul'daki İsviçre Konsolosluğu'nun vizelerini taşıyan pasaportlar sadece çıkış için verilmişti... ■

Abdülmecid Efendi, resim odasında (en üstte). **Dolmabahçe Sarayı'nda, Zülveçheyn Salonu'ndan geçilen bir sofayı Abdülmecid Efendi, kütüphane olarak düzenlemişti** (üstte). **Halife Abdülmecid Efendi'nin Spiridon tarafından yapılmış bir portresi** (sol üstte). **Abdülmecid Efendi'nin bir tablosu: 'Haremde Goethe'** (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

1956'da Nasır, Süveyş

...İngiltere ve Fransa

İngiltere ve Fransa'nın İsrail'i de yanlarına alarak yürüttükleri 'Silahşör Harekâtı' bu iki ülkenin son 'emperyal' atılımı oldu. Krizden İsrail yararlanırken, İngiltere de bundan böyle, Ortadoğu'da ABD'nin yedeğinde yürümek durumuna düştü.

M. Tanju Akad

Arap alemi, 26 Temmuz 1956 günü Nasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini duyduğunda, büyük bir coşku yaşadı. Nihayet sömürgecilere kafa tutabilen bir liderleri olmuştu. Bağlantısız ülkeler de, sömürgelerini henüz tamamen tasfiye etmemiş

Kanalı'nı millileştirince...

'Silahşör Harekâtı'nı başlatır

olan İngiltere ve Fransa'nın karşılaştıkları bu oldu bittiden büyük keyif aldılar.

Ne var ki, Kanal'ın 'eski sahipleri' o kadar kolay pes etmeyeceklerdi. İngiliz Başbakan Anthony Eden de ülkesinin bu lokmayı yutamayacağını düşündü: Nil kıyısındaki fellahlar, Britanya'ya böyle kafa tutamazlardı!

Eden ertesi gün, askerî uzmanı Sir Basil Liddel-Hart'ı çağırttı ve Süveyş Kanalı'nın işgali için bir plan yapmasını istedi: Kanal şirketine sahip olan Fransızlar ile ortak bir askerî harekata girişeceklerdi... Şimdi, bu olayların ardındaki gelişmeler için, biraz geriye, daha doğrusu tam dört yıl öncesine dönelim: Mısır'daki beceriksiz ve kokuş-

İngiliz Başbakan Anthony Eden ve Fransız meslektaşı Guy Mollet, Şüveyş Kanalı krizinin baş aktörleri idiler (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Kahire halkı Süveyş Kanalı'nı millileştiren Nasır'ı sevgi gösterileriyle kucaklarken (en sağda) İngiltere ve Fransa Dışişleri'nin kurmay heyeti, Matignon Sarayı'nda toplandı (üstte). Ardından, İsrail Başbakanı Ben Gurion da (sağda) devreye sokuldu.

muş yönetimin 1948 Savaşı'nda İsrail devletinin kurulmasını çaresizlik içerisinde seyretmesi, Mısırlı subayların 23 Temmuz 1952 tarihindeki darbeyle iktidarı ele geçirmelerini tetiklemişti.

Devrimci Komuta Konseyi'ndeki genç subaylar, görüntüyü kurtarmak için General Necip'i başa oturttular; ama 'esas patron'un Nasır olduğunu herkes biliyordu. 18 Haziran 1953'te Cumhuriyet ilan edilecek, ertesi yıl da Necip gönderilerek başkanlığa Nasır geçecekti...

İngiltere belli ki, Ortadoğu'daki özel tecrübesi ve derin istihbarat kaynakları sayesinde, gelişmeleri seziyor ve karşı tedbirler geliştiriyordu. 12 Ocak 1955'te Türkiye, İran ve Irak, İngiltere ile birlikte Bağdat Paktı'nı kurarken Mısır da davet edilmişti. Nasır bu girişimi, Batılıların Arap dünyasında kendisine rakip olarak Irak'ı öne çıkarma girişimi olarak gördüğünü öne sürdü. Bunun yerine aynı yıl Bandung'da yapılan Bağlantısız Ülkeler Konferansı'na giderek bu hareketin liderleri arasında yer aldı. Ülkesini 'sömürge' konumundan bir 'lider ülke' durumuna taşımayı hedefleyen Nasır'ın, hem içte hem de Arap dünyasında prestijli projelere ihtiyacı vardı.

Bunların başında da, Nil Nehri üzerindeki büyük Asuvan Barajı geliyordu. Nasır ABD ile ilişkilerini geliştirerek finansman sağlamayı düşündü. Ama Dulles, para vermek için, yeni Mısır yönetiminin kabul edemeyeceği koşullar öne sürdü.

İsrail askerleri Sina'da
İngiliz ve Fransız kuvvetleri fiilen müdahale edene kadar, İsrail kuvvetleri Sina'ya girmiş ve Şarm el Şeyh'i ele geçirmişti.

Böylece Nasır yüzünü SSCB'ye döndü.

ABD'nin Asuvan Barajı için krediyi kabul edilmeyecek koşullara bağlaması, salt siyonizmin etkisinden değil, fakat bunun yanı sıra, Nasır'ın Bandung Konferansı'ndaki tutumundan da kaynaklanıyordu.

ABD, o yıllarda yükselen - ve şimdi unutulmuş olan- 'Üçüncü Dünyacılık' hareketini henüz kontrol altına alamamıştı. Çin ve Hindistan'ın başını çektiği 'Bandung Bloku', ABD ile birçok alanda çekişiyordu. İngiltere ve Fransa'nın ise artık fazla itibarları kalmamıştı. Ama bunu kabul etmeleri için, prestijlerinin bir kez daha yaralanması gerekiyordu... Tabii onlar da Araplara geri adım attırarak eskiden olduğu gibi, 'Efendi'nin kim olduğunu hatırlatma peşindeydiler!..

Sina Yarımadası'nı ele geçiren İsrail kuvvetlerinin subayları, harekât öncesi harita üzerinde çalışıyorlar (solda). Harekâta katılan İngiliz kuvvetlerini yöneten General Stockwelll ve Amiral Barjot (altta).

Bu karmaşık uluslararası ortamda, kendi hedefleri peşinde koşan bir güç daha vardı: İsrail. Bağımsızlık kazanalı daha sekiz yıl geçmiş olmasına rağmen, İsrail'in komşularıyla sorunları giderek artıyordu. Fedai akınları ve sınırdan sızmalar çoğalmış, Kudüs sorunu içinden çıkılmaz bir hal almışken, şimdi Nasır bir de Tiran Boğazı'nı kapatarak İsrail'in güneydeki tek limanını ablukaya almıştı.

Ayrıca Mısır, Sovyetler Birliği ve Çekoslovakya'dan devasa silah alımlarına başlamıştı. Endişe içerisindeki İsrail Başbakanı David Ben Gurion, Süveyş krizinin bir çıkış noktası olabileceğini düşündü.

Eğer İngiltere ve Fransa'nın yardımıyla en büyük Arap devleti olan Mısır'ı dize getirebilirlerse, o zaman Arapları sindirmek mümkün olabilirdi: İsrail hemen devreye girerek Fransa ve İngiltere'nin müdahale girişimini desteklemeye başladı. Bu durum yakın bölgede üssü bulunmayan iki müttefike de cazip geldi. Çünkü harekât için yakın üs olarak Kıbrıs, uzak üs olarak da Malta'yı kullanmak zorundaydılar.

O dönemdeki uçakların özellikleri göz önüne alındığında -jetler henüz basit ve düşük menzilli idi- hava desteği ve bombardıman kapasitesinin çok sınırlı olacağı açıktı. Kıbrıs'tan, Kahire ve daha güneydeki Mısır hava üslerine ulaşmak zordu ve Mısır da çı-

6 Kasım 1956: Fransız askerleri Port Fuad'a çıkarma yapıyorlar (solda). Aynı saatlerde, paraşütçüler de Port Said ve civarını ele geçiriyorlar (sol üstte).

merakediyorum@googlegroups.com

Askerî planda yenilen; ama uluslararası konjonktür gereği, siyasî planda *kendisini kurtaran* Nasır, Süveyş Kanalı'nı petrol tankerlerine kapatıp, Fransa ve İngiltere'ye karşı ekonomik bir savaş başlattı (sağda). Süveyş krizi ile tam da seçim kampanyası sırasında karşılaşan ABD Başkanı Eisenhower (sağda), İngiltere ve Fransa'yı yalnız bıraktı. Bundan cesaret alan Sovyet Mareşali Bulganin (en sağda), Londra ve Paris'i atom *füzeleriyle tehdidi* göze aldı.

karma güçlerini rahatlıkla vurabilirdi. Bu durumda, İsrail uçakları Mısır'ın hava kuvvetlerini bastırabilmek için kullanılabilirdi.

1953-57 yılları arasında İsrail Genelkurmay Başkanı olan Moşe Dayan'ın anılarında, 1 Eylül günü ortak harekât için Fransa'dan ilk yaklaşımın geldiği; ay boyunca yapılan yoğun diplomatik temaslardan sonra da, kendisinin 28 Eylül'de askerî planlama için Paris'e gittiği yazılıdır. Bu temaslar Ekim ayında devam edecekti.

Sonuçta, iki müttefik ile varılan anlaşmaya göre, İsrail, Süveyş yönünde bir taarruz yapacak, bunun üzerine İngiltere ve Fransa her iki tarafa da Kanal'dan 10'ar kilometre geri çekilmeleri için bir ültimatom verecek; Mısır doğal olarak bunu kabul etmeyince de, bu şekilde yaratılan sözde meşru zemin üzerine Kanal'ı işgal edeceklerdi.

İsrail 29 Ekim'de Süveyş yolundaki Mitla Geçidi'ne paraşütçülerini indirerek açılış hamlesini yaptı. Bu, stratejik bir harekâttan çok, İngiltere ve Fransa'ya istedikleri bahaneyi vermeyi amaçlayan politik bir manevra idi.

Ayrıca İsrail birlikleri Sina Yarımadası'nın ortasından ve güneyinden iki ilerleme daha gerçekleştirdiler. Bunların birincisi, daha çok bir gösteriş taarruzu iken, güneydeki ilerleme aynı zamanda Tiran Boğazı'nın girişindeki Şarm el-Şeyh'i alarak Eliat üzerindeki ambargoyu kaldırmaya yönelikti.

30 Ekim'de İngiltere ve Fransa ültimatomlarını verdiler. İsrailliler zaten uzakta oldukları için, bu fiiliyatta sadece Mısırlıların Kanal'dan çekilmesi anlamına gelecekti. İsrail ilk iki gün yalnız savaştı. 31 Ekim'de ise müttefikler sadece hava bombardımanı ile çatışmalara katıldılar. Daha sonra çıkarma harekâtı geli-

Kıbrıs'taki İngiliz üssü
İngiliz askerleri Süveyş Kanalı'nın Akdeniz ucundaki Port Said'e çıkarma yapmak için, Kıbrıs'taki üslerinde bekliyorlar...

şinceye kadar İsrail, Sina'nın çoğunu eline geçirmiş ve Şarm el Şeyh'e girmişti.

İsrail, askerî hedefini elde etmek için çok hızlı davranmak zorundaydı. Uluslararası kamuoyu tarafından desteklenmiyor, özellikle Sovyetler'den tehdit alıyordu. Ama o günlerde Macar Ayaklanması ile uğraşan Sovyetler'in kısa vadede bu savaşla ciddi şekilde ilgilenmesi beklenmiyordu.

Ancak ABD de Süveyş'e yapılan müdahaleye karşı çıkmaktaydı ve olaylar sırasında, Akdeniz'deki 6. Filo'yu takviye ederek tarafsızlık politikası izledi. Eisenhower'ın son istediği şey, çatışmanın büyümesiydi.

Böylece, Soğuk Savaş'ın iki süper gücü tarafından, çatışmayı durdurması için baskı altına alınan İsrail, buna rağmen etkili hava desteğinde ilerleyen zırhlı ve motorize birlikleriyle topraklarının iki katı büyüklüğündeki Sina'yı aldı.

İsrail bu savaşta, çatışmanın boyutlarını sınırlı tutmak için, karşı tarafın güçlerini imha etmiyor, sadece dağıtıyor ve yeniden toparlanmalarını engelliyordu. Nitekim ölen Mısırlı asker sayısı sadece 900 civarında kaldı. İsrailliler ise yaklaşık 200 asker yitirdiler.

İngiliz ve Fransızlar 5 Kasım'da El Cemil Havaalanı'nı paraşütçülerle ele geçirerek harekâtı başlattılar. Sonra da Kanal'ın Akdeniz ucundaki Port Said'e çıkarak biraz ilerlediler.

Mısırlılar hem havaalanını, hem de Port Said'i ciddi bir şekilde savunamadılar. Ancak uluslararası tepkiler o kadar büyüktü ki, müttefikler birkaç hafta sonra burada kalamayacaklarını anlayıp Birleşmiş Milletler kararı çerçevesinde, 7 Aralık tarihinde çekilmeye başladılar ve 22 Aralık'ta son askerleri Mısır topraklarını terk etti.

Önce 'Kadeş' ve 'Hamilkar' gibi kod adları bulunup sonra 'Musketeer' (Silahşör) adını verilen operasyon, fiyasko ile sonuçlanmıştı. Daha sonraları Cezayir'de ün yapacak olan Fransız generali Massu, "Dağ fare doğurdu" diyerek durumu özetledi. İngiliz askerleri ise, Ortadoğu'ya ancak Irak'taki 1991 ve 2003 savaşlarında ABD'nin yedeğinde döneceklerdi... ■

Birleşmiş Milletler'in müdahalesi ve sonrası

1956'daki savaştan sonra, Mart 1957'de Süveyş Kanalı, Birleşmiş Milletler gözetimi altında temizlenerek yeniden uluslararası trafiğe açıldı *(üstte; BM askerleri Port Said'te)*. İsrail, Sina'dan çekilerek yeniden toparlanmak için vakit kazandı. İngiltere bu harekâtta 22, Fransa ise 10 asker yitirmişti; ama esas kayıpları, itibarları oldu. Artık hem İngiltere hem de Fransa, bölgede etkili birer güç olmaktan çıktılar ve yerlerini ABD'ye bıraktılar. Sovyetler Birliği ise Mısır'ı tekrar silahlandırmaya başladı ve Arap ülkelerindeki ilişki ve itibarını artırdı.

Nasır, Süveyş Krizi'nden yerini sağlamlaştırarak çıktı. İsrail'e yenilmesine rağmen, İngiltere ve Fransa'nın çekilmesi itibarını artırdı. Sovyet yardımı ile Asuvan Barajı'nı yaptı ve Arap liderliğine oynadı. Ama Nasır'a itibar etmelerine rağmen, 'güçlü bir lider' Arapların isteyebileceği son şeydi. Birleşik Arap Cumhuriyeti projesi çökerken, Arap Birliği de hiçbir zaman etkili konuma gelemedi.

Süveyş krizi sonrası İsrail kuvvetleri Gazze Şeridi'ni terk ederken, Birleşmiş Milletler'in Mavi Bereliler'i onların yerini aldı (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Mangal, maltız ve diğerleri...

Isınmanın bin bir yolu

Çocukken, yaz başı geldi mi, bir 'kömür alma' tasasıdır alırdı beni! Kömür almak da neymiş, demeyin sakın! Zor işti o yıllarda, Kuruçeşme'den kömür alıp Beyoğlu'ndaki evimize taşıtmak!

ESER TUTEL

Çocukluk yıllarımda, hatta çok daha sonraları bile İstanbul'da taş kömürü almak karneye bağlıydı. Karneye bağlı olunca da muamelesi insanı bezdirecek kadar çok oluyordu.

Muhtarlık her aileye bir kömür ordinosu vermişti. Hiç unutmam, bizimkinin numarası 145.118'di. Bu ordino evde, bir çekmecede gözümüz gibi saklanır, ancak günü gelince ortaya çıkartılırdı.

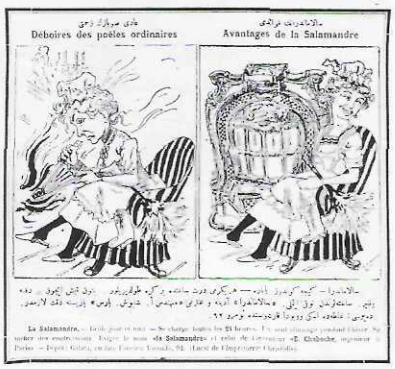
Yaz geldi mi, pazartesileri her ailenin ilk işi gazetelerde Etibank'a bağlı Kömür Tevzi Müessesesi'nin dağıtım ilanlarına bakmak olurdu. Kömür Tevzi Müessesesi'nin bürosu da Tophane'de, Kozluca Han'ın zemin katındaydı. Daha günler öncesinden, sabahın erken saatlerinde sıraya girmenin kâbusu basmaya başlardı beni. Sıraya girilip memurların gelmesi beklenecek, ordino gösterilerek işlem yaptırılacak, vezneye para yatırılacak, sonra da tramvaya atlayıp tâ Kuruçeşme'lere gidilecek!

Kuruçeşme'deki kömür depoları, bugün Cemil Topuzlu Parkı'nın bulunduğu yerdeydi. Boğaziçi kıyısındaki bu cânım düzlük, kimin aklına uyulduysa, o yıllarda geniş bir açık hava kömür deposu haline getirilmişti. Babam, o kıyıda çok eskiden birbirinden güzel sahil sarayların yer aldığını anlatırdı.

Kuruçeşme'ye gidince hemen oradaki memurdan o gün için bir sıra numarası almak gerekirdi. Ameleler, ellerinde

1930'ların başında, Fatih'teki Kurşunlu Medresesi'nin avlusunda, mangalla ısınmaya çalışan bir öğrenci (üstte). Abdülmecid döneminde, Mısır'da üretilmiş Osmanlı işi, tuğralı gümüş mangal (solda).

kazma, kürek; küfelere kömür doldurur, hamallar bu küfeleri sırtlayarak kantarlardan birine taşıyıp tarttırır, sonra da tuttuğunuz kamyona dayalı kalasa çıkıp içeriye boşaltırlardı. Bir ton kömürün kantardan kamyona taşınması için, adamların kim bilir kaç kere gidip gelmesi gerekirdi...

Tahta bir kulübenin altında oturan memurun yaptığı işe ise hiç akıl sır ermezdi. Hamalların getirip önündeki kantara koydukları kömür dolu küfeyi, sözüm ona tartarak bir deftere alt alta yazardı; "22...", "18...", "15..." diye... Sonra toplar, küfeciye, "Yarım küfe daha getir! Sonra kapat!" derdi.

Doğrusu, verilen kömür gerçekten bir ton mu, yoksa bir tondan az mı, onu ne kendi bilirdi, ne de siz!

Elbette ki, bir tonluk bir kömür için koca bir kamyon tutulmazdı. Aynı semtte oturan beş-altı kişi bir araya gelir, ortaklaşa bir kamyon tutarlardı.

Kömürün evdeki kömürlüğe taşınması için de mahalleden bir adam tutmak gerekirdi. Siz yine adama göz kulak olur, son küfe de kömürlüğe taşınıncaya kadar kömürlerin başında beklemek zorunda kalırdınız.

O zamanlar, İstanbul'da kışlar hem çok sert geçer, hem de şimdikinden daha uzun sürerdi. Eve odunun da, kömürün de haziran içinde, *hiç olmazsa temmuz bitmeden* alınmasına gayret edilirdi.

Odun, çeki hesabıyla satılırdı. Bir çeki 250 kiloydu. Ama çoğu yerde doğru tartılmaz, kantarcının kantarın topunu kendine göre gelişigüzel ileri geri sürüp çekmesi yüzünden odun alan hep zarara uğrardı.

Odunlar sobaya girecek şekilde, en büyüğü iki karışı geçmeyecek şekilde tek tek kestirilirdi.

Eskiden odunu baltacılar kırarken, son zamanlarda depolarda elektrikle dönen testereler ortaya çıkmıştı. İstenilen boyda kırılan ya da kesilen odunlar artık arabayla mı olur, yoksa eşeğe, katıra yükletilerek mi; eve taşıtılıp odunluğa bir güzel üst üste istif edilirdi.

İstanbul'a odun, Şile, Kandıra, Ayancık gibi Karadeniz yörelerinden ya da Ya-

Yıl 1929: Zonguldak'tan deniz yoluyla İstanbul'a getirilen kömür, Kuruçeşme'ye boşaltılıyor (üstte). **'Salamandre' marka kuzine tipi sobanın, 1908'de, Kalem dergisinde çıkan ilanı** (sol üstte).

'Salamandre' sobalarının orijinal bir ilanı (üstte). **1885 tarihli bir ilanda, 'Century' sobaları** (sol üstte). **Osmanlı döneminde, saray ve konakların baş köşelerini süsleyen çini sobaların çoğu Avrupa'dan getiriliyordu** (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Sebah&Joaillier'nin objektifinden 20. Yüzyıl başında Haliç'te oduncular (üstte). Osmanlı dönemi Avrupa yapımı çini bir soba (sağda).

lova, Biga gibi Marmara kasabalarından gelirdi. Önceleri mahalleden katır sırtında geçirilirmiş, sonradan uygun yerlerde odun depoları açılmış. Nerelerde mi? Bildiğim kadarıyla, sur içi İstanbul'unda oturanlar için Marmara kıyısında, Yenikapı'da, tren hattı ile kıyı arasında...

Beyoğlu ve çevresinde oturanlar için de Tophane - Dolmabahçe arasında, Salıpazarı ve Fındıklı'da... Karşı tarafın odun depoları ise Üsküdar kıyısındaydı.

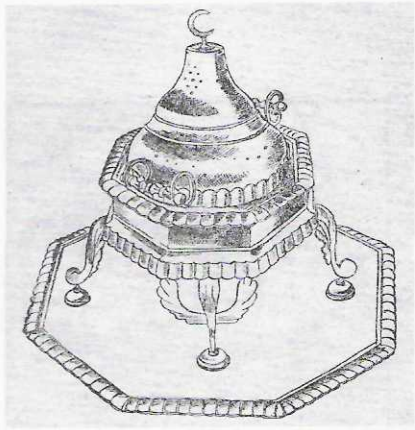
Musahipzade Celal'in 'Eski İstanbul Yaşayışı' adlı kitabını desenleyen Ercüment Kalmuk'un çizgileriyle bir pirinç mangal (sağ üstte). Nazmi Ziya'nın kağıt üzerine çini mürekkebi bir çiziminde, mangal başındaki kadın figürü (sağda).

YA MANGAL YA DA SOBA!

Evde ısınmak için, ya mangal ya da soba yakılırdı. Büyük evlerde, köşklerde birkaç soba birden yakıldığını duyardık. Bizim evde soba yalnız oturma odasında yakılırdı. Bu, nefti renkli, odunu, kömürü üstten atılan, altta kapağı bulunan, külleri de en altındaki dört köşe teneke kutuya dökülen türde bir sobaydı.

Soba, yerdeki dört köşe genişçe bir mermer tablanın üstünde dururdu. Yazın, bitişikteki evin altında dükkânı olan sobacı Yani Efendi gelir, boruları bir güzel söküp silkeler, sonra yeniden yerlerine takar ve telle tavandaki çivilerine sıkıca bağlardı.

Bazı evlerde içi ateş tuğlasıyla örülmüş, çini sobalar kullanılırdı. Dolmabahçe Sarayı'ndaki çok büyük çini sobaları gördüğüm zaman, o zamana kadar hiç böyle büyüklerini görmediğim için, ne yalan söyleyeyim çok şaşırdımdı. Bugün bu sobalar, gerçek birer antika olarak büyük paralar karşılığında alınıp satılıyor. Bir de 'Şakir Zümre' dedikleri büyük sobalar vardı ki, az kömürle çok ısıtan, hayli büyükçe sobalardı bunlar...

Sobayı yakmak, bu işin acemileri için hiç de kolay değildi. En alta tahta parçası, tahta yongaları gibi kolay tutuşan şeyler yerleştirilir, üstüne odun ya da kömür konurdu. Bir çıra parçası tutuşturularak bu yongaların alev alması sağlanır, sonra da kapağı kapatılarak odun ya da kömürlerin yanmaya başlaması beklenirdi.

Önemli olan boruların iyi çekmesi ve de sobanın içinin tıka basa doldurulmamasıydı. Odun çabuk yanar, ama sıcaklığı çabuk geçerdi. Isıtması için ateşinin mangala alınması gerekirdi.

KAHVENİN ALÂSI MANGALDA

Evimizde mangal yok muydu? Vardı elbet... Hem de dövme bakırdan; yanında, olmazsa olmaz kapkara çingene

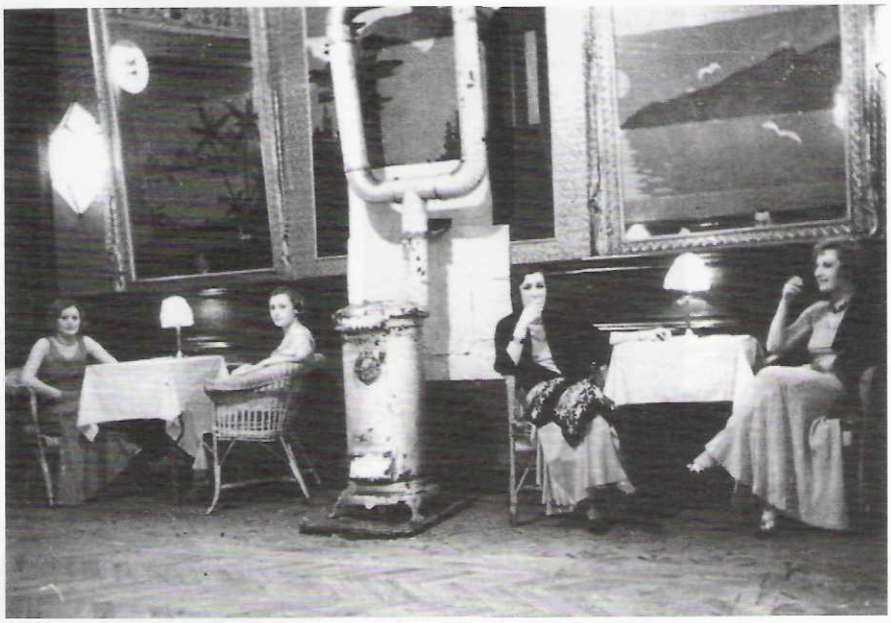

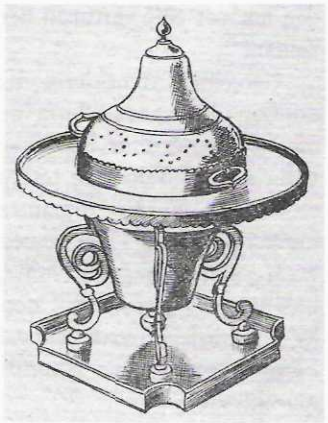
maşası ve de tahta saplı küçük bir küreğiyle! Sobadan alınan ateşler muhakkak bu mangala konurdu... Babam, kahvesini bu mangalın ateşinde pişirmeyi çok severdi. Cezveyi mangalın küllerine her sürtüşte kahve dalga dalga köpürürken çevresine de mis gibi bir kahve kokusu yayıldığını çok iyi hatırlıyorum.

Bazen külüne patates gömer közlerdik; kış gecelerinde, kebap yapmak için üstüne kestane de dizerdik. Kestanelerin ateşte patlamaması için ortalarından bıçakla şöyle bir çizilmesi gerekirdi. Eğer aralarına çizilmeden konmuş bir kestane karışmışsa, bir süre sonra bu kestane âniden fişek gibi patlar, bütün odanın içi etrafa yayılan sıcak küllerle doluverirdi!

Alt kattaki taşlıkta duran büyükçe maltızımızı ise hayli seyrek olarak kullanırdık. İçinde ızgarası olan ayaklı ve evin içinde taşınabilen bir tür mangaldı, maltız. Annem arada bir, bunda ya reçel kaynatır ya da aşure pişirirdi.

Mangalda ya da maltızda iyice yanıp kül olmamış kömür parçacıkları, küçük bir küpe atılarak ağzı tenekeyle kapatılır, bir kenarda saklanırdı. Kolay yandıkları için bu kömürler, ertesi sabah soba yakılırken kullanılırdı. Bazı evlerde yemeklerin 'kuzine' denen büyük mutfak sobalarının üstünde pişirildiğini duyardık, ama bizim evde bunlardan yoktu.

1930'ların İstanbul'unda, Beyoğlu'ndaki Turan Bar'da, soba etrafında güzeller (üstte). **'Eski İstanbul Yaşayışı' kitabından Ercüment Kalmuk'un çizgileriyle pirinç bir mangal** (solda).

'MANGAL KÖMÜRÜ' DEDİKLERİ...

Atmış yıl önce, ilkokulun ikinci sınıfındayken, Tabiat Bilgisi dersinde Zahide öğretmenin bizlere mangal kömürünün nasıl yapıldığını uzun uzun anlattığını çok iyi anımsıyorum. Odun kömürü de denirdi mangal kömürüne...

O zamanlar, mangal kömürünün günlük yaşamımızda vazgeçilmez bir yeri vardı. Bu nedenle bütün öğretmenler, müfredat programı gereği, öğrencilerine odun kömürünün nasıl yapıldığını öğretmek zorundaydılar.

Öğretmenimiz, oduncular yaşlı ağaçları baltalarla nasıl devirirler, dalları nasıl keserler, sonra ortalarında baca gibi bir boşluk bırakarak nasıl iki adam boyu yüksekliğinde bir yığın haline getirirler, üstünü çamurla sıvadıktan sonra da içerdeki odunları nasıl yakarlar; hepsini bir bir anlatıp defterlerimize de yazdırmıştı. Okulda, mangal kömürü İstanbul'a hep Trakya'dan, özellikle de Istırancalar'dan gelir, diye öğretilmişti.

Bizimkiler, tencere yemeğinin mangal kömürünün ate-

1880 yılına ait bir ilanda kömür sobası (solda). **İki dünya savaşı arasındaki dönemde, okuyucularına kuponla kömür dağıtan Millet gazetesinin ilanı** (sol üstte). **1930'lardan, 'hakiki linyit' sobası** (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Yıldız Sarayı Şale Köşkü'nde bulunan bir çini soba (sağda). **1930'larda Beyoğlu'ndaki bir berber salonunda mangal** (en sağda). **Atatürk'ün Selanik'teki evinde, mangallı misafir odası** (sağ altta). **1908'in Paris'inde, bir kafede, yazın tezgah olarak da kullanılan bir soba** (altta).

şinde pişirilirse çok daha lezzetli olduğunu söylerlerdi ki, yerden göğe kadar haklılardı. Hele babam, havagazında pişirilen yemeğin lezzetsizliğinden şikâyet edip dururdu her zaman!

Gerçekten yemeklerin de, dönerin de, ızgara etlerin de mangal kömüründe pişirilirse daha lezzetli olduğunu teslim etmek için 'gurme' olmanıza hiç gerek yoktu! Hani yemek tarifi yapılırken "ağır ateşte, tıkırdayarak pişirilecek" derler ya, böylesi ancak mangal kömürü ateşinin üstünde mümkündü.

Mangal kömürünün düzgün ve de biraz kalınca olanlarına 'elleme' denirdi ki, bunlar iyi yanar, çok sıcaklık verirdi. Kırıkları, hele hele toz haline gelenleri ısı vermez, beğenilmezdi.

Kömürlerin arasına, 'marsık' denen, yapılırken iyice yakılmadığı için, yakıldığında duman ve koku veren kömürlerden karışmışsa, her seferinde baş ağrısı yapardı.

Mangal kömürü eğer açık havada, hiç olmazca açık bir pencerenin önünde yakılmazsa, çıkan zehirli gazlar, içerdekiler için öldürücü olabilirdi. Kömür çarpması denen şey buydu işte!.. Yanarken odaya dolan karbonmonoksit gazı orada bulunanları fena çarpar, farkına varılmazsa maazallah zehirleyerek öldürebilirdi!

Mangal yakılan evlerde, sık sık "Başım ağrıyor, galiba kömür başıma vurdu!" dendiğine sık sık rastlayabilirdiniz. Tehlikesinin kalkması için iyice yanıp kırmızı kor haline gelmesi gerekirdi. Koy ateşleri mangala, getir odanın ortasına, otur yanı başına; iliklerine kadar mis gibi ısınabilirdin onunla...

Bugünkü şehirli gençlerin, mangal kömürünün ne olduğunu bildiklerinden bile şüphem var. Kabahatleri de yok hani... Evlerinde görmemişler ki, nenin nesi olduğunu nasıl bilsinler...

Yalnız odun kömürünü mü? Öteki kömür türlerini de bildiklerinden pek emin değilim... Bu arada elleme kömürünü de, maltızı da, marsıkı da...

Benim çocukluğumda, Zon-

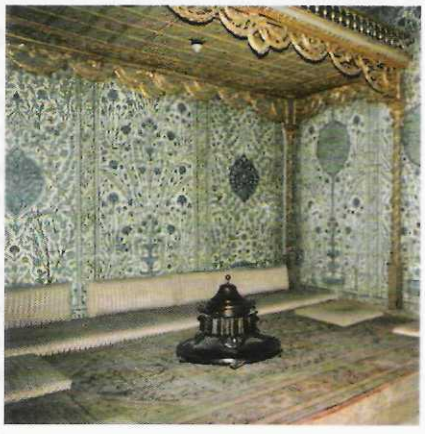

guldak dendi mi, aklımıza ilk gelen şey, hep taş kömürü olurdu. Kok kömürü de vardı, antrasit de... Odun kömürü de vardı, linyit de... Beğen, beğendiğini yak!

Kok kömürü, maden kömürünün damıtılmasıyla elde edilen, bileşiminde kömürden çok daha az oranda uçucu madde içeren bir kömür türüydü.

Antrasit, güçlükle tutuşan, ama koku ve de duman çıkarmadan yüksek ısı vererek yanan bir taş kömürü türüydü. Bir de, kalın kâğıt torbalar içinde satılan irice bir yumurta biçiminde kömürler vardı ki, bunların toz kömürlerin sıkıştırılmasıyla elde edildiğini söylerlerdi.

Linyit ise hem ısı vermez, hem de pis pis kokardı. Bu nedenle hiç makbul tutulmaz, ancak fabrika, atölye gibi yerlerde yakılırdı.

Fransa Kralı I. François'nın, Azay-le-Rideau şatosundaki anıtsal şömine (en solda). Temsilî bir çizimle, Kâtip Çelebi ve mangalı (solda). Osmanlı saray ve köşklerini süsleyen çini sobalardan biri (altta). Topkapı Sarayı Harem Dairesi'nde mangal (sol altta).

Evlerimizde elektrik sobaları yaygın olarak ne zaman mı bulundurulmaya başlandı? Her halde 50'li yıllardan sonra... Peki, gaz ve mazot sobaları yok muydu? Onlar da vardı elbet!

Modern apartmanlar kalorifer dediğimiz merkezî ısıtma sistemiyle donatılmıştı. Elektrik ile çalışan içi ağır yağ dolu seyyar radyatörler, derken katalitik sobalar, hep son yılların buluşları...

Günümüzde ise 'kombi'ler revaçta! Gündüzleri evde pek oturmayıp, yalnız akşamdan akşama eve gelip ısınmak isteyenler açısından kombiler giderek daha çok rağbet görmekte! Bütün bir apartmanın yaktığı doğalgaza ortak olmak istemiyorsan, koydur evine bir kombi, ister yak, ister kapat! Ay sonunda da yaktığın kadarını öde, otur keyfine bak!

Artık Kuruçeşme'lere gidip kömür almak da tarih oldu, eve küfe küfe odun taşıtmak da... Dahası, yaktığın doğalgazın faturası kendiliğinden bankadan ödeniyor da, haberin bile olmuyor. ■

merakediyorum@googlegroups.com

'Popstar' öncesi 'yıldız yaratan' yarışma

Altın Mikrofon

Günümüzün izlenme rekorları kıran yarışmalarından çok önce, kitleleri peşinden koşturan, unutulmaz müzisyenler yaratan 'Altın Mikrofon', Türk pop müziğine yeni bir yön vermişti.

ERDENER KOYUTÜRK

Türk pop müziğinin ikinci devresinin başlangıcı, 1960'ların ilk yılları oldu. Türk pop müziği, 1930'lardan 1960'lara kadar süren ilk devresinde, Türkçe tangolarla, besteci ve solistlerle altın devrini yaşmıştı. O yıllarda, 'popstar' kavramı bugünkü anlamıyla kullanılmadığı halde, Türkçe tango solistleri, halkın kulaklarındaki ilk 'star'lardı.

İbrahim Özgür'le başlayan tango solistleri kervanı, Celal İnce ve Şecaattin Tanyerli'nin sesleriyle unutulmaz bir devir yarattı. Orkestrasıyla onlara destek veren Necdet Koyutürk ve unutulmaz Türkçe tangolar 'Sevdim Bir Genç Kadını' ile 'Papatya', bu devre imza attılar. Tabii ki bütün bu şarkılar, şarkıcılar ve orkestralar, halka sadece gramofonlar, taş plaklar ve radyo aracılığıyla ulaşabiliyordu. Magazin basını, tam anlamıyla gelişmediğinden, o yıllarda, sanatçıların röportajlarına ya da fotoğraflarına günümüzdeki kadar sık rastlamak adeta imkansızdı.

Bir başka devrin başlangıcı, kendini ilk önce plaklarda gösterdi. Eski taş plakların yerine 45 devirli, küçük plastik

Rana Alagöz ve orkestrası, 1967'deki Altın Mikrofon'un '9 Vilayet 11 Konser' turnesinde (üstte). Tangoları, geçtiğimiz yıllarda yeniden piyasaya sürülen İbrahim Özgür (sağda).

'Radyo Haftası' dergisinin 26 Ağustos 1950 tarihli sayısının kapağında Celal İnce (solda). Erol Büyükburç Ayla Dikmen ve Başar Tamer, 1965'te, Bulgaristan'da düzenlenen müzik festivalinde Türkiye'yi temsil etmişti (altta).

plaklar piyasaya çıktı. İkinci dönem Türk pop müziğinin başlangıcı, bu 45'lik plaklarla gerçekleşti. İlk döneminin sonunda taş plaklar (78 devir) yapan Erol Büyükburç, Ayten Alpman, Metin Ersoy gibi pop müzik starları, şimdi artık 45'lik ve uzunçalar (LP) plaklarda arz-ı endam eylemeye başlıyorlardı.

TÜRK POP MÜZİĞİNİN İKİNCİ DÖNEMİ

1964'te, büyük bir olay meydana geldi Türk pop müziği adına: 'Balkan Melodileri Festivali'ne katılan Erol Büyükburç, Tülay German ve Tanju Okan, Yugoslavya'da, Türkiye'ye birincilik kazandırdılar. Bu milli heyecan, aynı zamanda Türk popunun ikinci döneminin ilk kutlaması oldu.

İşte tam bu sırada, ülkemiz medyası işe el attı. 'Hürriyet' gazetesi, 1965'te, 'Altın Mikrofon' adı altında bir müzik yarışması düzenleyeceğini ve yarışmaya, profesyonel, amatör ayrımı yapılmaksızın, tüm sanatçıların katılabileceğini duyurdu. Hürriyet gazetesinin Yazı İşleri Müdürü Necati Zincirkıran, 'Altın Mikrofon Yarışması'nın amacını, 'Batı müziğinin zengin teknik ve şekillerinden faydalanılarak, yine batı müziği aletleriyle çalınmak suretiyle Türk musikisine yeni bir yön vermek' diye açıklamıştı.

Bu yarışmadaki en önemli kriter, kendi folklorumuzun ve özgün bestelerimizin Batı teknikleriyle çalınıp sunulmasıydı. Her aday, kendi orkestrasıyla yarışmaya katılacaktı. Tabii bu arada, yeni orkestra ve solistlerin ortaya çıkması da pop müziğimiz için büyük bir kazanç olacaktı. Hürriyet gazetesi, dereceye girecek tüm yarışmacıların plaklarını basacak ve 'geliri tamamen yarışmacıya ait olmak üzere' satışa çıkartacaktı. Birinci gelecek topluluğa, İstanbul'un önemli gece klüplerinden 'Kervansaray'ın kapıları da açılacaktı.

Ön elemelere amatör ve profesyonel, tam 78 yarışmacı katıldı. Bunların içinde devrin profesyonellerinden Şerif Yüzbaşıoğlu, İlhan Feyman, Kadri Ünalan, Faruk Akel, Kanat Gür, Niyazi Erdem orkestrası ve İlham Gencer de vardı. Yarışmanın jürisi 80 kişiden oluşuyordu. 1965'teki ilk ön eleme jürisinde M. Nurettin Selçuk, Nadir Nadi, Safiye Ayla, Selmi Andak, Aykut Sporel, Fevzi Aslangil gibi, hem Türk müziği, hem Batı müziği, hem de plak dünyasından çeşitli müzik yaratıcıları bulunuyordu.

İLK FİNALİSTLER, İLK HEYECAN

'Altın Mikrofon' yarışmasının ilk on finalisti, 6.5 saat süren elemelerden sonra açıklandı: Finale kalan finalistler

1967'deki Altın Mikrofon yarışmasında dikkatleri üzerlerine çeken 'Mavi Çocuklar' grubu (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

ve eserleri şöyleydi: Cahit Oben / Halime, Ferdi Özbeğen / Sandığımı Açamadım, Grup Sonya Dores / Gemiciler, İlham Gencer / Zamane Kızları, Kanat Gür / Karadır Kaşların, Mavi Işıklar / Helvacı, Metin Alkanlı / Gül Dalında Öten, Selçuk Alagöz / Kemerin Naftaları, Siluetler / Kaşık Havası ve Yıldırım Gürses / Gençliğe Veda...

Finalde, sekiz şarkı folklorumuzdandı; İlham Gencer ve Yıldırım Gürses'e ait iki şarkı, özgün bestelerden oluşmaktaydı. Siluetler grubu da enstrümantal şarkılarıyla yarışacaktı.

Yarışma parçalarına ek olarak, iki tane de serbest parça hazırlayan 'ilk on' finalist, sonraki günlerde, Hürriyet gazetesinin THY'den temin ettiği üç uçakla Anadolu turuna çıktı. Ankara, Adana ve İzmir'de konserler veren finalistler, İstanbul'da da Fatih Renk, Kadıköy Opera ve Beyoğlu Atlas sinemalarında üç konser verdiler.

22 Şubat 1965'teki son konserin seyircileri, dönemin İstanbul Valisi Niyazi Akı, Belediye Başkanı Haşim İşcan, komutanlar, konsolosluk yetkilileri ve önemli davetlilerden oluşan 'protokol'dü.

İlk 'Altın Mikrofon' yarışması için, halk toplam 7776 oy kullandı. Ve maraton sonucunda Yıldırım Gürses 'Gençliğe Veda' şarkısıyla 1985 oy toplayarak birinci oldu. Onu, 'Helvacı' adlı şarkılarıyla 1407 oy alan Mavi Işıklar izledi. Yarışmanın üçüncüsü ise 1188 oy toplayan 'Kaşık Havası' adlı enstrümantal parçalarıyla Siluetler gurubu oldu.

DOĞU'DA BAYRAM VAR!...

1968 ALTIN MIKROFON YARIŞMASINDA

KERVANDAN NOTLAR

Altın Mikrofon yarışmacıları Anadolu turnesinde (sağ üstte). 1968'deki son Altın Mikrofon yarışması, Ses dergisinin sayfalarında (üstte). 1968'in Altın Mikrofon üçüncüsü 'Moğollar' (sağda). Turgut Oskay (sağ sayfada), Altın Mikrofon kervanı yolcularına gitar çalıyor.

JÜRİDE ZEKİ MÜREN

1966'nın 'Altın Mikrofon'unun ön elemeleri, ünlü Kervansaray gazinosunda yapıldı. 46 kişilik jüride Zeki

'Duayen' bir star:

Erol Büyükburç

Yaklaşık elli yıldır sanatını sürdüren Erol Büyükburç, Türkiye'nin en 'kıdemli' pop starı... 1960'ların başından beri müzik dünyasındaki yerini koruyan ve bu yıl, sanat yaşamının 50. yılını kutlayacak olan Büyükburç; hâlâ yenilikçi, yaratıcı...

Müren, Rüçhan Çamay gibi sanatçılar bulunuyordu. Bu kez finale yedi orkestra kaldı: Ali Atasagun / Yarim, Cahit Oben / Hergün Kavga, Kent Yedilisi / Kara Kaşlı Haticem, Mavi Işıklar / Çayır Çimen Geze Geze, T.P.A.O. Orkestrası / Kaleden Top Atarlar, Selçuk Alagöz / Bahçelere Geldi Bahar ve geçen yılın üçüncüleri Siluetler / Lorke Lorke...

Kafile, bir önceki yıl olduğu gibi, yine konserler için yollara düştü. Bu kez de Bursa, Eskişehir, Ankara, Samsun, Konya, Adana ve İzmir'de konserler verildi; yine son durak İstanbul'du.

Beyoğlu Fitaş sinemasındaki final konseriyle sonuçlanan yarışma için, bu kez 13 bin 411 oy kullanıldı. Sıralamada Siluetler birinci, Mavi Işıklar ikinci ve Selçuk Alagöz üçüncü oldu.

Bir yıl sonra, yarışmanın üçüncüsü düzenlendiğinde, altı topluluk finale kaldı.Yine il il dolaşıldı ve halkın oylarına başvuruldu.

Finalistler başta İstanbul, Ankara ve İzmir olmak üzere dokuz ilde 15 konser verdiler ve 1967'nin 'ilk üç' starı şöy-

Altın Mikrofon'un 'pop star'ları

■ **Moğollar:** 1968'deki dördüncü ve son Altın Mikrofon'un parlayan ve geleceğe de uzanan topluluğu 'Moğollar' *(üstte)* oldu. Aziz Azmet (solo gitar ve solist), Cahit Berkay (gitar, saz, keman), Murat Ses (org), Hasan Sel (bas gitar) ve Engin Yörükoğlu'ndan (bateri) oluşan ekip, yurtiçinde ve yurtdışında, büyük başarılara imza attı. Yıllara meydan okuyan Moğollar, çalışmalarını günümüze kadar başarıyla devam ettirdiler.

■ **Cem Karaca:** Geçtiğimiz 8 Şubat'ta, solunum ve kalp yetmezliği yüzünden, 59 yaşında aramızdan ayrılan Cem Karaca'nın *(sağda)*, 1967'de Altın Mikrofon'la başlayan yükselişi, büyük bir olay oldu. Karaca, yarışmada bomba gibi patladı; 'Emrah' adlı bestesi, ortalığı kırıp geçirdi.Yarışmada ikinci olan fakat gönüllerin birincisi seçilen 'Emrah', plak listelerinde bir numaraya yerleşen bestecisi Karaca'ya, yıllar sürecek büyük bir şöhretin kapılarını açtı. Ritim gitarda Yalçınkaya Tümay, solo gitarda Mehmet Soyaslan, bateride Timur Fildişi'nden oluşan 'Apaşlar' ile Cem Karaca'nın birlikteliği, yıllarca sürdü.

■ **Erkin Koray:** 1958-59 yıllarında müzik hayatına merhaba diyen Erkin Koray, Altın Mikrofon'a 'Erkin Koray Dörtlüsü' olarak *(sağ üstte)* katıldı. Daha sonraki yıllarda Türk rock müziğinin en büyük isimlerinden biri olan Erkin Koray, bu yarışmanın ardından her çalışmasıyla ilgi topladı.

■ **Mavi Işıklar:** Yarışmada, 1965'te ikinciliği elde eden topluluk, yurt genelinde 'kalplerin birincisi' oldu. Büyük ilgi gören 'Helvacı' adlı şarkılarında, kulaklarımız hâlâ onların sesiyle yorumunu arıyor. Metin Yavuzdoğan (piyano), Cihat Günay (solo gitar), Çetin Yavuzdoğan (bas gitar), Zamir Manisa (bateri) ve Nejat Toksoy'dan (solist) oluşan topluluk, birden bire plak firmalarının bir numaralı gözdesi oldu. Başta Sayan olmak üzere, birçok plak firması onlarla plak yapmak için sıraya girdi.

■ **Selçuk Alagöz:** 1965 yılındaki ilk yarışmada finale kalmayı başaran Selçuk Alagöz ve arkadaşları, Türk popunun Anadolu pop-folk tarzının bir önderi olarak yıllarca önemli çalışmalara imza attı. O tarihlerde 22 yaşında bir üniversite öğrencisi olan Selçuk Alagöz, bir aile orkestrası kurmuştu ve yıllarca bu ekiple çalıştı. Kardeşlerinden Ali Alagöz elektro org ve piyanoda, Cahit Berkay ritim gitarda, Ercüment Güreşin de bateride bu orkestrada yer aldı. Alagöz'e vokalde eşlik eden kardeşi Rana da yarışma sonrasında, plaklar yaptı ve ses getirdi.

merakediyorum@googlegroups.com

le sıralandı: Mavi Çocuklar, Cem Karaca ve Apaşlar, Rana Alagöz...

1968'e gelindiğinde, dördüncüsü yapılmakta olan yarışmada beş finalist elemeleri kazanmıştı.

Yollara düşen yarışmacılarla idari ve teknik ekip, artık bir otobüs, bir minibüs ve bir kamyondan oluşan 'kervan'la yolculuk ediyordu. Bu kervan, 32 müzisyen ve yakınlarıyla, yaklaşık 100 kişilik bir kafileyi meydana getiriyordu.

17 gün süren konserler dizisiyle, Anadolu'ya Batı müziği kervanı götürüldü ve çoğunluğu Diyarbakır, Urfa, Elazığ, Gaziantep gibi şehirlerden toplanan 6 bin 68 oyla, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Orkestrası, 1968'in birincisi oldu. Bu, son Altın Mikrofon Yarışması oldu. Yaklaşık 20 bin oyun kullanıldığı yarışmada, Haramiler ikinciliği, Moğollar üçüncülüğü ve Erkin Koray da dördüncülüğü elde etti.

Altın Mikrofon kervanı, Anadolu'da halkın büyük ilgisini görmüştü (sağ üstte). 1968'in birincisi TPAO Orkestrası'nın üyeleri (sağda).

ALTIN MİKROFON'UN ARDINDAN

Halkın ve basının büyük ilgisini toplayan, yıllar sonra da zevkle dinlenen sanatçı ve gruplar yaratan Altın Mikrofon Yarışması, beraberinde pek çok yeniliği ve değişimi de getirdi. Bunlardan ilki ve belki de en önemlisi, 'twist'ten 'bossa-nova'ya, Türk müziği formundan İspanyol kalıplarına kadar, değişik pek çok müzik tarzının müziğimiz aranje edilip seslendirilmesiydi.

Slow-bolero, Shake, Vals, Beat, Samba-Swing ritimlerin pek çok şarkıda kullanılması, halka, Batı ritimlerini kendi şarkılarında duyma imkanı vermiş, bu da pop müziğe bir kapı aralamıştı. Ayrıca, pek çok müzisyen, her ritimden ve tarzdan Batı müziğini, kendi eserlerine uyarlayabilecekleri fikrini benimsemişlerdi.

Çok sesliliği Anadolu'ya sevdiren bu yarışmanın finalistlerinin her biri, kendi branşlarında birer 'pop star' oldular. Yarışma sırasında ve sonrasında 21 tane yeni topluluk doğdu. Başta Cem Karaca, Moğollar, Selçuk Alagöz, Mavi Işıklar, Erkin Koray gibi ünlü isimler ve topluluklar olmak üzere, çoğu Türk pop müziği adına, uzun yıllar eskimeyecek birer 'marka' haline geldiler.

'Altın Mikrofon'dan çıkan şarkılarla, dört yılda, toplam 56 şarkıdan oluşan tam 28 tane 45 devirli plak ve 3 'long play' hazırlandı. Yarışmacıların daha sonra yaptıkları her 45'lik ve 'long play', bu yarışmanın sağladığı avantajlardan doğdu.

Türk pop müziğini, birden bire şarkı, şarkıcı, beste, düzenleme, orkestra zenginliğine

'Altın Mikrofon' şarkıları

Altın Mikrofon Yarışmaları'nın 40 yıl önceki eski plak kayıtlarının bir araya toplanmasıyla oluşturulan ve DMC-Dost Müzik etiketini taşıyan '56 Unutulmaz Eser, Altın Mikrofon' adlı çalışma, geçtiğimiz yıl, hiç eskimeyen bu şarkıları yeniden meraklılarıyla buluşturdu. Altın Mikrofon'un dört yıllık serüvenini fotoğraflar eşliğinde aktaran bir kitapçık da eski kayıtların yer aldığı bu CD ile birlikte satışa sunuldu. Altın Mikrofon CD'sinin müzik direktörlüğünü Hakan Eren, arşiv çalışmasını Naim Dilmener üstlenmiş.

kavuşturan bu yarışma, 1960'larda başlayan pop müziğinin ikinci dönemini parlak bir açılışla ülkemiz insanına sundu. Türk Pop müziği, çok önemli bir aşamayı, Altın Mikrofon Yarışması sayesinde gerçekleştirmişti.

1966'nın Altın Mikrofon finalistlerinden Selçuk Alagöz ve orkestrası (solda). **'Türkiye Popstar' yarışmasının 13 finalisti** (sol altta).

YENİ BİR YARIŞMA 'FORMAT'I: POPSTAR

1930-1960 yılları arasını kapsayan ve gramofonlarla ya da radyolardan halka ulaşan, 'medyasız' ilk pop müzik dönemin ardından, ikinci dönemde (1960-1990) siyah-beyazdan renkli televizyona geçiş, müzik yarışmaları, Anadolu pop, rock müzikleri göze çarpan kavramlardı. 1990'lardan sonra Türkiye'de her şey birden bire değişmeye başladı. Türk pop müziğinin üçüncü dönemi başlarken kasetler, cd'ler, mp3'ler ve tabî magazin basını da günlük yaşamımızda ağırlık kazanıyordu.

Sanatın parayla ve 'reyting'le yarıştığı bu dönemde, yarışmaların en çok izlenen programlar olduğu anlaşılınca, Türkiye'ye bir pop müzik yarışması 'formatı' geldi; 'Popstar'... Her meslekten tam 3 bin 900 şarkıcı adayı, finaldeki 13 kişiden biri olabilmek için, jürinin önünde ter döktü. Altın Mikrofon'a, 1965'te yalnızca 78 amatör-profesyonel orkestra ve topluluğun katıldığı düşünülürse, 40 yıl sonra, talep yaklaşık 50 misli artmıştı.

'Türkiye Popstar' yarışması, büyük bir hızla Türkiye'nin gündemine girdi. Başbakan dahil herkesin bir 'pop star adayı' vardı.Yarışma ön elemeleri, Ercan Saatçi, Deniz Seki, Ahmet San ve Armağan Çağlayan'dan oluşan jürinin adaylara yaklaşımı nedeniyle büyük tepkilerle karşılansa da, halk tarafından ilgiyle izlendi. Televizyondan canlı olarak yayımlanan yarışmada, izleyicilerin oylarıyla oluşan sıralama sonrasında, her hafta bir finalist elendi. En sonunda, ipi Abidin Özşahin göğüsledi.

Anlaşılan o ki; medyanın yaşamımıza bütünüyle hakim olduğu böylesi bir dönemde, pek çok kavram gibi 'yarışma' kavramı da yeniden 'format'lanıyor. Bu anlamda, 'Popstar' yarışmasının, Altın Mikrofon gibi bir müzik yarışmasından öte, 'show' içeren bir televizyon programı olduğunu söylemek sanırız yanlış olmayacaktır... ■

Geçmişten bugüne...

1930'larda başlayan Türk pop müziği, 2000'li yıllarda 'üçüncü dönemi'ne girdi. İşte, onar yıllık dönemler halinde, kitleleri etkileyen, peşinden koşturan 'pop star'larımız:

1940'lar İbrahim Özgür
1950'ler Celal İnce
1960'lar Erol Büyükburç, Ayten Alpman
1970'ler Ajda Pekkan, Barış Manço
1980'ler Nilüfer, Sezen Aksu
1990'lar Tarkan
2000'ler Sertap Erener

merakediyorum@googlegroups.com

FOTOĞRAF: MEHMET BARS

'Beyoğlu Müzesi'nin nadide eseri

'Markiz' efsanesi

"Ve bir su zambağı, Markiz
Şark pasajını yalıyor güneş
Evlere çıkıyor
Damlalarla konuşuyor
Markiz'e giriyor sonra da..."
İlhan Berk

Bay Avedis Ohanyan Çakır'ın yarım asır önceki "Pariz işi enfes maison"u; aşkın, sanatın, düşüncenin, kaçışın ve elbette tatlının Beyoğlu'ndaki gözde adresiydi Markiz Pastanesi...

BAŞAK ÇAKA

Tamı tamına 23 yıl önce kilit vuruldu kapılarına; tozlu vitrininin ardındaki tayyörlü hanımefendilerin, şapkalı beyefendilerin kartondan maketleri ortak oldu yalnızlığına... Nihayet yeni yılda, bir dönemin ruhuna tanıklık etmiş Markiz Pastanesi, bir müze gibi orijinalliğinden taviz vermeden, ama yepyeni bir vizyonla yeniden açtı kapılarını...

362 numaradaki Markiz Pastanesi'nin değerli ev sahibi Passage Oriental, bir diğer adıyla Şark Aynalı Çarşı, 1840'ta inşa edilmiş; Pera'nın en eski ikinci pasajı. 'Beyoğlu Beyoğlu İken' adlı kitabında Eser Tutel, pasajın 1908'de yenilendiğini ve neo-klasik tarzda bir dönüşüm yaşadığını anlatır. 19. Yüzyıl'ın ortalarında, önceleri Timoni Sokağı'nda hizmet veren Saint Petersbourg Pastanesi (ki, aynı zamanda bir kafe) yerleşir pasajın en güzel köşesine. Lebon ve Bourdon adlı iki Fran-

Beyoğlu'nun unutulmaz simgelerinden biri olan Markiz Pastanesi yeniden hayata döndü (üstte). Kapanışına yakın yıllarda Markiz Pastanesi (sağda).

FOTOĞRAFLAR: VURAL YAZICIOĞLU

Pastanenin özgün özellikleri korunarak yeniden düzenlenen iç mekânı (en solda). Markiz Pastanesi'ni kucaklayan 362 numaradaki 'Passage Oriental' (solda) ve pasajın, 1970'lerin başında, bir yedek parçacıya satıldıktan sonraki görüntüsü (altta). Markiz'in şekerlemeleri (sol altta).

sız ortağın işlettiği pastaneyle başlar pasajın 'tatlı' serüveni...

19. Yüzyıl'ın sonlarına doğru, Bay Lebon yoluna tek başına devam eder. Bir döneme damgasını vuracak Lebon Pastanesi açılır 362 numarada. Markiz'e ilk adım niteliğindeki pastane, bir anda seçkin İstanbulluların gözdesi olur.

DÖRT MEVSİM BİR ARADA

Bay Lebon, pastaneyi açmadan önce Parisli usta Lemeunier'e bir pasta fırını siparişi eder, ki o dönem İstanbul'da bir benzerini daha göremezsiniz... Sonraları fırının İstanbul'dan bir talibi daha çıkar: Abdülhamit, özellikle Avrupalı konuklarını düşünerek Dolmabahçe Sarayı'nın mutfağına da aynı pasta fırından yaptırır.

Pastane, enfes pastaları, şekerlemeleri kadar bir müzeyi andıran dekorasyonuyla da müşterilerine her an keyif sunar. Bay Lebon, pastacılık ve işletmecilik deneyimiyle açtığı pastanede her ayrıntıya titizlenir. Göz kamaştıran sarı ışıklarla aydınlatılan Lebon'un duvarları, misafirlerine dört mevsimi bir arada, aynı mekânda yaşatacaktır. Fransız ressam Arnoux imzalı, 'art nouveau' fayans panolar, Pera Palas Oteli'nin mimarı Alexandre Vallaury tarafından 1905'te tasarlanır. Aslında, 'L'Automne' (Sonbahar), 'L'Hiver' (Kış), 'Le Printemps'

merakediyorum@googlegroups.com

Kapanışından önceki yıllarda, *Markiz'in* iç mekânında bir soba bulunuyordu (sağda).

(İlkbahar) ve 'L'Été' (Yaz) olarak dört duvarı kaplayan bu panolardan, sadece ilkbahar ve sonbahar günümüze ulaşır; diğer ikisinin akıbeti ise meçhul. Önce kış mevsimi yok olur -rivayete göre, monte edilirken zarar gördüğü gerekçesiyle kaldırılır- sonra da yaz, ki üstünün aynayla kaplandığı söylenmektedir...

'LEBON'DA HER ŞEY GÜZELDİR'

"Chez Lebon, tout est bon" yani "Lebon'da her şey güzeldir" sözcükleri yıllarca, bir tekerleme gibi döner durur müdavimlerinin dillerinde. Gerçekten de Lebon'da her şey eşsiz bir güzelliğe sahiptir: Pastalar, şekerlemeler, sabah keyifleri, öğle yemekleri, büyülü bir mekânda yaşananan, çoğu kırık kalpli aşklar, evlenme teklifleri, ikindi vakti sanat sohbetleri, bohem rüzgarlar...

Salah Birsel, Lebon'u anlattığı aynı başlıklı yazısında, pastanenin gedikli isimlerinin anılarından bahseder, liste uzayıp gider: Namık Kemal, Tevfik Fikret, Ziya Paşa, Ahmet Haşim, Sarah Bernhardt, Sait Naum Duhani, Cemal Tollu, Semih Mümtaz S., Faik Ali Ozansoy, İsmail Safa, Faik Ali, İhap Hulusi Bey, Süleyman Nazif, Celal Nuri, Halit Ziya, Cehap Şahabettin, Hüseyin Cahit, İzzet Melih, Yahya Kemal, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Pierre Loti...

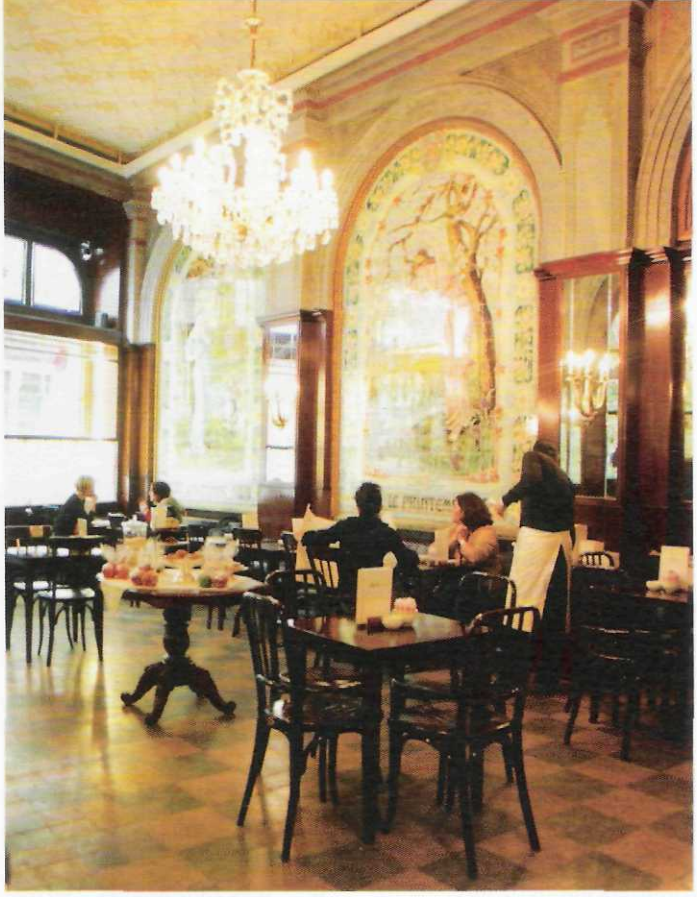
Ne var ki, 1940 yılına gelindiğinde Lebon büyük bir değişim yaşar; artık yaşlanan Bay Lebon, pastaneyi emektar usta Kosta Litopoulos'a devreder; o da kısa bir süre sonra damadı Yanna'ya... Kumbaracı Yokuşu'nun başında açılır yeni Lebon; ama Selim İleri'nin deyişiyle, "biraz babayani ifadeli, şirin bir mahalle kahvesi" tadında...

LEBON'UN MİRASI MARKİZ'E

Lebon, hiçbir zaman eski havasına kavuşamaz; taşınmasıyla boş kalan mekânı ise bir işletmeci kiralar. Dekoratör İbrahim Sarfiyef'e lambriler, Ermeni usta Cezerliyen'e kartonpiyer süslemeler yaptı-

Dört mevsim panoları
Markiz'in duvarlarını süsleyen, Fransız ressam Arnoux imzalı, 'art nouveau' fayans panolar, mimar Alexandre Vallaury tarafından 1905'te tasarlanır. Bunlardan sadece 'L'Automne' (Sonbahar) ve 'Le Printemps' (İlkbahar) günümüze ulaşır.

rır. Yedi ay süren bu hazırlıklar, şık bir mekânın açılacağını müjdeler herkese.

Bay Avedis Ohanyan Çakır, sonunda en büyük hayaline kavuşacaktır: Çok sevdiği Fransız 'Marquise de Sevigne' çikolataları tadında ve kalitesinde çikolatalar yapılacaktır artık kendi pastanesinde. 'Meunier' adlı çikolata fırınında pişmiş çikolatalar, Bay Çakır'ın pastanesinde yenilebilecektir sadece. Pastaneye 'Markiz' adını verir hiç düşünmeden; camekandaki yazının üstüne de bir kraliçe tacı eklettirir, soyluluğu simgelesin diye...

İstanbul'a 1889 yılında gelen Çakır, Tokatlıyan Oteli'nde muhasebeci olarak çalıştıktan sonra Fransızlardan devraldığı bir çay bahçesini işletmeye başlamış. Lebon taşındıktan kısa bir süre sonra Markiz'i açarak Lebon'dan miras kalan ünü ikiye katlamış. Pasaja bakan sağ bölüme sonradan yaptırılan Mazhar Resmol imzalı vitraylar, 'Art Deco' tarzının İstanbul'daki son örneklerinden... Bunlar ilkbahar ve yaz panolarıyla bütünleşerek, Markiz'i neredeyse gerçek bir müze görünümüne bürümüş...

Aslında sadece Markiz değil, pasajın her köşesindeki dükkanlar, günümüzde, bir müzenin eşsiz eserleri kadar değer taşıyorlar. Pasajın geçmişine şöyle bir uzanırsak; dönemin moda Fransız mutfağından seçme mönüsüyle "Le Restaurant Passage Oriental", Terzi Mulieri, İplikçi Kalagas, Polonezköy (şarküteri), Fransız ve İngiliz mağazalarından getirtilen moda kıyafetler ve özellikle balo kıyafetleri satan Regis, meşhur kürkçü Atanas Lukresi, Pera madamlarının ünlü kuaförü Kristich, fotoğrafçı Abdullah Biraderler ve bir nikah şekercisi çıkıyor karşımıza...

Ayrıca, bugün sanat galerileri ve sergi salonlarıyla ünlü Beyoğlu'nun ilk sergi salonunu da unutmamak gerek. Mimar Vallaury'nun yönetici-

Mönüden seçmeler

Markiz'in 1939 yılı içki mönüsünden, 'kuruş hesabı' seçenekler:

Markiz Kokteyl – 400"
White Lady – 300"
Porto Flip – 400"
Milioner – 500"
Egg-Nogg – 400"
Martini – 300"
Side Car – 300"
Whisky Flip – 500"
Clover Club – 400"
Cin Fizz – 300"

Markiz Pastanesi'nin yeni işletmecileri, mekânın eski müdavimlerinin öğleden sonraları *salonu* doldurduklarını söylüyorlar (sol üstte ve altta).

merakediyorum@googlegroups.com

ğindeki bu sergi salonu, 20. Yüzyıl'ın ilk yılında, 1901'de açılmış ve uzun yıllar dönemin sanat dünyasına tanıklık etmiş...

KAHVEHANEDE AVRUPA ÜSLUBU

Markiz Pastanesi'nin efsane gibi geçmişine geri döndüğümüzde bir 'ilk'le daha karşılaşıyoruz: Genellikle kentsoyluların ve entelektüellerin vazgeçilmez uğrak yerlerinden biri olan Markiz, Türkiye'ye Avrupa üslubunu getiren ilk kahvehane salonu...

Pasajdaki şapkacı dükkanı, kravatsız ve şapkasız girilemeyen Markiz'in unutkan müşterilerinin imdadına yetişiyor hemen; geri dönmek olmaz... İki Süryani hanım, Feride ve Selma Şoris kardeşlerin sevgiyle hazırladıkları çikolatalar, meyve şekerleri, karamelalar, türlü türlü pastalar bekliyor çünkü; öğle saatlerine doğru da, pastanenin üst katına 1950'de açılan lokantanın ünlü zeytinyağlı pırasası...

Kapanmadan hemen önceki yıllarda, Markiz'de beş çayı (sağ üstte). **Pera'nın simgelerinden biri yok oluyor: Markiz Pastanesi ve pasajı satılık** (altta)...

Meyve şekerlerini, "her biri süslü bir kağıdın içine oturtulmuş o soylu yeşil incirlerin ve turuncu portakal kabuklarının görüntüleri, birer natürmort resim gibiydi" diye anlatan Çelik Gülersoy; Markiz'i Lebon'dan ayıran en belirgin özelliğin, servis takımları olduğunu belirtir: "Avedis Bey, her şeyin gerçekten en iyisini koymuştu. Bugün artık hepsi antika pazarlarının konusu olabilecek objeler". Porselenler Limoges (Limoj) ve Havilland; metaller, gümüş ve Christofle yemek takımları. Camlar, Belçikalı, kristaller Degugis...

KISA BİR ELVEDA

Kimsenin yüksek sesle konuşmadığı, saygın, kalitesi derecesinde pahalı müessese Markiz'e bağlı lokanta, servis güçlükleri nedeniyle açıldıktan kısa bir süre sonra kapatılır. Tam da o dönem, Amerikan rüzgarları eser İstanbul sokaklarında; Markiz de bu akımdan nasibini alır; üst katı artık bir gece kulübüdür. Bu kulüp, 15 yıl hizmet verir İstanbullulara.

6-7 Eylül olaylarından sonra gökkuşağı renklerini teker teker kaybeden Beyoğlu'nda hatırı sayılır mekânlar, azalan müşterileriyle hayatta kalmaya çalışır. Haldun Taner'in, "Burada her masa küçük birer ada gibiydi. Kalabalık içinde yalnız olabilmek imtiyazına yalnız burada sahiptiniz" diye tanımladığı Markiz, 15 yıl daha dayanabilir; 1970 yılında bir oto yedek parçacasına satılarak ayrılığa ilk hüzünlü adımı atar...

Markiz satıldığında, Bay Avedis Ohanyan Çakır, 90 yaşındadır. Üç yıl sonra Gülersoy'un anlatımıyla, "Avedis Bey, kalbi kırık, işsiz kalır. Malını mülkünü (Bomonti'de-

Markiz'in de içinde bulunduğu pasajın her köşesindeki dükkanlar, günümüzde de bir müzenin eşsiz eserleri kadar değer taşıyorlar (solda). Markiz yenilenirken, her şeyin titizlikle elden geçirilmesine dikkat edilmiş (altta).

ki geniş bahçeli enfes konağını) Hava Kuvvetleri Vakfı'na bırakıp dünyadan ayrılır". Başta Milliyet gazetesindeki köşesinden bu olayı defalarca kınayan Haldun Taner olmak üzere, bir grup aydının hukuk savaşı olumlu sonuçlanır: Markiz, Eski Eserler ve Anıtlar Kurulu tarafından 1977 yılında -her şeyin aynı kalması şartıyla- koruma altına alınır. Ancak bu karar bile, mekânın yeni sahibi Şükrü Bey'i, Markiz Pastanesi'ni tahliye ettirmekten alıkoyamaz.

Kapılarına kilit vurulduğu 1980 yılından itibaren pasaj da, pastane de yalnız kalır. Hayalinde Markiz'de gördüğü Abdülhak Şinasi'yi teselli edemez Çelik Gülersoy; ne yazık ki, kapılar kilitlidir. 1990'da, pasajdaki son ofis de kapanır.

Üç yıl sonra mucizevi bir gelişmeyle, Markiz'in karşısındaki Richmond Otel'in sahibi, Aksoy Grubu Yönetim Kurulu Başkanı Mustafa Aksoy, yıllarca satılık levhasına bakarak üzüldüğü, neredeyse unutulmaya yüz tutmuş pasajı satın almaya karar verir. Markiz tekrar eski günlerine mi dönecektir? Kimseler inanmaz 'tozlu' pastaneyle, 'pas tutmuş' pasajın yeniden dirileceğine. Halbuki, Haldun Taner'in başlattığı mücadele bitmemiştir...

VE MARKİZ DİRİLİYOR...

Aksoy Grubu ve iş yaptığı şirketlerin hummalı ekip çalışması 10 yıl sürdü. Her şeyin, Bay Avedis'in dilediği titizlikte gerçekleştirilmesine özen gösterildi. Ve nihayet, yeni yılla birlikte ayağa kalktı Markiz Pastanesi; birçok ünlü simayı görkemli bir açılışta, mutluluk gözyaşlarıyla bir araya getirdi.

İlk intiba nasıldı peki? Özleyenleri için mönüsündeki birkaç değişiklik dışında aynı dün gibi, ilk kez karşılaşan genç kuşak içinse bir kültür mirası, hak ettiği değere tekrar kavuşan pastane görünümlü bir müze... 'Passage Orientale' ise artık dillere destan pastanenin adıyla ağırlıyor misafirlerini: Passage Markiz'deki modern kafe, restoran, bar, butik tadında seçkin mağazalar, İstanbullulara yeni alternatifler sunuyor.

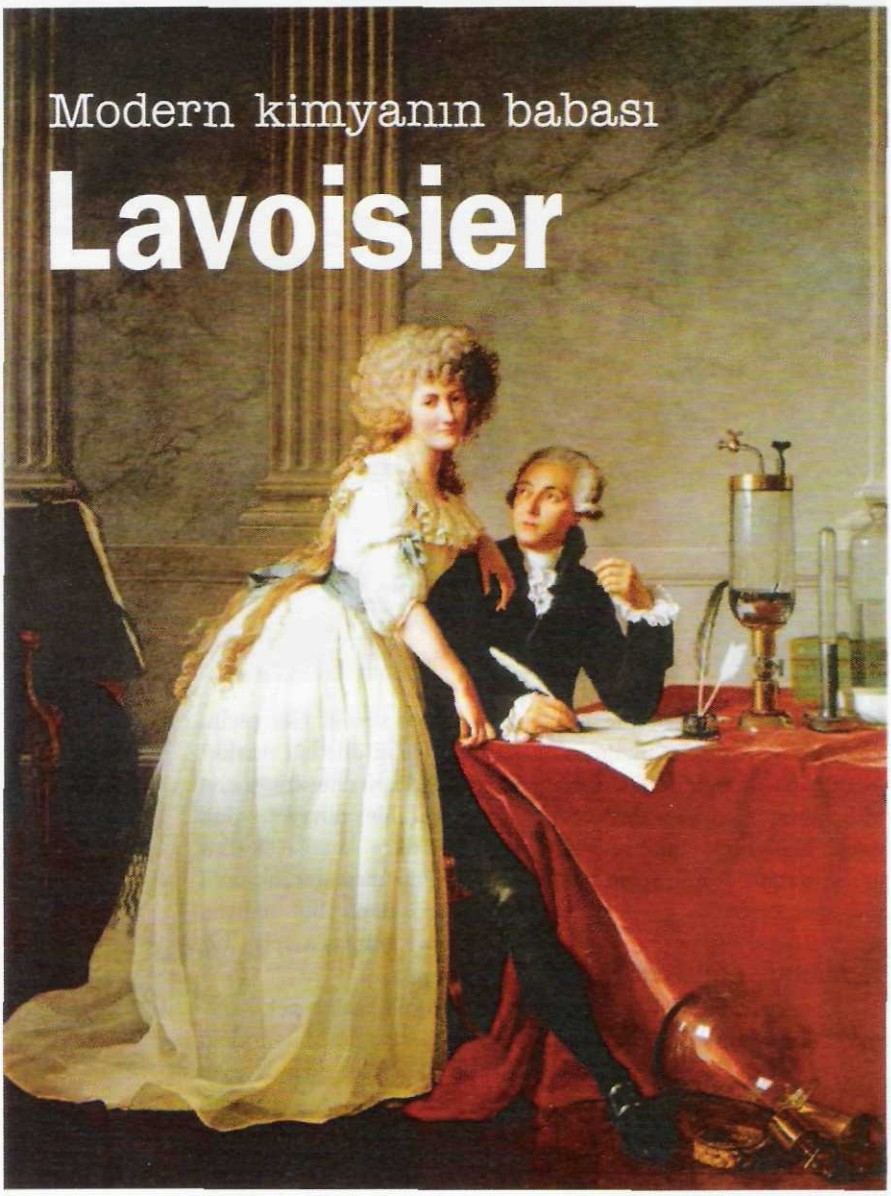
Bu arada, Markiz sevenlerinin haberi olsun: Geçtiğimiz yıl Ağustos ayında başlatılan bir kampanyayla Markiz'e ait eski eşya, Markiz bünyesinde toplanmaya başlanmış. Markiz bir gün müze olacak; neden olmasın, değil mi? ■

merakediyorum@googlegroups.com

Modern kimyanın babası

Lavoisier

Lavoisier'yi idama mahkum eden mahkeme başkanı, onun büyük bilimsel başarılarını hafifletici sebep olarak sunanlara, "Cumhuriyet'in bilim adamlarına gereksinimi yoktur" sözleriyle karşılık vermişti...

FATİH TOPTAN

Aydınlanma Çağı'yla birlikte modern bilimin oluşumunda ilk adımlar atılmasına rağmen, 18. Yüzyıl'ın ikinci yarısına gelindiğinde, kimya alanındaki bilgi düzeyi hâlâ çok gerilerdeydi. Bu alanda, Eski Yunan'daki bilgilerin üzerine pek bir ekleme yapamayan insanoğlu, Ortaçağ'ı simyanın peşinde koşarak harcamıştı.

Henüz kimyanın farkına varamamış olan Aydınlanma Çağı insanının kimyaya nasıl baktığını en iyi, D'Alambert ve Diderot'nun başını çektiği Ansiklopedistler'in, 1751-1765 yılları arasında yayınladıkları ve aydınlanma döneminde bilimin vardığı sonuçları aktardıkları 'Ansiklopedi'de yer alan şu sözler ifade eder: "Kimyacılar; kendilerine özgü dilleri, kanunları ve birtakım gizlilikleri olan, uğraştıkları mesleğin topluma bir yararı olmayan, toplum içinde münzevi bir hayat süren küçük bir gruptur".

Kimyaya ilişkin bütün bu garip yargıları alt üst ederek modern kimyayı kuran, Fransız bilim adamı Antoine-Laurent Lavoisier (1743-1794) olmuştu.

Lavoisier, 26 Ağustos 1743'te, Paris Parlement'inin (Yüksek Mahkeme) hukuk danışmanlarından birinin oğlu olarak dünyaya geldi. Babasının yönlendirmesiyle, eğitimine hukuk alanında devam etti. 21 yaşındayken, isteği doğrultusunda matematik ve bilim alanında çalışmaya başladı. 1766'da, büyük bir kentin en iyi biçimde aydınlatılmasına ilişkin makalesiyle, Fransız Bilimler Akademisi'nce altın madalyayla ödül-

lendirildi ve 2 yıl sonra aynı akademinin tam üyeliğine kabul edildi.

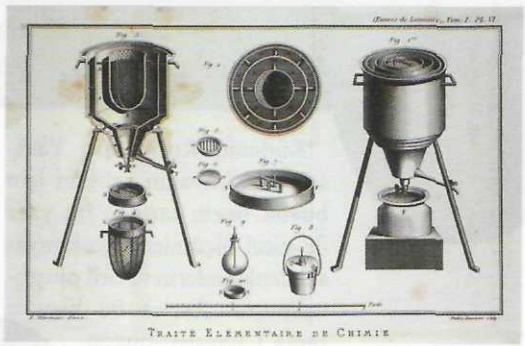
Lavoisier, 1771'de, Fransız hükümetince, belli bir ücret karşılığında vergileri toplamakla görevlendirilen özel bir kuruluş olan Ferme Générale'in yüksek görevlilerinden ve hissedarlarından Jacques Paulze'un 13 yaşındaki kızı Marie-Anne Pierrette Paulze ile evlendi. Marie-Anne Lavoisier, çeşitli makalelerin İngilizce'den Fransızca'ya çevrilmesi ve yapıtlarındaki şekillerin çizimi gibi konularda Lavoisier'ye yardımcı oluyordu.

Lavoisier'yi laboratuvarında gösteren bir çizim (solda). Lavoisier'nin 'Temel Kimya Kitabı'ndan bir çizim (altta). Lavoisier'den önce yanma olayı, Georg Ernst Stahl tarafından ortaya atılan Filojitson Kuramı'yla açıklanıyordu (sol altta).

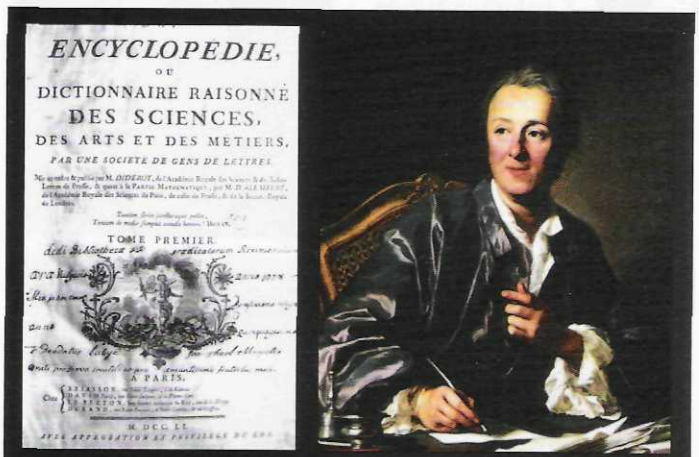

Lavoisier, bir bilim adamı için kısa olan 51 yıllık ömrüne çok büyük işler sığdırdı. Bunlardan ilk akla geleni 'yanma' olayını açıklamasıydı. Lavoisier'den önce yanma olayı, Georg Ernst Stahl (1660-1734) tarafından ortaya atılan Filojitson Kuramı'yla açıklanıyordu. Buna göre, bütün maddeler, filojitson olarak adlandırılan 'gizemli' bir madde içeriyordu ve yanma olayı maddedeki filojitsonun açığa çıkmasıyla gerçekleşiyordu. Bu 'gizemli' tanıma kuşkuyla bakan Lavoisier, deneyleri sonucunda, yanma olayının, yanan maddenin 'oksijen' adını verdiği gaz ile birleşmesiyle gerçekleştiğini açıkladı ve uzun yıllar boyunca hakimiyetini sürdüren Filojitson Kuramı'nı çökertti.

Bugün uygarlığın en temel simgelerinden biri olarak görülen ateşin, yani yanma olayının açıklanması, bilim adına çok önemli sonuçlar doğuracaktı; zira, yanma olayının açıklanamadığı bir dünyada Sanayi Devrimi ve sonrasında bir çığ gibi büyüyen teknolojik gelişmelerden söz edilemezdi.

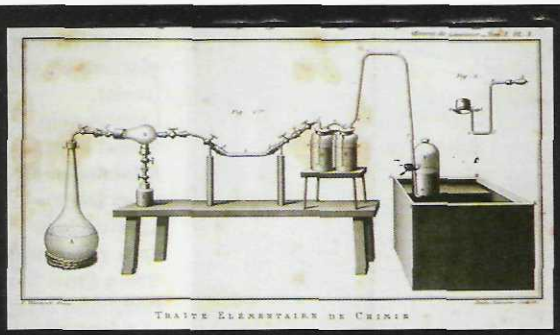
Lavoisier, görüşlerini destekleyen bir gurup kimyacıyla beraber yayınladığı, büyük ölçüde bugün de kullanılmakta olan pek çok kimyasal terimi içeren "Kimyasal Adlandırma Yöntemi" adlı yapıtıyla, kimyada bir adlandırma sistemi kurdu. Çalışmalarını ve kuramlarını, 1789'da yayınladığı 'Temel Kimya Kitabı' adlı yapıtında topladı. Lavoisier'nin bu kitapta yer alan önemli çalışmalarından bir diğeri de maddenin yoktan var edilemeyeceğini ya da varken yok edilemeyeceğini ortaya koyan

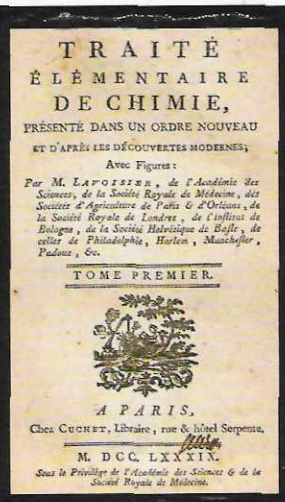

D'Alambert ve Diderot'nun *(sağda)* temsil ettiği Ansiklopedistler'in, 1751-1765 yılları arasında yayınladıkları 'Ansiklopedi'de *(solda)*, kimyacılar, 'kendilerine özgü dilleri, kanunları ve birtakım gizlilikleri olan, uğraştıkları mesleğin topluma bir yararı olmayan, toplum içinde münzevi bir hayat süren küçük bir grup' olarak tanımlanıyordu.

Jacques-Louis David'in yağlıboya tablosunda, Lavoisier ve eşi Marie-Anne Lavoisier laboratuvarda (sol sayfada). İnsanoğlu, Ortaçağ'ı simyanın peşinde koşarak harcamıştı (sağ sayfada; Stradanus'un çizgileriyle 'Simyacılar').

merakediyorum@googlegroups.com

Modern kimyanın babası olarak değerlendirilen Lavoisier, çalışmalarını ve kuramlarını, 1789'da yayınladığı 'Temel Kimya Kitabı' adlı yapıtında topladı. Aynı zamanda, ilk modern kimya ders kitabı olan bu çalışmada yer alan çizimler, karısı Marie-Anne Lavoisier'nin kaleminden çıkmıştı.

"Kütlenin Korunumu Yasası"ydı. Kimyanın gelişimi için büyük önem taşıyan bu yasa ile nicel ölçümlerin ve kimyasal denklemlerin temeli oluşturulmuştu. Ayrıca bu kitapta Lavoisier, bugün bilinen elementlerden, karbon, demir, altın, platin gibi 20 elementin listesini veriyordu. Bu maddeler ilk çağlardan beri biliniyordu; ancak Lavoisier bunların daha basit maddelere ayrılamayan birer element olduğunu kanıtlamıştı.

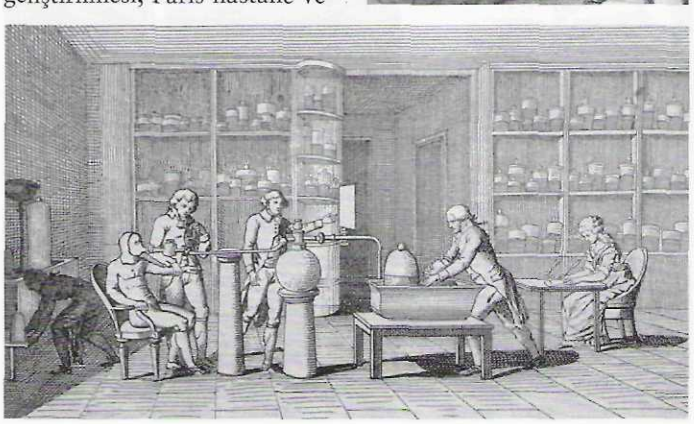
Lavoisier, termokimya alanında yaptığı çalışmalar sonucunda ise, katı, sıvı ve gaz hallerinin maddenin üç biçimi olduğunu ileri sürdü. Isı üzerine çalışmalarının devamında, hayvan ısısını ve solunum sırasındaki kimyasal olayları inceledi. Bu yönde yaptığı çalışmalar ve deneyler sonucunda, solunumun, karbonun yanmasına benzer bir 'yükseltgenme tepkimesi' olduğu sonucuna vardı.

Lavoisier, 1768 yılında belki de hayatının en önemli hatasını yaparak, zengin bir aileden gelmesine rağmen bilimsel çalışmaları için gereken geliri sağlamak için, Ferme Générale'de çalışmaya başladı. Bu görevinin yanı sıra pek çok kamu görevinde de bulunmuştu. 1775'te barut ve güherçile komisyonunda görevlendirildi. Bu görevi sırasında, Paris Cephaneliği'nde kendisine bir laboratuvar kuran Lavoisier, burada önemli bilimsel çalışmalarını yürüttü. Bu çalışmalarının yanında, çeşitli komitelerde, tahıl üretiminin geliştirilmesi, Paris hastane ve hapishanelerindeki yaşam koşullarının iyileştirilmesi gibi konularda raporlar hazırladı. 1790'da, Fransa'daki ölçü ve ağırlıkların standartlaştırılması için kurulan komitedeki göreviyle metre sisteminin oluşmasına katkıda bulundu.

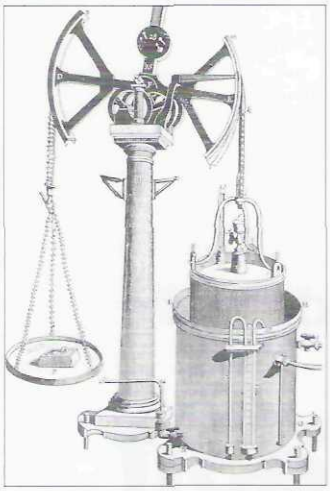
Halkın nefretini toplamış olan Ferme Générale, Fransız Devrimi ile birlikte, 1791'de kapatıldı. Lavoisier, barut ve güherçile komisyonundaki görevinden alındı ve Paris Cephaneliği'ndeki evinden ve laboratuvarından çıkarıldı.

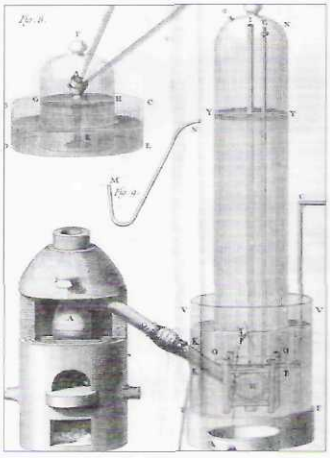
Fransız Devrimi'nin önde gelen liderlerinden Jean-Paul Marat'ın Lavoisier'ye olan kişisel kini, Lavoisier'yi sona götüren süreçte etkili oldu. Marat, 1780'de, "Ateş Üzerine Fiziksel Araştırmalar" isimli bir kitap yazmıştı. O sıralarda Bilimler Akademisi'nin başkanı olan Lavoisier, Marat'ın gö-

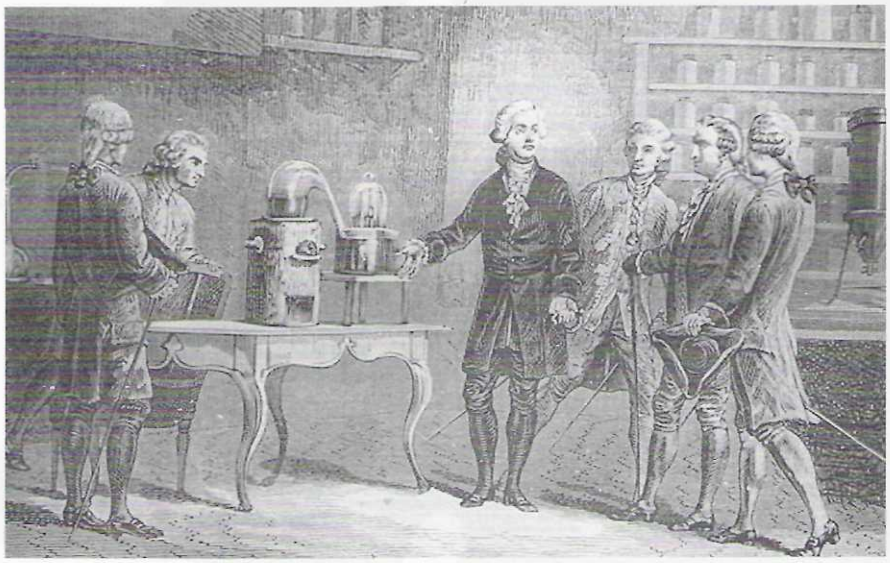

Jean-Paul Marat (sağda, ortada). Lavoisier laboratuvarda (sağ üstte). Lavoisier'yi solunum olayını laboratuvarında incelerken görüntüleyen bu çizim, eşi Marie-Anne Lavoisier tarafından yapılmış bir çizimin tıpkıbasımıdır (sağda).

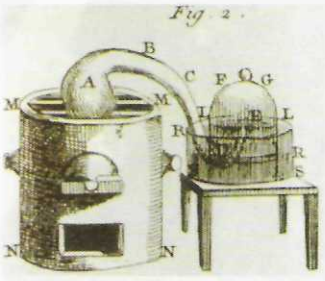

rüşlerinin filojitson kuramının kılık değiştirmiş bir hali olduğunu ve kitabını onaylamayacaklarını açıkladı.

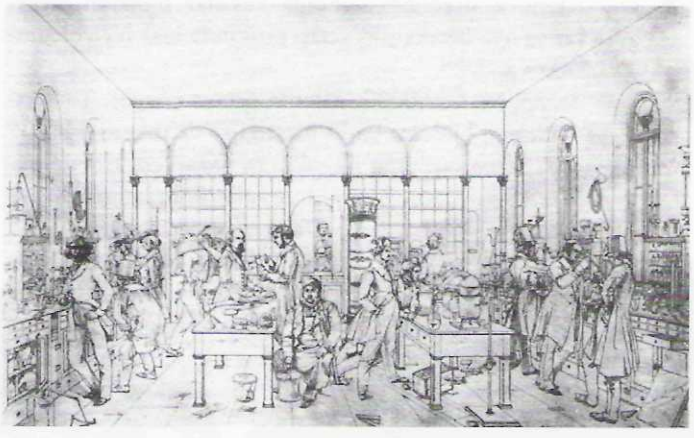
Marat, Devrim'in başladığı sıralarda, "Halkın Dostu" isimli bir gazete çıkarıyordu. Bu gazetede Lavoisier'ye öfke dolu suçlamalar yönelten bir yazı yazdı. Yazısındaki suçlamalar arasında, tüccarların vergi ödemeden mallarını kent içine getirip satmalarını önlemek için Paris'in bir duvarla örülmesine onay vermesi ve Paris Cephaneliği'ndeki görevi sırasında, Bastille düşmeden önce barutun bir kısmını yurtseverleri havaya uçurmak için depolamak bulunuyordu. Marat, aynı yazısında, "en yakın lamba direğinde ipe çekilmesi ne büyük mutluluk olurdu" şeklindeki sözleriyle, Lavoisier ile ilgili dileklerini de belirtiyordu.

Marat, 1793'te bir suikast sonucu öldü. Terör döneminin başlamasıyla beraber, 24 Aralık 1793'te, aralarında Lavoisier'nin de bulunduğu Ferme Générale'in 28 yöneticisi tutuklandı. Çıkarılan mahkemede tutuklular, 'devleti düzenli olarak soymakla' ve "Fransa'yı bir süredir kasıp kavuran bütün kötülüklerin failleri olmakla" suçlandılar. Bu noktada, Lavoisier'nin büyük bilimsel başarılarını hafifletici sebep olarak öne sürenler, mahkeme başkanı Coffinhal'den korkunç bir cevap aldılar: "Cumhuriyet'in bilim adamlarına gereksinimi yoktur!".

Lavoisier ve aralarında kayınpederinin de bulunduğu diğer 27 Ferme Générale yöneticisi, 8 Mayıs 1794'te giyotinle idam edildi. Lavoisier'nin bilim adına daha pek çok iş yapacakken, henüz 51 yaşında uğradığı bu acı sonu, gökbilimci Joseph Langrange'ın şu sözleri çok iyi özetler: "Kafasının koparılması için bütün gereken yalnızca bir saniyeydi. Onunki gibi bir kafanın gelmesi için belki yüzyıl bile yetmeyecek". ■

Lavoisier'nin "Temel Kimya Kitabı'ndan çeşitli çizimler (sol üstte). Lavoisier'nin yanma olayını açıklamak için yaptığı deneylerde kullandığı düzenek (solda). Lavoisier, bilim adamlarına yanma ile ilgili deneylerinin sonuçlarını açıklıyor (üstte).

18. Yüzyıl'da, bir kimya laboratuvarı (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Bağlardan kadehlere

26 asır boyunca şarap

Kültür alışverişinde şarap, zeytinyağı ile birlikte, Anadolu topraklarından geçerek Avrupa'ya ulaşır. Bir zamanlar asma, Avrupa topraklarında bir 'ithal malı' idi. Buralara, Doğu Akdeniz bölgesinden gelmişti.

FEZA KÜRKÇÜOĞLU

Dünyanın bilinen en eski içkilerinden birinden, şaraptan söz edeceğiz... 'En eskilerden biri' dedik; çünkü biranın bilinen tarihi, şarabınkinden daha eski. Mısır'da M. Ö. 7000 yıllarında üretildiği yolunda kayıtlar bulunan birayı başka bir yazıya bırakarak, şarap tarihinde kısa bir yolculuğa çıkalım...

Şarap, M. Ö. 6000'li yıllarda ortaya çıkıyor. Yani insanoğlunun binlerce yıldır ürettiği ve de tükettiği bir içki şarap. Şarap tarihinin ilk yıllarını yazarken, elbette mitolojinin kahramanlarından söz edeceğiz.

Şarap hemen her toplumda dinsel bir önem kazanarak binlerce

yıllık yolculuğuna başlamış... Öyle ki, Antik Çağ'da birçok uygarlık kendi 'Şarap Tanrısı'nı yaratmış. Mısırlılar 'Osiris', Yunanlılar 'Dionysos', Romalılar ise 'Bacchus' adını vermişler şarap tanrılarına.

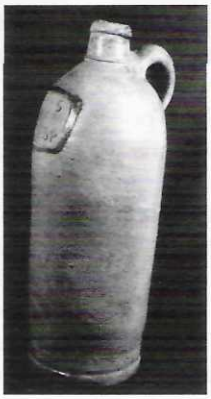
Nuh Peygamber ile adı anılır olmuş şarabın. 'Büyük Tufan'ı anlatan tek tanrılı dinlerin kutsal kitapları; Tevrat ve İncil, birçok bölümünde şaraptan söz etmiş.

Hıristiyan dininde şarap neredeyse 'kutsal' kabul edilmiş. Hazreti İsa, son akşam yemeğinde ekmekle şarabı havarilerine, "Bu benim etim, bu da kanım" diyerek dağıtmış. Hıristiyan cemaati ise şaraba batırılmış ekmeği, 'komünyon' ayini olarak binlerce yıl sürdüre gelmiş...

İlk yazılı kaynaklar, şarabın kökeninin Anadolu, İran ve Kafkasya olduğunu bildirirler. Ancak şarap kültürünün geliştiği yer, Anadolu olur. M. Ö. 2000 yıllarında Anadolu'ya gelerek büyük bir uygarlık kuran Hititler, şarap kültürünün temellerini atarlar. Altı yüz yıl süren bu uygarlık, ardında şarap kapları, üzüm ve şarap figürlü kaya resimleri, heykeller bırakır.

Bağcılık kültürü Anadolu'nun doğusuna doğru yayılır; Eski Mısır, şarap kültürünün en ileri uygarlıklarından biri olarak tarihe geçer...

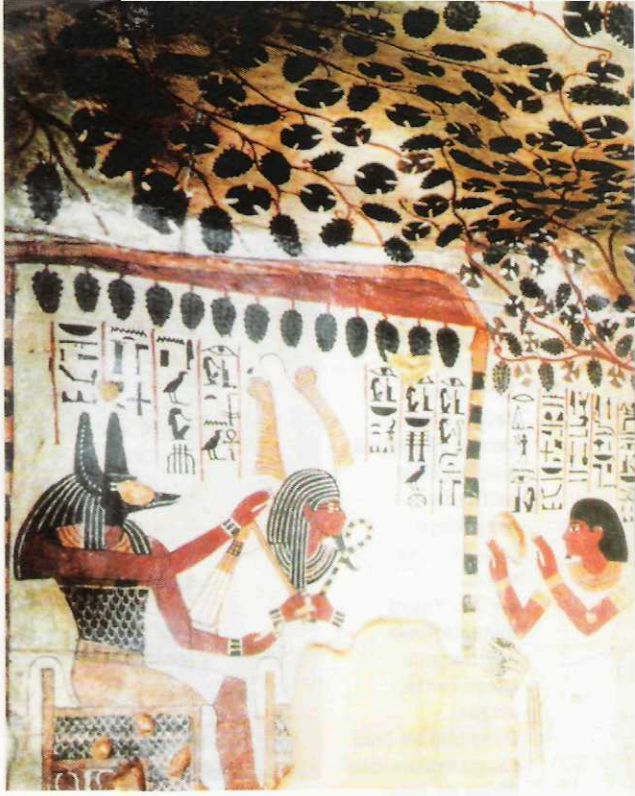
Mezopotamya'da bağcılık ve şarap üretiminin ve elbette ki ticaretinin gelişkinliği, M. Ö. 1700 yılına ait Babil Kralı Hammurabi'nin kendi adıyla anılan kanunları arasına, şarap ticareti ve tüketimini düzenleyen maddeler bulunmasından da anlaşılır...

Daha da doğuda, Çin'de, yine M. Ö. 2000'li yıllarda başlayan bağcılık ve şarapçılık, daha sonra imparator tarafından yasaklanır.

Bağcılığın ve şarabın batıya yayılması ise, M. Ö. 2200'lü yıllardan başlayarak Anadolu'dan Girit ve Ege adalarına yerleşen Minos uygarlığı sayesinde olur.

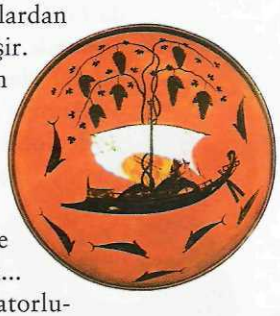

Bağ ve şarap Eski Mısır kültüründe 'yeniden doğuş' inancıyla birleşirdi (üstte; Firavun Senefer'in mezarı). Eski bir şarap testisi (solda).

BAĞCILIK AVRUPA'YA TAŞINIYOR

Minoslular tarafından Girit'te başlatılan bağcılık, daha sonra Mora Yarımadası ve Trakya'ya yayılır.

Şarap kültürü Avrupa'ya M. Ö. 600'lü yıllardan başlayarak yerleşir. Denizci bir toplum olan Fenikeliler, özellikle bugün de ileri bir şarap kültürüne sahip Fransa ve İtalya ile tanıştırırlar şarabı...

Roma İmparatorluğu döneminde, doğuya ve batıya doğru ticarette birinci sırayı şarap almaktadır. İmparatorluğun büyüdüğü dönemde Almanya'nın Ren Vadisi'nde de üzüm bağları yaygınlaşır.

Roma'nın çöküşüyle birlikte, şarap ticareti gerilemeye başlar. Ancak bu dönemde Avrupa'da hızla yayılmakta olan Hıristiyanlığın etkisi al-

Üzüm salkımlarıyla süslü bir tabakta, Eski Yunan'ın şarap tanrısı Dionysos'un figürü (üstte). Roma dönemi Avrupa'sında şarap ticareti oldukça gelişir (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Ortaçağ Avrupa'sının ünlü manastırlarının her biri, hem büyük birer şarap üreticisi hem de tüketicidirler (sağda).
17. Yüzyıl'a kadar, üzümün şaraba dönüşümü oldukça ilkel şartlarda gerçekleşir (sağ üstte ve altta).
Bir 13. Yüzyıl minyatüründe bağ budama işlemi (altta, ortada).
Dünyanın en ünlü şampanyalarından birine de adını veren Dom Perignon'un buluşları, şarapçılığın gelişiminde bir kilometre taşıdır (altta, en sağda).

tında, şarap ticaretiyle uğraşanlar yeniden eski güzel günlerini yaşamaya başlarlar.

MANASTIRLARIN GÖLGESİNDE

Ortaçağ'da bağcılık ve şarapçılık manastırların himayesinde gelişir. Ticari ve manevi olarak yaygınlaşan şarap kültürü, Avrupa'da kök salar...

Şimdi, zaman yolculuğunda bir sıçrama yaparak şarap tarihinde dönüm noktası olacak bir olayı aktaralım:

Avrupa'da ne savaşlar, ne de doğal afetler bağcılık ve şarapçılığı yok edemezler; ama hava ile temasa geçtiğinden çabuk bozulan şarap, saklanması zor bir içkidir. Tahta fıçılarda muhafaza edilir fakat en çok üç yıl içinde de bozulur. İşte, 17. Yüzyıl'ın sonunda, bir Benediktenkeşişi olan Dom Pierre Perignon (1638-1715), şarap üretimiyle ilgilenmeye başlar. Şarabın hava ile temasını kesmek için, dar ağızlı ve mantarla kapatılan şişeyi şarapçılığa getiren Perignon sayesinde, insanoğlu 'yıllanmış şaraplar' içmeye başlar... Sırası gelmişken, belirtmeden geçmeyelim: Perignon aynı zamanda şampanyayı da bulur ve onun kendi adıyla anılan şampanya bugün de baş sıradadır.

TÜRKLER VE ŞARAP

Şarabın Avrupa'da yaptığı yolculuğu anlatmayı bırakıp artık yurdumuza dönelim... Türkler 11. Yüzyıl'da Anadolu'ya yerleştikten sonra da bu topraklarda bağcılık gelişmeye devam eder.

Türkler diğer Müslüman toplumların tersine, şarabı yasaklamamış; Müslüman olmayan ve egemenlikleri altında yaşayan Hıristiyanların şarap üretmelerini engellememişlerdir: Özellikle yeni gelişmekte olan sofralık üzüm yetiştiriciliği Osmanlı döneminde, Balkanlar'dan başlayarak Avrupa'ya yayılır.

Müslüman halk arasında şaraplık üzüm üretenler çoktur. Ancak şarap üretmezler. Şarap üretimi ve ticaretiyle uğraşanlar, Hıristiyanlardır. Kıbrıs ve Ege adalarında üretilen şaraplar Avrupa'ya satılır.

KANUNÎ DÖNEMİNDE

Osmanlı padişahları tarafından uygulanan yasaklara rağmen, Müslüman halk arasında da şarap tutkusu yaygındır. Müslüman halka şarap üretmek ve satmak yasaktır. Bu nedenle şarap üreticiliği ve meyhanecilik Rum ve Yahudi-

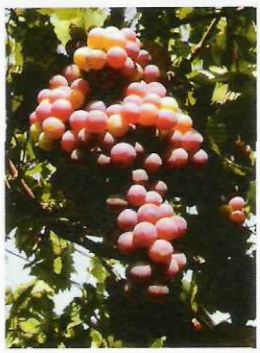

ler tarafından yapılır. Yahudilerin ürettiği şaraplar çok beğenilir. Bunun nedenini, 1550'li yıllarda Kanunî döneminde Avusturya elçilik heyetiyle İstanbul ve Anadolu'ya yolculuk eden ve bu yolculuğu "İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü" adlı kitabında anlatan Hans Dernschwam'dan okuyalım:

"Türkler memleketlerinde güzel üzüm bağları yetiştirirler, fakat şarabı aleni olarak içmezler. Ne şarap yapacak presleri, ne de şarap fıçıları var. Sonbaharda üzümleri ya yer yahut da turşu kurup kış için saklarlar. Üzümden tatlı bir içki kaynatırlar. Şerbeti de balla yaparlar. Greklerin 'mellicratum'u gibi bunu taş veya toprak kaplarda muhafaza ederler. Anadolu'da bu içkiyi içtik. Rumlar ve Yahudiler ise üzümü toplayıp suyundan şarap yaparlar ve bunları sonra İstanbul'a veya diğer yerlere sevk ederler. Rumlar şaraba çok su katıyor. Yahudiler bunu yapmıyor. Şarabın büyük kısmını Yahudiler yapıyor. Birçok yerden gelen şaraplar arasında en iyisi Yahudilerinkidir."

Osmanlı döneminde şarap kültürünün ne kadar gelişmiş olduğunu da bir başka gezginin, adı bilinmeyen bir İspanyol gezgininin Kanunî döneminde yaptığı yolculuğun notlarından okuyalım. El yazmalarından, Manuel Serrano Y. Sanz tarafından "Türkiye'nin Dört Yılı, 1552-1556" ismiyle yayımlanan kitapta, arkadaşının "Şarap içilmediğine göre, meyhaneleri de yoktur" sorusuna Pedro, şu yanıtı verir: "Türkler içmez ama Hıristiyanlar ve Yahudiler içerler. Çok iyi ve ucuz meyhaneleri vardır. Girdiğimiz meyhanede soru yağmuruna tutulduk. 'Beyaz mı, kırmızı mı, Kandiye mi, Gelibolu mu?' derler. Birini seçerseniz 'Kaç yıllık' diye sorarlar."

Kırmızı şaraplar hakkında ise şu bilgiyi verir Pedro: "Rumların 'Topiko' dedikleri, yerli manasına geleni en üstünüdür. Sert ve rengi açıktır. Binliğini iki asperoya verirler. Bizdeki 'Toro'ya benzeyen Midilli ve Sakız'ın koyu şaraplarının binliği bir buçuk asperodur. Binliği yedi maravediye olduğu için esirlerin içebildikleri, Trabzon, Marmara Adası ve Eğriboz'dan gelen şaraplardır."

Bir yüzyıl sonra da Evliya Çelebi, "İstanbul'un dört çevresinde meyhaneler çoktur" der ve yüzlerce meyhaneden dem vurur... IV. Murad'ın duman attırdığı 'yasaklı' dönemler olsa da olmasa da, bu böyledir.

1850'lerde demiryolları devreye girene kadar, deniz ya da karayoluyla şarabın nakliyesi, oldukça zahmetli bir uğraştır (üstte).

CUMHURİYET'E DOĞRU...

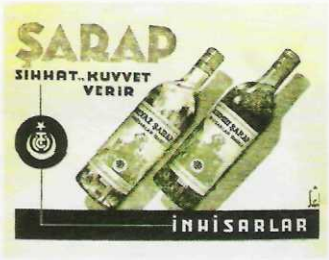
Aradan bir yüzyıl daha geçince, özellikle II. Meşrutiyet'in ilanından sonra, içki yasağı iyice gevşer. 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısından sonra Müslümanlar da şarap üretmeye başlarlar. Bu dönemde Türk şarapları Avrupa'da içilen içkilerin başında gelir; çeşitli *sergi ve fuarlarda birincilikler* alınır...

Prof. Haydar Kazgan, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e

Hûbannâme'den bir minyatür detayı: 1750'ler sonrasında bir mirasyedi, meyhanede eğleniyor (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

1930'lu yıllarda İnhisarlar (Tekel) İşletmeleri'nin ürettiği beyaz ve kırmızı şaraplar için verdiği ilan (sağda). **Anadolu'nun Ege kıyılarında bağbozumu** (en sağda). **Aynı zamanda rakısı da üretilen Bahçe Şarabı'nın 1937 yılında verdiği bir gazete ilanı** (sağ altta).

Şirketleşme" isimli kitabında, Osmanlı dönemi şarapçılığı hakkında şunları yazar: "Osmanlı ülkesinin her tarafında üzüm yetiştirilip şarap imal edildiği halde, Beyoğlu vitrinlerinde, bu semtin lüks lokanta ve birahanelerinde Fransız, İtalyan şarapları şişe şişe boy göstermekte idi. Hele eczanelerdeki, şaraptan yapılan kuvvet ve iştah açıcı şurupların tümü ithal malı idi. İstanbul'un kenar mahallerinde yerli şarabın okkası üç kuruşa içilirken, Beyoğlu'nda lüks lokantalarda ithal malı şarapların yarım litrelik şişesine bunun beş misli ödeniyordu."

Kazgan, üzümlerden de söz eder: "En iyi rezaki üzümün okkası pazarlarda 60 para idi. 27 Ocak 1883 günü 'La Turquie' gazetesinde yayınlanan Türkiye'deki bağcılık konulu bir yazıda, Türk üzüm çeşitleri olarak çavuş üzümü, yapıncak, misket, parmak ve çamburla kara üzümü gösteriliyor ve bunların hiçbir ülkede benzeri olmayan nefasette üzümler olduğu ifade ediliyordu."

Birinci Dünya Savaşı öncesi var olan şarap üretimi, önce 'Harb-i Umumi'den sonra da Kurtuluş Savaşı'ndan olumsuz etkilenir... Özellikle Trakya ve Ege bölgesinin işgali sırasında, bağlar büyük zarar görür. Şarap üreten Hıristiyanların Anadolu'dan kaçması ya da 'Mübadele' nedeniyle göçü de bunun üstüne eklenince, şarapçılığımız kötü günler yaşamaya başlar.

Tekel tarafından Anadolu'da şarapçılığı geliştirme amacıyla açılan 'Deneme Şarap Evleri'nden biri olan Bilecik Deneme Şarap Evi, 1943 yılında üretime başlar (altta).

1930'LARDAN BUGÜNE

Cumhuriyet ile birlikte yeniden gelişen şarapçılığımızın tarihini, Prof. Fatma Doğruel ve Prof. Suut Doğruel'in yazdıkları "Osmanlı'dan Günümüze Tekel" isimli kitaptan okuyalım:

"Cumhuriyet kurulduğu zaman, şarapçılık gerek üretim miktarı, gerekse kalite bakımından hiç de iyi durumda değildi. 1928'de toplam şarap üretimi yaklaşık 2,7 milyon litreydi. Şarapçılıkta asıl gayretler 1930'larda başladı. 1940'lı yıllar ise, üretimi arttırmak ve kaliteyi iyileştirmek konusunda yoğun bir çabanın gösterildiği yıllardı. Bu dönemde şarap üretimi Tekel tarafından iki önemli fabrikada yürütülmekteydi. Tekirdağ Fabrikası ilk endüstriyel şarapçılık işletmesiydi (1931). 1935 yılında ikinci büyük şarap işletmesi olan İzmir Fabrikası açıldı ve bu fabrika 1941'de geliştirildi."

1940'lı yıllarda ise daha özel çalışmalar gündeme geliyor: "Bunlardan biri şarap deneme evlerinin kurulması, diğeri ise, 1944 yılından başla-

yarak üreticileri ödüllendirmeye yönelik şarap yarışmalarının yapılmasıdır. Şarap deneme evleri ilk olarak 1943 yılında Anadolu'nun altı bölgesinde kuruldu. Bu deneme evlerinin sayısı 1944'te 16'ya, 1945'te 24'e ve 1946'da 28'e çıktı."

Cumhuriyet ile birlikte Tekel dışında da şarap üreten özel şirketler ortaya çıkar. Bu şirketlerin en tanınmış olanlarına kısaca bir göz atarak yazımızı noktalayalım:

Halen faaliyetlerini sürdüren en eski şarap şirketlerden biri olan Doluca'nın geçmişi, Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar uzanır. Almanya'da Geisenheim Şarapçılık Enstitüsü'nde eğitim gören Nihat A. Kutman, 1926'da Türkiye'ye dönerek Galata'da 'Vinikol Şarap Evi'ni kurar. Bugünkü Doluca'nın temeli olan bu şirketin şarapları, Mürefte ve civarındaki bağlarda yetişmekte olan Yapıncak ve Karalahna üzüm cinslerinden üretilir.

Türk şarapçılığının bir diğer büyük ismi olan Kavaklıdere, 1929'da, Cenap And tarafından, Ankara'da geniş bağları ile ünlü Kavaklıdere semtinde kurulur... Hititlilerden beri Anadolu'da yaşamını sürdürebilmiş ünlü 'Kalecik Karası' üzümlerinden üretilen şaraplar, kısa sürede bütün ülkede tanınır.

Sevilen Şarapları ise, 1942'de İzmir'in Çankaya semtinde, İsa Güner tarafından üretilmeye başlanır. Şaraplık üzümleriyle ünlü Tokat'ta, M. Vasfi Diren tarafından kurulan Diren şarapları, 1958'de üretilmeye başlanır.

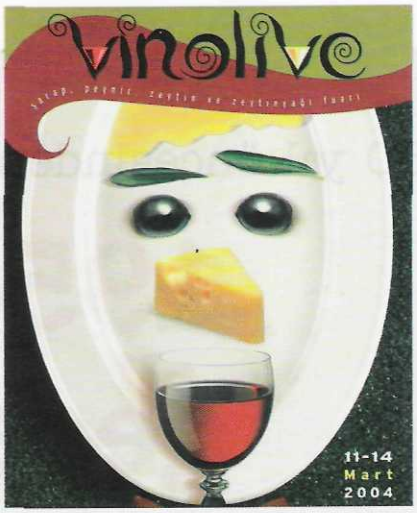
Elbette şarap tarihimiz içinde yer verilmesi gereken şarap üreticileri bu kadar değil; ancak ne yazık ki, bize ayrılan yer bu kadar!

Son yıllarda Türk şarapçılığındaki gelişme, şarap üreticilerini ve elbette ki şarapseverleri mutlu etmekte. Birbiri ardına açılan yeni bağlar, şarapçılığımızın gelişmesine katkıda bulunacak yeni yasalar ve en önemlisi, iç pazarda giderek artan tüketim, bu gelişmenin göstergelerinden birkaçı... ■

İzmir'de şarap ve zeytinyağı buluşması

Kültür tarihi incelemelerinin tartışılmaz ismi Victor Hehn, doğanın yapısını, 'doğanın bir olgusu' diye görmez. Bunu, uygarlık sürecinin bir ürünü diye yorumlar. Genel geçer kanının tam aksine, yerleşik yaşama geçişin ilk adımı tarım değil ağaççılıktır. Çünkü tarımcılıkta 'öngörü' denilen şey, "yalnızca bahardan güze kadardır". Oysa ağaç, örneğin asma ya da zeytin ağacı, "meyve verene kadar yıllarca bakılmak ve sulanmak zorundadır". İşte bu açıdan tarihte, bağcılık, şarapçılık ve zeytinyağı üretimi daima yüksek bir uygarlık göstergesi olmuştur... Bu çerçeveden bakıldığında, önümüzdeki günlerde ülkemizde ilginç bir etkinlik gerçekleşecek: 'VINOLIVE Şarap, Zeytin, Zeytinyağı ve Peynir Fuarı, 11-14 Mart 2004 tarihleri arasında İzmir'de yapılacak. Kültürpark'taki fuar alanında uluslararası katılıma da açık olacak bu etkinlik; şarap, zeytin ve peynir konularını bir arada kucaklayan ilk 'gurme fuarı' özelliğini de taşıyor. Vinolive Fuarı boyunca sürdürülecek olan seminerlere, konularında uzman uluslararası konuşmacılar da katılacaklar.

İstanbul Kadıköy'de 19. Yüzyıl'da Koço Yorgiadis tarafından üretilen 'Kuvvet Şarabı', çok beğenilir (solda, en üstte). **İnhisarlar (Tekel) İşletmeleri'nin Misket Şarapları için 1930'lu yıllarda verdiği bir ilan** (sol üstte). **Tekel Ürgüp Şarap Fabrikası, 1943 yılında açılır: Fotoğrafta, Ürgüplü bağcıların üzümleri, fabrika önünde** (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

50 yıl öncesinden bir anket...

1954'e geçerken

'Resimli Hayat' dergisinin anketini yanıtlayan dönemin popüler şahsiyetleri, bize hem 50 yıl öncesinin 'havasını' hem de kendilerinin hayat karşısındaki duruşlarını aktarıyor.

Fahrettin Kerim

Sıddık Sami

FEZA KÜRKÇÜOĞLU

Resimli Hayat dergisi, Ocak 1954 tarihli sayısında, o dönemde pek moda olan anketlerden birini yapmış.

"1954'e Geçerken" başlığı ile yayımlanan ankette, dönemin popüler isimlerinden 1953'ü değerlendirmeleri istenmiş... Önce Resimli Hayat dergisinin sorularını okuyalım:

"İki yılın eşiğinde bazı ilim adamlarımız, yazar, fıkracı ve sanatkârlarımızla bir anket yaparak aşağıdaki sualleri sorduk:

1 *1953 yılında sizi çok sevindiren hâdise nedir?*

2 *1953 yılında sizi çok üzen hâdise nedir?*

3 *1953 yılında oynanan piyeslerden en çok hangisini beğendiniz?*

4 *1953 yılında okuduğunuz roman, hikâye ve şiirlerden en çok beğendikleriniz?*

5 *1953 yılında en çok beğendiğiniz sergi?*

6 *1954 yılı için istediğiniz üç dilek?"*

İlk yanıt, 24 Ekim 1949'da, o dönemdeki uygulamaya göre, vali ve belediye başkanlığı görevlerini birlikte yürütmek üzere atanan Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay'dan...

Halk tarafından, kısa boyu nedeniyle, 'mini mini valimiz' diye de adlandırılan Fahrettin Kerim'in yanıtlarını okuyalım şimdi:

"1. Birbirinden hoş şeylerle karşılaştım, bol bol ilkokul binası açtım. Tanzim satışları başarılı oldu, sevindim. Klâk-

1953'te Paris'te ünlü Alman piyanist Wilhelm Kempff ile birlikte konser veren 'Harika Çocuk' İdil Biret (altta). Suna Kan ve kemanı (sağ altta).

Burhan Felek

Doğan Nadi

son Pavyonu'nu açtım, hepsinin üstüne Belediye Sarayı'nın temelini attım. Bir belediye reisi için, bunlar iyi şeylerdir.

2. Ulu Tanrı'ya hamd olsun; böyle bir şey hatırlamıyorum.

3. Çok piyese gidemiyorum, 'Ziyafet' de, 'Yavru Kartal' da hoşuma gitti.

4 ve 5 için: Maalesef sergilere gidemiyorum. Roman ve hikâye de okuyamıyorum. Geçen yılın beni en çok tatmin eden sanat olayları, Güzel Sanatlar Akademisi'nin açılışı, harika kızlarımız İdil Biret ile Suna Kan'ın konserleri ve Konservatuvar'ın pazar konserleridir.

6. Metro'nun temeli, Köprü'nün temeli, üçüncüsü de kafamın içinde, onu 1954 yılının sonunda söylerim..."

Dönemin 'İstanbul Vali ve Belediye Reisi' Gökay'ın 'kafasının içindeki', 1954 yılının sonunda açıklayacağını söylediği 'olay', 1955-56 arasında İstanbul'u hallaç pamuğu gibi dağıtan 'İmar Hareketi' daha doğrusu, 'istimlak' olsa gerek...

Resimli Hayat'ın sorularına yanıt veren bir diğer ünlü de Burhan Felek olur. O yıllarda, Cumhuriyet gazetesi yazarlarındandır Felek. Aralıksız olarak tam 58 yıl boyunca, İstanbul hakkında kaleme aldığı 'şehir yazıları' ile tanınan Felek, 1976'da uzun yıllar başkanlığını yaptığı Gazeteciler Cemiyeti tarafından "Şeyhü'l-muharririn" (Yazarların Şeyhi) unvanını alacaktır. İşte Babıâli'nin usta kaleminin yanıtları:

"1. Rahatsız olan validem muhlisinizin iyileşmesi.

2. Validemin rahatsızlığı.

3. Oynanan oyunlar o kadar çok ki, maamafih (bununla beraber) Muammer Karaca'nın 'Cibali Karakolu'nu pek beğendim.

4. Henüz bu roman ve hikâyeler bence bitmiş değildir.

5. Bir muhallebici dükkanında gördüğüm eski İstanbul.

6. Sevgi, anlayış ve müsamaha."

Sırada o yıllarda İstanbul

Üniversitesi İdare Hukuku ve İdarî İlimler Enstitüsü müdürlüğünü yapan Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar var. Onar, 1959 yılında yeniden rektör seçilecek ve Demokrat Parti'nin son günlerinde üniversitedeki olaylar nedeniyle iktidarın hışmına uğrayacaktır.

Ancak 1960'tan sonra da Onar, 1961 Anayasası'nı hazırlamakla görevli bilim kuruluna başkanlık edecektir... Kendine özgü üslubuyla

Yıl 1954: Gazeteci Bedii Faik, Devlet Bakanı Mükerrem Sarol'a hakaret suçlamasıyla, bir süre İstanbul Ceza ve Tevkif Evi'nde kalacaktır (üstte). **Haziran 1957: İstanbul'da 'istimlak' sürüyor** (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

1953'ün beğenilen oyunlarından biri de, Gençlik Tiyatrosu'nda Avni Dilligil'in yönetmenliğini yaptığı 'Yavru Kartal' idi: Sahnede, Cahide Sonku ve Hadi Hün...

Onar'ın yanıtları da şöyle:

"Suallerimizi henüz geçirmekte olduğum bir soluk algınlığı sırasında aldım. Hastalıklar hafif de olsa insanı biraz kötümser yapıyor. Bunun için cevaplarımın mazur görülmesini ve kimseyi incitmemesini isterim.

Dünyanın ve bu arada memleketin haline bakınca, 1953 senesinde insanı sevindirecek bir hâdise bulmaya veya üzen hâdiseler arasında bir derecelendirme yapmaya imkân var mı?

50'li yıllardaki siyasî polemiklerin 'renkli' şahsiyeti Demokrat Parti Samsun Milletvekili Tevfik İleri (sağda, en üstte). Orhan Kemal'in 'Bereketli Topraklar Üzerinde' romanının ilk baskısı (sağda, ortada). Başarılı komedyen Muammer Karaca (üstte).

1953'ün sanat eserlerini, benzerlerini, hattâ aynı ekole mensup olanlarıyla mukayese edince en güzelini bulmak kabil mi? Bunun sebebini takdir etmiyor değilim, fakat bu anket cevabının bunları tetkik ve münakaşa yeri olduğunu zannetmiyorum.

Bugüne ve geçmişe bakınca, 1954 yılı zarfında ciddî ve esaslı bir arzumun gerçekleşmesini isteyebilmek veya düşünebilmek, çok iyimser bir politikacıdan veya imanlı bir partizandan gayrısı için, bir hayalden başka ne olabilir?"

Şimdi de, yine bir gazeteci ve Cumhuriyet gazetesinin kurucusu olan Yunus Nadi'nin oğlu, Cumhuriyet gazetesi yazarlarından Doğan Nadi'nin esprili yanıtlarını okuyalım:

"1. Üzülecek bir şey olmaması.

2. Sevinilecek bir hâdise olmaması.

3. Cibali Karakolu. Muammer Karaca.

4. Anlıyabildiklerimin hepsi. (Not: Hiçbirini anlayamadım.)

5. Görebildiklerimin hepsini. (Not: Ayıp mı acaba? Hiçbirini görmedim.)

6. a - Samet Ağaoğlu'nun, b - Seyfi Kurtbek'in, c - Tevfik İleri'nin tekrar iş başına gelmeleri. (Mühim not: Derhal tekrar düşmeleri şartı ile.)"

Ankete katılan son 'ünlü' ise Dünya gazetesi yazarlarından Bedii Faik. İşte bu sivri kalemli 'fıkracı'nın yanıtları:

"1 ve 2 için: 1953 yılının sevinci de üzüntüsü de oğlumdan geliyor. Ameliyat oldu çok üzüldüm, iyileşti sevindim. Düşünün oğlum dört yaşında.

3. Hiç piyes seyretmedim.

4. Orhan Kemal'in 'Bereketli Topraklar Üzerinde' isimli romanı. Yaşar Kemal'in 'Sarı Sıcak'ndaki hikâyeleri. Yazık ki, 1953'te Orhan Veli ölmüş. ('Artık yok' anlamında olmalı; Orhan Veli 1950'de hayata veda etmişti).

5. Balaban'ın sergisi.

6. İktisadî durumumuzun düzelmesi, gazetenin satışı, para, para, para. Görüyorsunuz ki, her şey ona dayanıyor." ■

Muammer Karaca Tiyatrosu tarafından 1953'te sahnelenen 'Cibali Karakolu' 20 yıla yakın sahnede kalacaktır.

Osmanlı'da belediye ve ilk 'Başkan' Hızır Bey

popüler tarih

populer.tarih@dunya.com Mart 2004 Sayı 43 4.000.000 TL

İmparatorluklar döneminde

BALKANLAR

Abonelere 'özel hediye' bir kitap daha

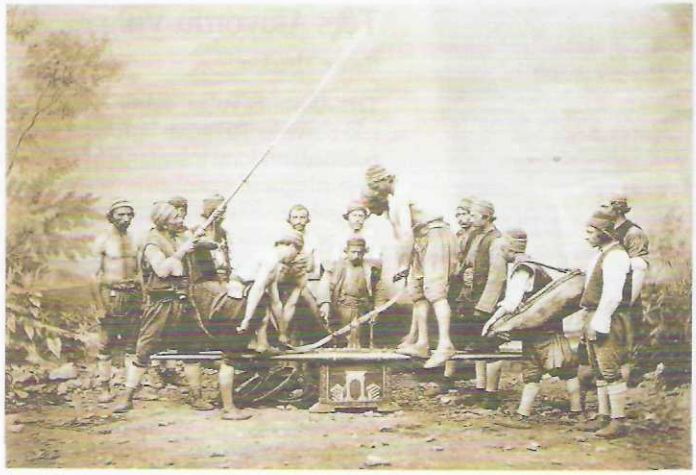
merakediyorum@googlegroups.com

◆ Hazırlayan: Lale Uçan
laleucan@yahoo.com

Mahallenin haşarı çocukları

Tulumbacılar

Resimli Ay dergisine göre, çıplak baldırlarıyla tulumba sandığının peşinden koşturan tulumbacılar, 'roman gibi' yaşamlarına, 'bir kadın hikayesi' sıkıştırma fırsatını dahi bulamazlardı...

"*Tulumbacılık İstanbul'un En Canlı Sporu/ Emin Ali:* Tulumbacılar, İstanbul sokaklarında yalın ayak başı kabak, sırtlarında rengi uçuk bir mintan, çıplak baldırlarla küçük bir tulumba sandığı koşuşturan, 40-50 kişilik bir kafiledir. Durmadan dinlenmeden koşarken, sürekli naralar atarak kendilerini gösterirler. Aynı zaman diliminde, tulumbacılarını seyretmek için geç vakitlere kadar sokak başlarında bekleyen ya da sabırsızlıkla kafileye takılan grupları da görmek mümkündür. Tulumbacılar, bir kesimi böyle peşi sıra sürüklerken, diğer kesimde derin bir nefret hissi uyandırırlar. Onlar için tulumbacıların, işini gücünü bırakıp kan ter içinde koşuşturmalarının bir anlamı vardır, çapula koşmak... Bunlara göre tulumbacılık, şehirde eşkıyalığın bir takım baldırı çıplak tarafından yapılan serbest bir teşkilatıdır. (...)

Pek çok kişi, tulumbacıyı ilk bakışta çapulcu gibi görebilir. Halbuki teşkilatın yapısında bu gibi kişilerin barınabileceğine inanmak yanlış olur. Tulumbacı, yaptıklarıyla mahallede nam salmış kimsedir. Mahallenin bekçisi, imamı, muhtarı bunların hepsini tanır. İstanbul'un pazar yerlerine yakın loş mahallerinde bir kahveyi kendilerine merkez kabul ederler ve sayıları da bellidir. Bunlar, mahallenin en haşarı ve en uçlarıdır. Külhanbeylerin, namdar hırsızların çoğu, ocakta bir imtihandan sonra sandığa hizmet etmeyi tercih eder. Çoğu adam dövmüş, sarhoş olmuş, ağzını bozmuş ve bir iki kere karakolu boylamıştır; fakat hırsızlık asla. Bu gibilerin semtte yaşama imkanları da yoktur. Tulumbacıların, yangında yağma yapmaları da pek mümkün değildir. Polis, jandarma, seyirciler, yangın yerine koşuşturur. Bu kadar insanın gözü önünde bir yağma da söz konusu olamaz. Bu

sûrette iş ferdî hırsızlığa kalır. O zaman omuzdaşlar o kadar çabuk haber çıkartırlar ki, mesele hemen karakola akseder. Çete oluşturmalarını beklemek de abestir.

Tulumbacıyı anlamak için, bir de onu gece yarılarından sonra İstanbul karanlığa daldığı zaman görmek gerekir. Bekçinin ilk 'Yangın var!' sedası sokaklarda çınlarken, tulumbacı yatağından fırlar. Tulumbacı ocağı, öğle tesadüfen bir iki saat içinde toplanan bir sürü de değildir. Reis, sandığa senelerce hizmet etmiş yaşı ilerlemiş bir tulumbacıdır; grubu idare eder. Sandık kalkıncaya kadar başlarında bulunur. İlk gelenlerden bir fenerci, borucu, hortumcu ve 8 omuzdaştan oluşan 12 kişilik bir grup teşkil edilir. Artık onları tutmak mümkün değildir. Fenerci muşamba fenerini yakıp öne geçer. En hevesli ve genç olanı boruyu eline, hortumcu hortumu sırtına alır. Omuzdaşların kimle nöbet değiştireceğini kısaca tayinden sonra ses kesilir. Bismillah çekilerek sandık omuzlanır; tulumbacılar, beş on saniye sonra karanlık içinde kaybolur. Reisin kahvede artık gözüne uyku girmez. Geç kalanları birer birer olay yerine sevk eder ve sandığın dönüşünü bekler. Gerçi sandığın bazen alakasız semtlere saptığı görülmüşse de bu gibi aksilikler tulumbacıları yıldırmaz!

Hikayeler, kahramanlıklar, bu alem için dillendirilen manasız sözler, özellikle tulumbacıların dönüş zamanı için anlatılır. Küçük bir olay büyük bir hadise gibi dillendirilir. Tulumbacının yaşamı roman gibidir. Hayat, çoğu zaman ona başından bir kadın hikayesi geçirecek fırsatı vermez. Onun hayat macerası, tulumbasının etrafında döner."

(Resimli Ay, 1340, 4, S. 37-39)

Mesaiye hazırlık...
- Birader, kaleme gitmeden şurada kahve içelim...
- Bırak Allahını seversen, geçen sabah içtim, dairede uyku tutmadı...
(Akbaba, No: 599, 1928, S. 1)

'Tabiata karşı muhabbet hissi'

93 Harbi'yle Osmanlı'da gerçekleştirilen yenilikler arasında ziraat da vardır. Bu münasebetle, Fransa'ya ziraat eğitimi için talebe gönderilir. Ardından çeşitli ziraat okulları açılır. Bursa Ziraat Ameliyat Mektebi, bunlardan sadece biridir. Bu ziraat mekteplerine, memleketin her tarafını dolaşarak üretimi artırmak için rehber olacak seyyar öğretmenler de tayin edilir. Mektepte, ziraatla ilgilenen insanları ekonomik yönden tatmin edecek bir mahiyette bilgi de verilir. İşin verimi yönünde çiftçiye sabanına, tarlasına, kısaca kendisini çevreleyen 'tabiata karşı muhabbet hissi' aşılanmaya çalışılır. Bunun başlangıç noktası, köy okulları olarak düşünülür.

Üstte; 'Bursa Ameliyat Mektebinde Harman Ameliyatı'.
(Tedrisat Mecmuası, 1913, S. 121)

'Kalpazanın derdesti'

"Kalpazan, Samatya civarında, Sulu Manastır'ın Kürkçü sokağında sakin, saatçi esnafından Kivork'tur. Resimde görüldüğü üzere, Samatya Polis Komiserliği vasıtasıyla, Ağustos'un yirmi dokuzunda kendi hanesinde sahte yüzlük imal ederken yakalanır. İcra edilen tahkikat neticesinde, itirafa mecbur kalır. Zaten yakalanışı inkara lüzum gösterilmeyecek bir sûrette olmuştur."

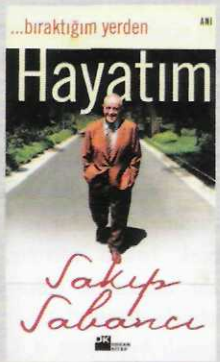
(Servet-i Fünûn, No: 89, 1890, S. 161)

merakediyorum@googlegroups.com

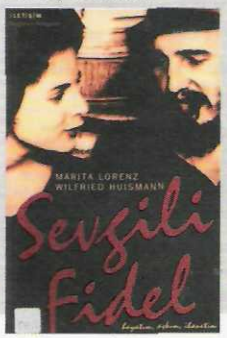
Yeniçeriler
Reşad Ekrem Koçu
Doğan Kitap, Ocak 2004, İstanbul

... bıraktığım yerden Hayatım
Sakıp Sabancı
Doğan Kitap, Ocak 2004, İstanbul

Sevgili Fidel / Hayatım, Aşkım, İhanetim
Marita Lorenz-Wilfried Huismann
İletişim Yayınları, 2004, İstanbul

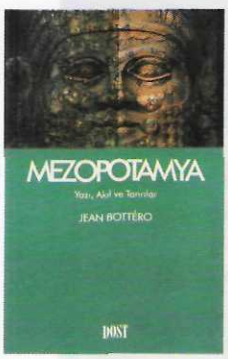
Hazar Ötesi Türkmenleri
Ekber N. Necef-Ahmet Annaberdiyev
Kaknüs Yayınları, Kasım 2003, İstanbul

Berenis'in Saçları (İskenderiye Kütüphanesi'nin öyküsü)
Denis Guedj
Güncel Yayıncılık, Ocak 2004, İstanbul

Modern düşüncenin aracı: Yazı

Eski Mezopotamya yani günümüz Irak'ının kucakladığı toprakların insanları, yazıyı keşfederek tarihi karanlıklardan çıkarmışlardı. Bugünün bilim adamları ise, Mezopotamya üzerine hâlâ keşfedilecek çok şey olduğunu düşünüyorlar. Asur bilimi üzerine çalışan en büyük uluslararası uzmanlardan biri olan Jean Bottéro, Fransa'da 1987'de yayımlanan kitabında, üç bin yıl boyunca varlığını koruyabilmiş ancak bizden iki bin yıl uzaklıktaki Mezopotamya uygarlığının 'siluetini' çıkarıyor. Üstelik Jean Bottéro bunu, analitik bir bakış açısıyla ve Mezopotamya uygarlığını günümüz anlayışlarına, Batı dünyasının algılama biçimlerine bağlayarak yapıyor...

Mezopotamya (Yazı, Akıl ve Tanrılar)
Jean Bottéro
Dost Kitabevi Yayınları, Aralık 2003, Ankara

Yerel siyasetin özellikleri

Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü'nde çalışmalarını sürdüren Dr. Ayça Kurtoğlu'nun 1998'de bitirdiği doktora tezi, Ankara'nın Keçiören Belediyesi'ne odaklanmış bir çalışma. Hemşehrilik ve şehirde siyaset konularını kucaklayan bu çalışmasını kitaplaştıran Ayça Kurtoğlu, kent belediyelerinin yönetiminde yürütülen ve genelde 'ulusal' siyasetin gölgesinde kalan ilişkiler ağını sergiliyor. 90'lı yıllar Türkiye'si üzerine çalışan araştırmacılar için ilginç bir kaynak...

Hemşehrilik ve Şehirde Siyaset
Ayça Kurtoğlu
İletişim Yayınları, 2004, İstanbul

Amerikalı gözüyle Türk köyü

ABD'de, Portland Eyalet Üniversitesi'nde antropoloji doçenti olan Joe E. Pierce, 60'lı yıllarda Türkiye'de 6,5 yıl kalmış ve Ankara civarında gezip gördüğü, araştırma yaptığı kimi köyleri, özel olarak da Demirciler Köyü'nü temel olarak 'Bir Türk Köyünde Yaşam' adlı çalışmayı kaleme almış. Bu kültürel antropoloji çalışması, o yıllarda bir Amerikalı antropologun Türk köylüsünü nasıl değerlendirdiğini ortaya koyuyor.

Kitabın ilk bölümünde, köylülerin sosyal ve kültürel yaşamı gündelik olaylar içinde incelenirken; ikinci bölümde köyün ve genel olarak Türk köylüsünün etnografik yapısı ele alınıyor.

Bir Türk Köyünde Yaşam
Joe E. Pierce
Epsilon Yayıncılık, Aralık 2003, İstanbul

LÜTFÜ TINÇ
lutfi.tinc@dunya.com

Selim İleri ve kadın kahramanlar

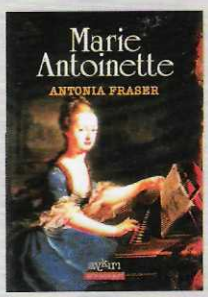
Doğan Hızlan'ın Hürriyet'teki 'Bugün Pazar' köşesinde 'Bu romanı ancak Selim İleri yazabilir' başlıklı yazısının yayımlandığı gün (15 Şubat 2004), ben de Selim İleri'nin Kamelyasız Kadınlar'ını okuyordum!

Hızlan, Popüler Tarih'in Şubat 2004 sayısında Orhan Koloğlu'nun kaleme aldığı Seniha Cemal'in yaşamöyküsünden söz ediyor; bu çileli ama soylu yaşamın, Osmanlı'nın Bahriye Nazırı, 4. Ordu Komutanı ve üç İttihatçı liderden biri Cemal Paşa'nın eşi Seniha Cemal'in yaşamının bir roman olabileceğini düşünüyordu... Orhan Koloğlu'nun yazısını Popüler Tarih'in sayfalarına aktarırken, bunu ben de düşünmüş; bir 'İttihatçı eşi' olmanın ağır bedelini ödeyen ama buna, 'eski zaman hanımefendilerinin' onurlu, tavizsiz ve hayata karşı mesafeli tavrı içinde katlanan Seniha Cemal'in mücadeleli yaşamından 'nefis bir roman' çıkabileceğini anlamıştım. Ama doğrusu, bunu kimin kaleme alabileceğini düşünmemiştim. Oysa Doğan Hızlan, hedefi on ikiden vurmuştu!.. Dediğim gibi, ben de o Pazar günü, Selim İleri okuyordum: 'Ne tesadüf!' dememek lazım; çünkü Selim İleri'nin Doğan Kitap tarafından üst üste basılan yeni ve eski kitapları, masamın üstünde uzun zamandır duruyordu... Ocak 2004'te yeniden basılan 'Kamelyasız Kadınlar'ın dışında, 'Yıldızlar Altında İstanbul', 'Deniz Kabukları' ve diğerleri...

Doğrusu, ilk baskısı YAZKO tarafından 1983'te yapılan 'Kamelyasız Kadınlar'ı, daha önce okuma fırsatı bulamamıştım. Ama 19. Yüzyıl sonu ve 20. Yüzyıl başı Türk Edebiyatı'nın yazarları ve roman kahramanlarıyla nasıl haşır neşir olduğunu yakından bildiğim Selim İleri'nin 'paradoks' kategorisine soktuğu bu makalelerini sindire sindire okumam gerektiğini biliyordum. İşte bu gecikmiş okumaları sürdürdüğüm sırada, Doğan Hızlan'ın yazısı, benim için büyük bir hediye oldu: Bir yandan, Selim İleri'nin kaleminden, Namık Kemal, Samipaşazade Sezai ve Halid Ziya Uşaklıgil'in 'kadın kahramanlarına' nasıl baktıklarını okuyor; diğer yandan Selim İleri'nin nasıl bir 'Seniha Cemal' yaratacağını düşünüyordum. Selim İleri'nin 'Kamelyasız Kadınlar'a bir 'Sonsöz' olarak eklediği bölüm, beni bu açıdan daha da heyecanlandırdı. Adeta bir 'roman kahramanı kadınlar' galerisine girdim. 1900'lerin başından 30'lu ve 40'lı yıllara doğru ilerlerken, hem kadın roman kahramanlarının 'ilk'lerini hem de onları giderek farklı boyutlara oturtan yazarlarıyla ilişkilerini izledim.

Marie Antoinette (Biyografi)
Antonia Fraser
Aykırı Yayıncılık, 2003, İstanbul

İki Şehrin Hikayesi (Ankara-İstanbul Çatışması)
Derleyen: Seyfi Özgider
Aykırı Yayıncılık, Kasım 2003, İstanbul

A'raf (Oslo Barışı'ndan El Aksa'ya Ortadoğu)
Bora Bayraktar
Aykırı Yayıncılık, Aralık 2003, İstanbul

Yahudi cemaatindeki Türkçüler

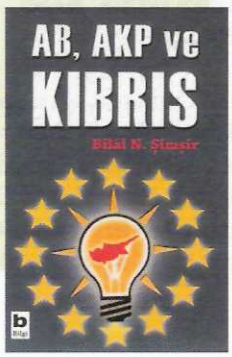
Türkiye Yahudilerinin yakın dönem tarihine ilişkin ayrıntılı araştırmalarıyla tanınan Rıfat N. Bali, son yıllardaki kimi çalışmalarını tek bir kitapta topladı. 'Tek Parti' döneminin gayrimüslimlere yönelik politikalarından Yahudi mültecilerin II. Dünya Savaşı sonrasında Filistin'e gidiş öykülerine kadar, farklı olayların ele alındığı makaleler içinde, beş seçkin Yahudi aydınının yaşamöyküsü, özel bir öneme sahip...

Devlet'in Yahudileri ve "Öteki" Yahudi
Rıfat N. Bali
İletişim Yayınları, 2004, İstanbul

Bilâl Şimşir'in 'Kıbrıs'ı

'Ermeni Sorunu' alanındaki araştırmalarıyla tanınan yılların diplomatı ve üretken yazar Bilâl Şimşir'in Kıbrıs Sorunu'na ilişkin kapsamlı çalışması, şu sıralar özel bir öneme sahip... Kıbrıs Sorunu'nu, Türkiye'nin erken genel seçim atmosferine girdiği 2002 Temmuz'undan ele alarak, son iki yılın gelişmelerini kapsamlı bir döküm içinde okura yansıtan Bilâl Şimşir'in çalışması, Kıbrıs'ın bugününe olduğu kadar, geçmişine bakanlara da perspektifler getiriyor.

AB, AKP ve Kıbrıs
Bilâl N. Şimşir
Bilgi Yayınevi, Aralık 2003, Ankara

merakediyorum@googlegroups.com

◆ Hazırlayan: Devrim Çakır
devrim.cakir@dunya.com

Modern kentliliğin laboratuvarı

'Altıncı Daire: İlk Belediye'

Beyoğlu Belediyesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi işbirliği ile düzenlenen ve İstanbul'un ilk modern belediyesi 'Altıncı Daire'nin öyküsünü anlatan daimî bir sergiye ev sahipliği yapıyor.

Beyoğlu Belediyesi'nin, İstanbul Bilgi Üniversitesi işbirliğiyle gerçekleştirdiği 'Altıncı Daire: İlk Belediye' sergisi, 16 Şubat'ta açıldı. İstanbul'da ilk modern belediyenin (Beyoğlu ve Galata Altıncı Daire-i Belediyesi) kurulduğu bugünkü Beyoğlu Belediye Binası'nda açılan sergiye, yirmiye yakın araştırma kuruluşu, sivil toplum kuruluşları, tarihçiler ve arşivciler destek verdi.

Sertaç Kayserilioğlu, Cengiz Kahraman gibi araştırmacılar ve Osmanlı Bankası Müzesi gibi kurumlar, 'Altıncı Daire' sergisine katkıda bulundu (altta ve sağda).

'Altıncı Daire'yi, dönemin fotoğraflarıyla desteklenen bilgi panolarıyla anlatan sergi, üç bölümden oluşuyor. İlk bölümde, Altıncı Daire'nin idarî yapısı ve kuruluşuyla ilgili düzenlemeler anlatılıyor. İkinci bölümde, Altıncı Daire'nin kurulduğu dönemde, sosyal-kültürel bağlam, sanat, mimarlık, kültür kurumlarındaki yenilikler ve ekonomi, ticaret, finans alanındaki gelişmeler yer alıyor. Üçüncü bölümde ise Altıncı Daire'nin, Beyoğlu ve İstanbul'da kent hayatına getirdiği yeniliklere, şehircilik hizmetlerine ve kurumlarına yer veriliyor.

'ALTINCI DAİRE' NASIL KURULDU?

19. Yüzyıl'ın ikinci yarısından itibaren, Avrupa'da merkezi yönetimler yerel yönetimlere yetki devrini gerçekleştirmeye başladılar. Daha önemlisi, modern bir kent yönetimi fikrinin ortaya çıkmasıydı. Düzenli bir kent oluşturmaya yönelik kurumlar, imar planları, mühendislik eğitimi almış uzmanların kentsel altyapıyı yeniden düzenlemeleri, kentlerin su, atık su, havagazı, ulaşım şebekelerinin kurularak şehir hayatının tümüyle değişmesi, bu gelişmenin en önemli göstergesiydi.

Aynı tarihlerde, Kırım Savaşı, Osmanlı ile Avrupa arasındaki ilişkileri pekiştirmişti. İstanbul'un bu savaşta önemli bir merkez olması, buradaki Avrupalı nüfusun önemli ölçüde artmasına neden oldu.

Kent, önemli bir çekim gücü oluşturduğu için İstanbul'un ticaret ve finans bölgesinde önemli değişimler başlamıştı. Bu nedenle, ilk modern belediye deneyiminin Beyoğlu'nda başlaması ve bu bölgede örnek bir belediyenin kurulması gündeme geldi.

Kuruluş aşamasında, Paris'te, kentin merkezinde yer alan belediye örnek alınarak, İstanbul'daki ilk belediyeye 'Altıncı Daire' adı verildi.

1857 tarihli nizamnameyle 'Altıncı Daire-i Belediye', sınırları içindeki mahalle, cadde ve sokaklarla kaldırımların düzenlenmesi; su yolu ve lağımların tamir ve inşa edilmesi; bu ortak mahallerin temiz tutulması ve sokakların aydınlatılması gibi görevlerle yükümlü kılındı.

Hizmetlerin yerine getirilmesi için gerekli gelirin vergilerle elde edilmesi amaçlandı. 'Altıncı Daire-i Belediye', bugünkü Beyoğlu'nda, belediyenin halen kullanmakta olduğu binada kuruldu.

'Altıncı Daire', ilk iş olarak Beyoğlu ve Galata'nın kadastro haritasını düzenledi. Bu kesimdeki mezar yerlerini şehir dışına naklettirdi. Tepebaşı ve Taksim'de birer umumî bahçe yapıldı. 1913'e kadar süren bu deneyimle, daha sonra kullanılan ve sürmekte olan kent yönetimi ile ilgili kurumsallaşma ilk defa yaşandı. 'Altıncı Daire', bu anlamda, değişik beklentilerin ve ihtiyaçların yarattığı modern kentliliğin laboratuvarı oldu.

Portre ustası Modigliani Sanal Müze'de

Eczacıbaşı Sanal Müzesi, ölümünün 120. yılında portre ustası Amendo Modigliani'yi retrospektif bir sergi ile anıyor. Bu aydan itibaren *'www.sanalmuze.org'* adresinde sanatseverlerle buluşacak sergide, sanatçının ilk yapıtları, heykelleri, portreleri, nüleri ve son dönem yapıtlarından oluşan 75 imge yer alıyor.

Sefarad Yahudisi bir ailenin çocuğu olan ve 1884'te İtalya'da doğan Amedeo Modigliani, 1902'de Floransa'da, Scuola Libera di Nudo'da (Çıplaklığın Serbest Okulu) Fattori'nin atölyesine katılarak sanat yaşamına başlamış; portre ressamlığında ustalaşarak, öldüğü 1920 yılına kadar hayatının geri kalan kısmını portrelere adamıştı.

Türk resminde 'Çıplak'

Milli Reasürans Sanat Galerisi, 2-27 Mart tarihleri arasında, Türk resminde çıplak bedenin kullanımına ilişkin bir seçki sergisi düzenliyor. 1945 sonrası üretilen çıplak içerikli resimlerden oluşan sergiye, 20. Yüzyıl'da çıplaklığa ilişkin fikirler geliştirmiş yazar ve düşünürlerin metinlerinden alıntılar eşlik ediyor.

'Dünden Bugüne Denizcilik'

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi'nin, her yıl geleneksel olarak düzenlemekte olduğu tarih seminerinin bu yılki konusu, 'Dünden Bugüne Dünyada ve Türklerde Denizcilik' olarak belirlendi. 17-18 Mayıs tarihlerinde, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi'nde yapılacak seminere katılmak isteyen akademisyenlerin ve araştırmacıların, 200 kelimelik tebliğ özetlerini, 15 Nisan 2004 tarihine kadar fakülteye ulaştırmaları gerekiyor.

Zeugma'nın yolculuğu

Zeugma Antik Kenti'nde ortaya çıkarılan mozaikler, Nisan ayında öncelikle Gaziantep'te düzenlenecek bir sergide ziyarete açılacak. Mozaikler daha sonra, konservasyon uzmanlarının nezaretinde İstanbul'a taşınacak. Dünyaca ünlü mozaikler, Topkapı Sarayı Müzesi'nin Hasahırlar Bölümü'nde, Haziran ayından itibaren sergilenecek.

merakediyorum@googlegroups.com

Açılış hatırası...

Mart 1883: Osman Hamdi Bey (en solda, yerde) ve arkadaşları, [Harbiye Mektebi resim hocası Mirliva Nuri Paşa (soldan üçüncü), heykeltıraşlık bölümü hocası Yervant Oskan Efendi (en sağda) ve ressam Süleyman Seyyid Bey (sağdan ikinci)] Sanayi-i Nefise Mektebi'nin açılışı şerefine, V. Kargopulo'ya böyle poz vermişler...

Sanayi-i Nefise Mektebi, müzecilik ve resim alanlarında Fransa'da eğitim gören ve 1882'de kuruma kurucu müdür olarak atanan Osman Hamdi Bey'in çabalarıyla, 1882'de başlayan hazırlıkların ardından, 3 Mart 1883 günü resmen açıldı. Arkeoloji Müzesi'nin karşısındaki binada, sekiz kişilik öğretim kadrosu ve yirmi erkek öğrencisiyle resim, heykel ve mimarlık öğretimine başlayan okul, 1886'da Maarif Nezareti'ne bağlandı. Türkiye için, eğitim alanında değeri küçümsenemeyecek bir atılım olan Sanayi-i Nefise Mektebi'nde, daha ilk günlerde, Fransa'daki sanat eğitimi ve anlayışı egemen oldu.

Kurum, 1921'de, Sanayi-i Nefise Mekteb-i Âlisi adıyla bir yükseköğrenim kurumuna dönüştürüldü. Halil Edhem (Eldem) Bey, Halil Paşa, Nazmi Ziya (Güran), Ali Sami (Boyar) gibi isimler, Cumhuriyet öncesi dönemde, kurumun müdürlüğünü yaptılar.

Türkiye'de çağdaş sanat eğitiminin temellerini atan okulun gelişimi, Cumhuriyet'ten sonra hız kazandı. 1928'de 'Güzel Sanatlar Akademisi' adını alan ve 1964'te 'Devlet Güzel Sanatlar Akademisi' adıyla yeniden düzenlenen kurum; 1983'te kurulan Mimar Sinan Üniversitesi'nin de çekirdeğini oluşturdu.

merakediyorum@

googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

